

500773

IRODALOMTÖRTÉNETI FÜZETEK
20. SZÁM

PETŐFI, A SEGÉDSZERKESZTŐ

ÍRTA
FEKETE SÁNDOR

1958

Fekete Sándor :

PETŐFI
A SEGÉDSZERKESZTŐ

Nagy költőnk életének egyik legkevésbé feltárt időszakát tárgyalja Fekete Sándor tanulmánya. Részletesen elemzi Petőfi segédszerkesztői tevékenységét és új adatokkal bizonyítja be, hogy a költő újságírói munkája sokkal szétágazóbb volt, mint azt eddig vélték: Petőfi nem csupán „javítnokként” vett részt a Pesti Divatlap szerkesztésében, hanem a színházi és versrovat irányításában, a lap munkatársi gárdájának megszervezésében is fontos szerepe volt: A tanulmány új módon igyekszik megvilágítani Petőfi költészetének és újságírói tevékenységének összefüggéseit, ezáltal biográfiai vonatkozásokban is értékesen egészíti ki a gazdag Petőfi-irodalmat. A füzet függelékében új, eddig ismeretlen írásokat találunk a költőtől: egy színibírálatot, egy tárcát s egy nyilatkozatot, továbbá csaknem 16 oldal terjedelem-

Fekete Sándor:

PETŐFI, A SEGÉDSZERKESZTŐ

IRODALOMTÖRTÉNETI FÜZETEK
20. SZÁM

Szerkeszti: SZAUDER JÓZSEF

A SOROZATBAN MEGJELENT

- Péter László*: Espersit János (1879—1931)
Varga Imre: Szádeczky, Miscellanea
Forgács László: Bajza és Belinszkij
Fenyő István: Az Auróra
Pukánszky Kádár Jolán: A drámaíró Csokonai
Hegedüs Nándor: Ady Endre Nagyváradon
Komlós Aladár: Irodalmi ellenzéki mozgalmak a XIX. század második felében
Fejős Imre: Vörösmarty arca
Trócsányi Zsolt: A nagyenyedi kollégium történetéhez
Eckhardt Sándor: Új fejezetek Balassi Bálint viharos életéből
Gergely Pál: Arany János és az Akadémia
Baránszky Jób László: Arany lírai formanyelvének fejlődéstörténeti helye
Busa Margit: A Thököly-kódex és kuruckori versei
Waldapfel József: Gorkij és Madách
Scheiber Sándor és Zsoldos Jenő: Vajda János levelei Milkó Izidorhoz
Sükösd Mihály: Tudós Wesszprémi István
Vörös Károly: Adalékok Pálóczi Horváth Ádám életéhez
Gáldi László: Szenczi Molnár Albert zsoltárversei
Mezei Márta: Történet szemlélet a magyar felvilágosodás irodalmában.

PETŐFI, A SEGÉDSZERKESZTŐ

A KÖLTŐ ISMERETLEN ÍRÁSAIVAL

ÍRTA
FEKETE SÁNDOR

1958

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
IRODALOMTÖRTÉNETI INTÉZETE

500773

Lektor:
KISS JÓZSEF

© Akadémiai Kiadó, Budapest 1958

A kiadásért felelős az Akadémiai Kiadó igazgatója

A szerkesztésért felelős: Vezér Erzsébet

Műszaki felelős: Horváth Éva

A kézirat beérkezett: 1958. VII. 4. — Pédányaszám: 800 — Terjedelem: 6 A/5 ív

46166/58 Akadémiai Nyomda, Budapest V, Gerlőczy u. 2. — Felelős vezető: Bernát György

Magyar Tudományos Akadémia
Könyvtára 9648 / 1958

„MOST SZERKESZTŐ-SEGÉD LESZEK.”

Adom tudtára mindazoknak,
Kiket tán sorsom érdekel,
Hogy tiszta látkörét jövőmnek
Sötét, nehéz köd lepte el.
Eddig Thalia papja voltam,
Most szerkesztő-segéd leszek.
Isten veled, regényes élet!
Kalandok, isten veletek!

(*Búcsú a színészettől.*)

1844 elején érkezik Pestre a költő, fakóra nyűtt posztógallérjában, hóna alatt a negyedretűre összevarrt versesfüzettel. A „regényes élet”, amely mögötte van, s amelyet nemsokára versben búcsúztat el, legalább olyan nyomorúságos volt, mint amilyen regényes, de jövője még bizonytalanabbnak látszik, mint múltja lehetett. Pestre jött, de azt se tudja, kihez forduljon, hiszen — mint később ő maga írja — „*kinek is akadt volna meg a szeme a szegény rongyos kis vándorszínészen.*”¹

A sors, mintha csak jelképeket akarna gyártani az utókornak, rácáfol a költőre: az ország két legnagyobb hatalmának szeme egyszerre akad meg Petőfin, — az irodalomé és az államé. Az előbbinek hivatott vezetője, Vörösmarty, segítő kezét nyújtja feléje, az utóbbi pedig erről a segítségnyújtásról készített el az első titkosrendőri jelentést, amelyben „*a szegény fiatal Petőfi*”² neve előfordul.

Vörösmarty nemesak a *Versek* kiadására bírja rá a Kört, a Regélő Pesti Divatlap átvételére készülő Vahot Imrénél is beajánlja Petőfit. Ez az ajánlás döntötte el a költő sorsát. Vahot 1844 áprilisában segédszerkesztőként szerződteti Petőfit a július elsején átveendő Pesti Divatlaphoz.

¹ Uti levelek PETŐFI SÁNDOR Összes Művei. Akadémiai Kiadó. (A továbbiakban PÖM.) V. köt. 64. l.

² TAKÁTS SÁNDOR: Hangok a múltból. Athenaeum. 254. l.

Az irodalomtörténet már sokszor rácaffolt Vahotnak arra a neveltséges és szemérmetlen állítására, amellyel *Emlékirataiban* hozakodik elő, úgy tüntetve fel magát, mint Petőfi felfedezőjét, aki már Keeskemétről magához hívta a vándorszínész-költőt. Legutoljára Hatvany Lajos rajzolta szenvedélyesen-haragosan „Vahot Imre esetét Petőfi Sándorral”.³ Mindenesetre nem árt óvakodni attól sem, hogy Vahotot valamiféle ördögien számító literátor-Jágónak fessük meg, aki a már 1843-ban híressé vált költőt kapzsi módon rabszolga munkára fogja be, „kiuzsorázza” stb. Az igazság az, hogy 1844 tavaszán még Erdélyi János sem akarta támogatni Vörösmarty Petőfit pártoló javaslatát, mondván, hogy a Nemzeti Kör „nem versírók kisededővodája”. A hír még a kivételes tehetségek előtt sem jár oly gyors lábon, hogy néhány vers elháríthatná a költő kibontakozását késleltető akadályokat. Hatvany idézi azokat a dokumentumokat, amelyekből kiderül, hogy Vörösmartynak az új értelmiség akkor még leghaladóbb szervezetében, a Nemzeti Körben is küzdenie kellett Petőfiért, — s ez mutatja meg igazán, hogy milyen döntő volt ennek a nagy költőnek és nagy embernek beavatkozása Petőfi életébe.

Amikor tehát Vahot Vörösmarty ajánlatára szerződött Petőfit, nem egy országoshírű tehetséget „fog be magának” háziköltőül és szerkesztői segédnek. Ez a felfogás, amellyel, különösen mostanában, oly sokszor találkozunk, félévvel visszavetíti az 1844 végi, 1845 eleji Petőfi képet — s ez esetben még egy félév is sokat számít. Nem szabad azt hinnünk, hogy Vahot már 1844 tavaszán tisztában volt Petőfi rendkívüli képességeivel. Bármilyen fukar volt, nem sajnálta volna azt a pár forintot, amelyet Petőfi verseinek kiadására kellett volna kölcsönöznie — ha tudja, hogy milyen „biztos üzletbe” fekteti pénzét, ha tudja, hogy ezzel még közelebb kerülhet a holnap legnagyobb költőjéhez. Vahot ezt nem tudta, mint ahogy a nála önzetlenebb Birányi Ákos még később se fogja tudni, s a legkegyetlenebb támadások éppen az ő pozsonyi lapjából fognak elhangzani Petőfi ellen, s mint ahogy Sárosy és még sokan mások évekig ellenkezni fognak Petőfi dicsőségével.

Vahot elhatározásában tehát nem szabad döntő motívumnak tartani, hogy már ekkor felismerte és magához akarta kötni Petőfi tehetségét. Remélte, hogy a Vörösmarty s a Nemzeti Kör által támogatott s ezáltal „reklámozott” költő, mint költő is

³ HATVANY L.: Így élt Petőfi. Akadémiai Kiadó. 1955. II. kötet. 441. l.

⁴ Uo. 350. l.

hasznos lesz lapjának, de ezenkívül az a szándék is vezette, hogy szívesen engedett olyan nagy emberek mint Vörösmarty, Bajza, Nagy Ignác véleményének, s végül azt is tudta, hogy egy ilyen ágrólszakadt nyomorgó fiatallembert olesón lehet megvenni. Ezzel szemben az is világos, hogy bizalmatlan volt Petőfi iránt, kételkedett abban, hogy ez a rendszeres munkát nem tapasztalt s a szerkesztőségi dolgokban teljesen járatlan ember, aki ráadásul híre s saját versei tanúsága szerint kocsmázó duhaj, megállja-e majd a helyét a szerkesztő-segédi munkában. Vahotnak nemcsak, sőt ekkor még nem is elsősorban a költő kellett, hanem egy segéd, aki elvégzi mindazokat a munkákat, amelyeket, mint később még látni fogjuk, magához méltatlannak tartott. Emlékirataiban úgy tünteti fel, mintha ezeket az aggályokat csupán néhány barátja igyekezett volna felkelteni benne, de ő tudta mivel tartozik „az ügynek”,⁵ — ez azonban utólagos szépítés. A valóság az, hogy Vahot ekkor még nemcsak bizalmatlan volt Petőfi iránt, hanem joggal is lehetett bizalmatlan. Szerkesztősegédnek, induló laphoz, általában nem szokás olyan embereket szerződtetni, akiknek saját, kárhozatos módon már akkor is szóról szóra értelmezett versük szerint „a kocsmából is kikopott” az emberségük.⁶

De ha Vahot maga sem látta még, milyen drága madarat fogott, Petőfi sem biztos abban, hogy helyesen döntött, amikor szerkesztősegédnek állt be. Még mindig ott ég benne a kettős dicsőség vágya: egyszerre lenni költőnek és színésznek, mert hiszen mint még később is írja, a színészet „minden művészetek fején a korona”,⁷ míg viszont a színésszel ellentétben, aki lekötve csügg a jelen „rövid bilincsén”, a költő alkotásainak fényét még akkor is feltámasztják „a világosabban látó századok”, ha kora nem is érti meg.⁸ Vagyis nem azon vívódik a költő, hogy a színészet vagy költészet között válasszon — ez teljes lélektani lehetetlenség lenne — Petőfi csupán egyesíteni szeretné a kettőt, úgy ahogyan példaképe, Shakespeare tette. S erről az egyesítésről nem akar

⁵ VAHOT IMRE: Emlékiratai. Petőfi Sándor emlékezete. 1880. II. köt. 61. l. Arra vonatkozólag egyébként, hogy Vahot mennyire nem látta eleinte Petőfi költői nagyságát, jellemző, hogy lapja első számában nem is közölt verset segédszerkesztőjétől.

⁶ *Szomjas ember tünődése.* — Ellen lehet vetni, hogy a fiatal költő „duhaj” verseit senki sem fogta fel önjellemzésként. De ez az ellenvetés nem jogos. Toldy még 1845-ben is szó szerint vette Petőfi népdalait, s megróttá a költőt „dorbézolásaiért, éjjeli időtöltéseiért” stb. Lásd: Budapesti Híradó, 1845 évf. 141. sz.

⁷ *Színész-dal.* Lásd még a költő Szeberényihez intézett 1842-es levelét, amelyben szintén a kettős dicsőség célját fogalmazza meg.

⁸ *Egressy Gáborhoz.*

lemondani 1844 tavaszán sem, de még később sem. Nem mondhatjuk tehát, hogy a segédszerkesztést választva, a költő „véleg búcsút mondott a színpadnak”⁹ s ez a vívódás nem is olyan jelentéktelen, hogy még meg se említsük, mint Illyés teszi gyönyörű könyvében.¹⁰

Ez időben írt levelei és versei hűen megmutatják, milyen érzésekkel fogadta el Vahot ajánlatát. Tárkányinak csak a pusztá hírt írja meg, bár érezhető iróniával festve új helyzetét,¹¹ Pákhnak azonban nyíltan feltárja kétélyeit is: „...ami engem illet, lelépek a színi pályáról (de bizonyosan mindaz által nem tudom, örökre-e vagy sem?) Lemondok tehát a színipályáról s tudod mi leszek? vagyis mi vagyok már úgyszólván? hát ízé: a Regélő segédszerkesztője a jövő félelvtől kezdve Vachott Imre mellett. Már bizonyos. Bajza, Vörösmarty, Nagy Ignác s általában mindnyájan helyeslik e lépésemet. Vachott Imre maga szólított fel. Hát te nagy ítélőlehetségű barátom... mit tartasz felőle?”¹² A tekintélyek emlegetése, az öngúnyt és bizonytalanságot kifejező „izé” szócska, s Pákh véleményének kikérése megerősíti a zárójelek között elárult kétélyek őszinteségét. S ezt erősíti a mottóként idézett s már a Pesti Divatlap segédszerkesztőjeként közölt vers befejezése is:

De sorsom egykor még ezt mondja,
Ha majd rám megbékülve néz:
„Eredj, ahonnan száműzélek,
Légy ami voltál, légy színész!”

Még egyszer fel is lép, méghozzá az ország első színpadán, a pesti Nemzeti Színházban. Látszólag csak Egressy jutalomjátékának sikerét akarja növelni azzal, hogy műkedvelőként ő is szerepet vállal, de tudjuk, hogy titkos vágya több ennél: a Helikonon szerzett babérokkal övezve szeretne újra sikert próbálni a kényszerűségből elhagyott Tháliánál. Nem sikerült s most már valóban búcsút mond a színpadnak. A nyomtatott színlapon az Egressyé mellett csak az ő neve szerepelt nagybetűkkel írva, de mindenki érthette, Petőfi is, hogy ez a megtiszteltetés a *költőnek* szólt, azt fejezte ki, hogy neki csak a költészetben kell keresnie dicsőségét.¹³ Eddigre kiderült, hogy a színházzal való szakítás

⁹ A magyar irodalom története 1849-ig. Szerk. BÓKA LÁSZLÓ és PÁNDI PÁL. 1957. 427. l.

¹⁰ ILLYÉS GYULA: Petőfi. Nyugat könyvkiadó.

¹¹ PETŐFI SÁNDOR összes művek. Vegyes Művek. Szerk. HAVAS ADOLF. III. köt. 132.

¹² Uo. 134. l.

¹³ Az Életképek gúnyos oldalvágása is lényegében ezt tanácsolta „a különben igen genialis” költőnek. 1844. évf. II. 16. sz.

nem „sötét, nehéz ködöt” hozott pályájára, sőt, éppen a segédszerkesztőség tette lehetővé, hogy „látköre” valóban megtisztuljon.

Az örökké vándorló, nyughatatlan „csavargó” *hivatalnokként* ül egyhelyben, csaknem háromnegyed évig ki sem mozdulva a fővárosból. Ontja a verseket s most már valóban rohamosan halad az országos elismertetés felé.

Az irodalomtörténet elég gazdagon feltárta Petőfi életének ezt a sorsdöntő időszakát. Általában tudjuk, mikor és mit írt, kikkel barátkozott, hogyan élt. Különös módon azonban éppen arról tudunk legkevesebbet, hogyan dolgozott, mint *segédszerkesztő*, — holott mégiscsak ez a munka tette lehetővé, hogy Pesten maradhasson s az eddigieknél inkább élhessen a költészetnek. Ferenczi Zoltán úttörő könyve egy mondatban foglalja össze, hogy miben állt a költő segédszerkesztői munkája a Pesti Divatlapnál, s ez az egy mondat azután idézőjelek nélkül ugyan, de változtatás nélkül megjárta Szinnyein és Pintéren át majdnem az egész Petőfi-irodalmat, pontosabban az irodalomnak azt a részét, amely egyáltalán tudomást vesz arról, hogy a költő ez időben „mellesleg” segédszerkesztő is volt. Ferenczi részletesen leírja az olyan, különben csakugyan jellemző apróságokat, hogy a segédszerkesztő-költő hogyan akarta végigaliciskáztatni Pálffy-t a Váci utcán, hogyan kérte meg egy bankárleány kezét, mikor és miért akart mazurkát tanulni, sőt azt is, hogyan tréfálta meg egyik barátját a *nyomdából jövet*, — csak éppen azt nem írja meg, mit csinálhatott Petőfi a *nyomdában* és szerkesztőségi hivatalában.

De ezt a mulasztást Ferenczinek róhatjuk fel legkevésbé, ő éppen eleget tett Petőfi életének megírásáért. Inkább furcsállható, hogy a speciális sajtótörténeti munkák, amelyek foglalkoznak Petőfi sajtóbeli szereplésével is, milyen keveset mondanak a költő tényleges segédszerkesztői tevékenységéről. Ferenczy József meg sem említi, hogy volt-e valami *segédszerkesztői* dolga is Petőfi-nek a Divatlapnál, szerinte a költő ekkor már „állandóan a költészetnek élhetett”,¹⁴ Dezsényi Béla és Nemes György könyve tanulságosan vázolja fel a publicista Petőfi képét, de a segédi kötelességeket Dezsényi még a Ferenczi Zoltán egy mondatánál is hézagosebb mondatban sorolja fel.¹⁵ Egészen furcsa s minden forrással ellenkezik Gyulai Pál véleménye, mely szerint Petőfi-nek csak

¹⁴ FERENCZY JÓZSEF: A magyar hírlapirodalom története 1780-tól 1867-ig. 1887. 435. l.

¹⁵ A magyar sajtó 250 éve. 1954. I. köt. 81. l. („A munka a lap korrigálását, cikkek olvasását és fordítását s naponta Budára átszaladást jelentett.”)

annyi dolga volt a lapnál, hogy verseket írt, „s javítnoka lett. Egyébbel foglalkozni restelkedett.”¹⁶

Vahot maga sem tér ki komolyan zseniális segédszerkesztőjének hivatali munkájára. Teljesen érthetően jár el, hiszen nem érdeke, hogy részletesen megmutassa, milyen robot-munkát végzett nála a nemzet legnagyobb költője. Amikor emlékirataiban leírja Petőfivel kötött megállapodását, így beszélteti sajátmagát: „Önnek nem lesz más dolga, mint a nyomdai hibákat javítani, egyet-mást magyarra fordítani s minden számban egy-egy magyaros zamatú s ízű verset írni.”¹⁷ Emlékiratai más részeiből is kiderül azonban, — mint később még látni fogjuk —, hogy Petőfinek egyéb dolga is volt a Divatlapnál.

Ismereteink ma még nem elegendőek ahhoz, hogy teljessé tegyük a Petőfi segédszerkesztői munkájáról alkotott képet. Annyi adat azonban már rendelkezésünkre áll, hogy az első, vázlatos összefoglalást el lehessen végezni. Adatok helyett itt-ott sajnos feltevésekre kényszerülünk, de ilyen munkánál ez aligha kerülhető el. A sok „valószínű”-ből és „feltehető”-ből mégis kialakul az a bizonyosság, hogy Petőfi segédszerkesztői munkája jelentősebb volt, mint eddig gondoltuk.

Petőfi 1844 nyaratól 1845 tavaszáig dolgozott a Pesti Divatlapnál mint segédszerkesztő. E háromnegyed év életrajzi vonatkozásai természetesen csak annyiban szerepelnek a dolgozatban, amennyiben közülük van a költő szerkesztősegédi tevékenységéhez. Az esztétikai-művészeti problémákat még kevésbé érintem, — verseket legfeljebb csak életrajzi vagy politikai illusztrációképpen idézek. Ily módon a dolgozatnak nincs más célja, mint *adalékokat* nyújtani a készülő Petőfi-életrajzhoz.

A munka során sikerült néhány új Petőfi-írást találni, illetőleg egy-két eddig el nem döntött vitás mű esetében — legalábbis szerintem — véglegesen megnyugtató bizonyítékokat felmutatni a költő szerzősége mellett. Ezeket az írásokat a *Függelékben* találja meg az olvasó.

¹⁶ GYULAI PÁL munkái.: III. köt. 12. l. Franklin.

¹⁷ I. m. II. köt. 62. l.

A KORREKTOR

Láttuk, hogy amikor Vahot szerződtette Petőfit, nemcsak „házi költőt”, hanem legalább annyira *segédet* is akart szerezni magának. Még évtizedekkel később írt emlékirataiból is kitűnik azonban, hogy nem igen volt bizalma aziránt, vajon a költő el tudja-e majd végezni „a prózai munkát”, „a dolog vastagabb részét”, mindenekelőtt a nyomdai hibák rendszeres korrigálását?¹

Mielőtt megpróbálnánk felvázolni, hogy mit is jelenthetett a valóságban ez a „javítnoki” munka, ajánlatos az akkori és mai lapszerkesztés közti különbséget, legalább a korrigálás szempontjából megmutatni. Ma ugyanis, főleg a fejlett fővárosi lapoknál és folyóiratoknál, igen bonyolult és tekervényes a kézirat útja a „leadástól” a kinyomtatásig. A beérkezett kéziratot, fontossága szerint, kisebb-nagyobb fórumokon megvitatják, majd az illetékes rovatvezető (esetleg valamelyik szerkesztő) „leadja” — de nem a nyomdába, hanem az úgynevezett irodalmi szerkesztőnek. Ez utóbbi főleg stílárius szempontból ellenőrzi az írást, „agyusztálja”, vagyis szedési és esetleg tördelési utasításokkal látja el. A nyomdában kiszedett kézitról kétféle, esetleg háromféle korrekcióra is készül: javíthat a szerző, az illetékes rovatvezető (vagy szerkesztő) s javít, „nyomdailag korrigál” maga a nyomda is. (A hivatalos nyomdai korrektorok ellenőrzik azt is, hogy a kiszedett szöveg helyesírása megfelel-e az éppen érvényes akadémiai előírásoknak...) A háromféle korrekciót egységesítik, majd az így javított szövegről új levonat készül, amelyet a tördelő, az inspekciós szerkesztő és még egyszer a hivatalos nyomdai korrektorok ellenőrznek. Egyes lapoknál, mint annakidején a Szabad Népnél és a Pravdánál, még ezután is ellenőrzik a lapot, sőt még nyomás után is készítenek utókorrektúrát. Nyilvánvaló, hogy e sokoldalú ellenőrzés a gépi technikán nyugszik, 100 évvel ezelőtt, a kézi szedés korában, az ilyesmi elképzelhetetlen lett volna. Az ilyen szerkesztési elvek alapján készített „napilap” legfeljebb havonta egyszer jelenhetett volna meg.

¹ VAHOT: i. m. II. köt. 62. l.

Ennélfogva a 100 év előtti lapoknál, csupán *egyszeri* korrigálást végeztek a segédszerkesztők. A kiszedett kéziratról levonatot kapott a segédszerkesztő, kijavította a sajtóhibákat, — s ezzel a korrigálás befejeződött. Ha a korrigált szöveg újraszédése közben új hiba került be — ami nagyon gyakori ma is — akkor az már meg is jelent. Ez volt az egyik oka annak, hogy az akkori sajtóban oly gyakori volt a sajtóhiba. Az ilyen hibákat legfeljebb már csak a következő számban javították — a helyreigazítás rovatban.

Petőfi legelső segédszerkesztői kötelessége volt tehát, amint ezt Vahot is megemlíti, „a nyomdai hibákat *egyszer* kijavítani”.² Amíg a Divatlap hetente egyszer jelent meg, addig számonként 32 nagy, majdnem a mai napilapoknak megfelelő formátumú oldal korrigálást kellett végeznie Petőfinek, később, 1845 elejétől hetente kétszer az 1948-as Csillag-formátumnak megfelelő 24 oldalt. Vahot, Jókai s mások később még idézendő visszaemlékezései szerint Petőfi pontosan és megbízhatóan végezte korrektori munkáját. Ezt az értékelést ma már ellenőrzés nélkül kell elfogadnunk. Hosszadalmas számításokkal meg lehetne ugyan állapítani, hogy melyik lapban jelent meg több sajtóhiba, mondjuk a Honderűben-e vagy a Pesti Divatlapban? De az ilyen számításoknak még akkor se volna sok értelme, ha ezekből Petőfi korrektori munkáját tudnánk ellenőrizni. Figyelembe véve azonban, hogy csupán egyszeri korrigálást végeztek akkoriban, az ilyen számításokból nem a szerkesztőségi „javítók” megbízhatóságát, hanem főleg a nyomdaszemélyzet pontosságát tudhatnók értékelni.³

Bizonyos fogódzót ad az a Jókai által elmesélt anekdóta, amely szerint Petőfinek „a kórrrektúrából még az a mellékakcidenciája volt, hogy ahol lehetett, egy-egy furesa sajtóhibát eszúztatott be szövegébe”,⁴ frakkot írt frank, s livrée-t livre helyett stb.

² Uo.

³ Így például ma már nem lehet megállapítani, mennyi része volt a javítók-költőnek abban, hogy Garay egyik versét a Divatlap értelmetlenül „széttérdelve” nyomtatta ki, olyannyira, hogy a költeményt a következő számban újra kellett közölni. (P. D. 1845. évf. 1. sz.) — Szemere Miklós egyik versében kilenc sajtóhibát hányt a Divatlap szemére. (P. D. 1845. évf. 23. sz.) Elfogultsággal mégsem lehet vádolni a költő-javítnokot, mert a sok hibás cím között szerepel ez is: „Cypruslombok Emelka sírjánál” — „Etelke sírjáról” helyett. (1845. évf. 5. sz.)

⁴ JÓKAI MÓR: Összes művek. 96. köt. 241. l. — Hatvany Lajos Így élt Petőfi-jében idézve Jókait „Egy szorgalmas irodalomtörténész figyelmébe” ajánlja, hogy vizsgálja meg, „mi az igaz ebből” a „Jókaiadából”. Hatvany szerint „valószínűleg semmi” sem igaz e történetből s még Zilahyt is megrója, amiért átvette Jókai anekdótáját. (Így élt Petőfi. II. köt. 385.) Nem az önmagában elég lesújtó „szorgalmas irodalomtörténész” cím elnye-

E kis anekdóta számunkra annyiban érdekes, hogy megvilágítja a Pesti Divatlap szerkesztőségi viszonyait. Azt bizonyítja, hogy Petőfi, mint segédszerkesztő lényegében ellenőrzés nélkül dolgozott, „szabad keze” volt a kéziratleadás utáni lapmunkában.

Talán nem lesz érdektelen megemlíteni a tréfás segédszerkesztőnek egy másik „korrektori tréfáját”, annál is inkább, mert annak fennmaradt szövege elég valószínűen Petőfitől származtatható. Az 1844. évf. 18. számában, az utolsó belső oldalon jelent meg az alábbi „Szerk.” jelzésű üzenet: „Nyílt levél a betűszedőhöz. Minthogy ön hibásan szedé mostani lapunk elibe az adatot, legalábbis a lap végén szedje ki azt; hogy télhó 3. helyett őszutó 3-at kell olvasni.” Ez alatt áll „A betűszedő” aláírással a következő válasz: „Ebből is láthatja t. szerkesztő úr, mennyire szeretném előre tolni az időt, melly kivált új év felé a Pesti Divatlapra kétségkívül kedvezőbb lesz a mostaninál.”

Soroljuk fel a legfontosabb érveket, amelyek arra vallanak, hogy Petőfi segédszerkesztői tréfájával állunk szemben: 1. Azokat a bizonyos „egyszeri javításokat” a segédszerkesztő a nyomdában végezte, ahová egyedül járt. Itt kaphatta meg a hibásan szedett „fejléceket”. Ha még csak szedett oldalt kapott, akkor sem szívesen adott le javítást, mert az újra szedés idővesztéssel s gyakran új hibák megjelenését eredményezte. Nyomott oldalt pedig eleve nem volt szabad felbontani, mert az már nemcsak idő, hanem pénzvesztéssel is járt. Nem maradt más lehetőség, mint bennhagyni a hibát, vagy valamelyik, még „nyitott” oldalon javítani. 2. A segédszerkesztő javított, de teljesen a reá jellemző kópésággal, önirónikusan s egyszersmind dicsekvéssel egy kis oldalvágást intézve saját lapja felé. A tréfa jellege olyan, hogy csak egy fejben születhetik meg. Nemigen lehet elképzelni, hogy a korrigáló segédszerkesztő előbb felhívást intéz a betűszedőhöz s azután a betűszedő valóban „válaszol”. Ha a segédszerkesztő egyszerűen javítani akar, akkor közöl egy közönséges helyreigazítást. Ha viszont helyreigazítás helyett a fenti ötletet valósítja meg, akkor nem való-

---

réséért, hanem Petőfi és Jókai iránti tiszteletből átnéztem a Pesti Divatlap szöbajóhető számain. Egy sajtóhibát hamar meg is találtam: „A nancy püspök... 70 éves korában meghalt. 3 millió frankot hagyott maga után...” (1844. 8. sz. 250. l.) Ez az egy is elég annak megállapítására, hogy a) a „mellékakcidencia” magja igaz volt, a Pesti Divatlap tréfás segédszerkesztője valóban elkövette a Jókai által elmesélt s minden jel szerint közszájon forgó kópéságot; b) Jókai tolla alatt a történet szokása szerint megváltozott, háromszázezret ír 3 millió helyett stb.) Érdekes, hogy e kis hibát burkoltan ugyan, de helyreigazította Vahot: a 10. számban némi változtatással, de a helyesen írt frankkal újra közölte a nancy-i hírt.

színű, hogy az „üzenetváltás” felét tényleg a betűszedővel iratja meg. Vagyis a betűszedőhöz intézett „nyílt levelet” és a „betűszedő választát” Petőfi „munkájának” lehet tekintenünk. Annál is inkább, mert ebben a tréfálkozásban ugyanaz a szellem nyilvánul meg, mint a frank-frakk szójátékkal üzőtt viccben: a segéd-szerkesztő únva a gépies munkát, a lélektelen korrektori robotot, minden alkalmat felhasznál arra, hogy még ebbe a hivatalnoki munkába is belevigyen egy kis szellemet, egy kis elevenséget. Jókai anekdótájának s a „betűszedővel váltott üzenetnek” fenti magyarázata egymást erősíti és valószínűsíti.

Figyelmes olvasással bizonyára még több olyan „elírást” találhatnánk a Divatlapban, amelyek szándékos „korrektori tréfának” foghatók fel. Nagyon is ilyen jellege van például a Honderű szerkesztője elleni, nyilvánvalóan tudatos „sajtóhibának”: Az akadémián „Petrichevich Horváth Lázár is levelező taggá nevettezt ki...”⁵ Ha ki nem vette észre a gonosz sajtóhibát, az a következő szám helyreigazítás rovatában figyelhetett fel rá... Tudjuk, hogy Petőfi milyen szívesen gúnyolódott Halászyn, ezen a jámboran érzélgős verselő ügyvéden. Ezért nehéz lenne egyszerűen véletlennek tekinteni, hogy egyik verse alatt a következő aláírás jelent meg: H á l á s z y.⁶ A szíve hölgyének udvarlógató, hálálkodó poéta megtréfálása ez az aláírás. (Névaláírásokban különben nem is igen fordult elő sajtóhiba.) S lehetne még további példákat idézni.

Még egy kis epizódot kell megemlítenünk, hogy általánosabb képet alkothassunk Petőfi korrektori munkájáról. Ismert s sokat idézett tény, hogy Petőfi egy alkalommal helyreigazításra kényszerült, mert „lapjának” nevezte a Pesti Divatlapot. Figyeljük meg pontosan az esetet. A Nemzeti kör egyik táncmulatságával kapcsolatosan támadt afférban a kör részéről beküldött hosszadalmas mentegetődzést a szerkesztő megjegyzésekkel látta el. Az egyik megjegyzés alatt Petőfi nevét olvashatjuk: „*Legvégül pedig azt is lehetett volna várni a körü bálrendezői választmánytól, hogy ha már a nemzetiséget egyedül a nyelvben helyheztek — tehát tudnák is a magyar nyelvet alaposan s ne küldtek volna lapomba oly iratot, melly tele lévén nyelvtani, orthografiai hibákkal, tetemes javítást kívánt.*”⁷ S a következő számban megjelent a helyreigazító nyilatkozat: „*Észrevételembé a 'lapomban' szó hibásan csúszott be, e helyett olv. e lapban.*”

⁵ P. D. 1845. évf. 1. sz.

⁶ P. D. 1844. évf. 23. sz.

⁷ P. D. 1845. évf. 13. sz.

Ez az intermezzo a segédszerkesztő életében már komolyabb, s alapos okkal lehet feltételezni, hogy ez a mindenképpen meg-alázó helyreigazítás az egyik legelső elválasztó tényező lehetett Vahot és Petőfi kapcsolatában. De erre itt nem térhetünk ki, s e kis nyilatkozatot csupán Petőfi javítónoki munkájának szempontjából kell megvizsgálnunk. Ez incidensből teljesen világosan megállapíthatóak a következő tények: Petőfi nemcsak azt a bizonyos „egyszeri nyomdai korrigálást” végezte a Divatlapnál, hanem azt a munkát is, amelyet a mai sajtóban a rovatvezető (vagy szerkesztő) és az úgynevezett irodalmi szerkesztő együttesen végez: a kézirat „leadását”, „agyusztálását” is. Pontosabban: a kéziratok nagy részét, nyilvánvalóan elsősorban a verseket, de a jelek szerint gyakran más műveket is a költő formált át szedésre alkalmas állapotba. Erre mutat az a nyílt kijelentés, hogy az említett köri cikk stílusa a költő „tetemes javítását” kívánta. Ezt a munkát (tehát nemcsak a korrigálást) Petőfi teljesen ellenőrzés nélkül végezte. Lélektanilag ugyanis teljesen elképzelhetetlen, hogy Petőfi megmutatja megjegyzését Vahotnak (benne a „lapomban” elszórással), s Vahot szándékosan bennhagyja a lapban ezt a hibát, hogy azután a következő számban nyilvánosan szégyenítse meg a költőt. Vahotnak semmi oka nem lett volna arra, hogy így „beugrassa Petőfit”, sőt, ahhoz fűződött érdeke, hogy az akkor már egyre híresebb költő-segédszerkesztő s a közte lévő viszonyt teljesen harmónikusnak mutassa. Különben is: Vahotnak nem lett volna joga helyreigazítást követelni Petőfitől, ha ő előzőleg már látta volna az inkriminált nyilatkozatot.

A helyreigazítás valószínű története tehát azt bizonyítja, hogy Petőfi — mint látni fogjuk — nemcsak rostálta a verseket, hanem le is adta s végül a lap más anyagaival együtt nyomdailag korrigálta is azokat. Ez az eset is azt bizonyítja tehát, hogy Vahot nem utólagos szépítgetéssel növelte Petőfi segédszerkesztői munkájának fontosságát, amikor azt írta, hogy a költő „nem egy szerzőnek hiányos alakú... versét szépen átdolgozta”⁸. Sőt, a fenti eset szerint, nemcsak a verseket, hanem más művek magyartalan stílusát is átdolgozta.

Ugyanezt valószínűsíti a „segédszerkesztői székben” Petőfit követő Kolmár egyik kínos esete is. Tanulságos lesz ezzel kapcsolatban idézni a főszerkesztő alábbi „igazolását”: „Lapunk múlt számában Greguss... versezete több helyt megcsonkítva és elferdítve közöltetvén, kénytelen vagyok nyilvánítani, hogy e hibát rendes segédünk távollétében lapunknál működött javítók követé el, ki a szokatlan

⁸ VAHOT: i. m. II. köt. 75. l.

új metrumot nem találván jónak, majd minden verssorból egy-egy szótagot önkényesen elcsipett. Márpedig hogy a szerkesztő bokros foglalkozása közt még a correcturát is vigye, azt tőle méltányosan kívánni nem lehet."⁹

Fel kell tételeznünk, hogy olyan állapotok mégsem voltak a Pesti Divatlapnál, hogy a betűszedők javíttatták volna a verseket. Ez esetben tehát csak Kolmár lehetett a tettes, aki úgy megkozmetikázta Greguss versét, hogy a főszerkesztőnek kellett nyilatkoznia ez ügyben. E javítónoki beavatkozás viszont fényt vet Petőfi munkájára is.

Azidőben általában szokás volt *szerkesztői* javításokat „szközölni” még a verseken is. Ismeretes, hogy Császár az Aradi Vészlapokban még Petőfi verseit is „kicsiszolta”. De a versjavítások mégsem tartoztak a *segédszerkesztői* munkák közé. Kolmár csak azért merhetett nekironítani Greguss versének, mert elutazó elődje a hivatal átadásakor elmondhatta neki, hogy ő szükség esetén átgyúrja kicsit a verseket. . .

Ebből az esetből is látszik különben, hogy Vahot nemigen ellenőrizte még a kéziratleadást sem. Nem valószínű ugyanis, hogy akár kéziratban, akár szedésben álló szövegen egész átírásba illő korrekciót engedélyezett volna — a kéziszedés korában. A Kolmár felsülése ügyében adott nyilatkozat tehát mintegy hivatalosan lerögzíti azt a tényt, hogy Vahot lapjánál még a versek átírása is belefért a „javítónoki correctura” fogalmába. Vagyis a költő korrektori tevékenysége nem csupán a nyomdai levonatok egyszeri *javításából* állt, hanem igen tetemes *kéziratleadási* munkából is.

⁹ P. D. 1845. évf. II. 5. sz. A „rendes segéd” ezidőtájt a Felvidéken utazgatott.

A SZÍNIBÍRÁLÓ

A negyvenes évek divatlapjai rendszeresen közöltek színházi rovatot is. E rovatok természetesen megfeleltek a divatlapok általános jellegének, ezért elmélyült színibírálatot keveset találunk hasábjaikon. A színházi rovatok tulajdonképpen afféle „műsor-naptárak” voltak, amelyeknek műfajilag is, mennyiségileg is legnagyobb részét a közönséges hírek szolgáltatták, vagyis a lapok mintegy utólag közölték a színházi műsort. A dátumok szerint időrendben sorakozó hírek között jelentek meg azután a kisebb nagyobb színi jegyzetek, s ritkábban a már valóban bírálatnak nevezhető elmélyültebb kritikák, ez utóbbiak főleg az új magyar művek bemutatóiról. Önálló színházi-rovat vezető általában még nem volt, a főszerkesztő, a segédszerkesztő s az időről időre felkért írók-újságírók „adták le” a fontosabb jegyzeteket, míg magának a „naptár”-nak az összeállítása feltehetően a szerkesztőségi mindenek a segéd dolga volt.

Ma már nehéz — sőt új források előkerülése nélkül alighanem lehetetlen — pontosan megállapítani, milyen mértékig vett részt Petőfi a Pesti Divatlap színházi rovatának szerkesztésében és írásában, hiszen a kisebb-nagyobb jegyzeteket nemigen jelölték névvel, de sokszor még álnévvel vagy monogrammal sem. Mindenesetre erősen valószínű, hogy a Pesti Divatlap első hónapjaiban Petőfi elég gyakran írhatott e rovatba. Ezt a feltevést erősíti 1. az a tény, hogy Vahot a lap átvételekor még nem rendelkezett kialakult külső munkatársi gárdával s így segédjére ezen a téren is rászorult, 2. Petőfi ismert vonzódása a színpadhoz, 3. az a tény, hogy néhány, monogrammal, illetve névvel jelzett jegyzetét ismerjük is.

Mielőtt megvizsgálnánk Petőfi divatlapbeli színi-írásait, fel kell hívni a figyelmet költőnk joggal *elsőnek* nevezhető színi-jegyzetére, amely eddig elkerülte az életrajzírók és kiadásszerkesztők figyelmét.

Havas közölte úttörő kiadásában Petőfi elsőnek vélt színházi jegyzeteit, amelyek -ő- jegy alatt jelentek meg a Pesti

Divatlap 1844. évi 4. számában. Joggal Petőfit tartva az -ő- jegy alatt író bírálónak, megjegyzi, hogy Petőfi szerzősége máresak azért is „plauzibilis”, mert „bizonyítja azt az a minden teketória nélküli satirikus hang, mely mindjárt elevenre talál, továbbá az a feltűnő figyelem, melyben a cikkíró Egressyt részesíti.”¹

Újra elolvassa a Havas által közölt, elsőnek vélt színházi jegyzeteket úgy találtam, hogy ezek nem teljesen felelnek meg Havas jellemzésének. Négy darab, egyenként 9-5-7-3 soros, nem túl jelentős jegyzetet közölt Havas, amelyekből a satirikus hang valóban kihallatszik, de Egressy iránti „feltűnő figyelem” alig található. A nagy színészről ugyanis csak ez a két, ráadásul külön szereplő mondat olvasható: „Egressy most fölötte ritkán játszik, vajjon mi az oka?” ... „Egressy Gábor (Rudolf) jeles játéka tartá benne a lelket...” (Ti. Körner drámájában, a *Hedvig, a bandita-hölgyben*).

Különösnek tűnt, hogy e két elég szokványos mondatot Havas ennyire kiemeli, keresni kezdtem, nincs-e olyan színiírása a költőnek, amelyben a fentieknél nagyobb „figyelem” mutatkozik Egressy iránt. Ez a keresés annál is inkább indokolt volt, mert hiszen Petőfi a nagy színészhez írt versében arról beszél, hogy néki is része van Egressy koszorújának fonásában. („... *S mit szóljak arról... Ki koszorúd, mit néhányan fonánk, — Dühös kezekkel tépné szerteszéjjel?*”)² Petőfi 1844 augusztusában írta ezt a verset, fel lehet tehát tételoznünk, hogy ezelőtt már ő is kiállt Egressy mellett. Nem kellett nagy kutató munka e „hiányzó” láncszem megtalálásához: a Havas által közölt, s a 4. számból való színijegyzeteket ugyanis megelőzi egy szintén — ő — jegy alatt írt s a 3. számban megjelent kis bírálat. E színijegyzet (lásd I. sz. Függelék) a *Vasárlarc* című színművet, s főleg Egressy Gábor játékát viszonylag részletesen ismerteti.

Hogyan s miért hagyta ki ezt az írást Havas? Nem tudhatjuk. Mindenesetre nehezen képzelhető el, hogy megnézi, s kiírja a 4. szám -ő- jelzésű jegyzeteit, de nem olvassa el a 3. szám hasonló jelű írásait. (Noha amikor felsorolja a Petőfinek nem tulajdonítható színijegyzeteket, megint csak a 4. számot említi). Mégis valószínűbbnek tűnik az a magyarázat, amely szerint Havas megnézte, sőt ki is másolta a 3. számban megjelent színibírálatot, s jegyzeteiben megfelelően jellemezte is. Később azonban a színi-kritika elkallódott — a jegyzetek megmaradtak, s Havas elfeledkezett az első bírálatról. (A Havas által kiemelt „feltűnő figyelem Egressy iránt” a 3. szám jegyzetére inkább vonatkozhatik.) Leg-

¹ PETŐFI SÁNDOR összes művei. Vegyes művek. III. köt. 351. l.

² Egressy Gáborhoz.

kevésbé valószínű a harmadik eshetőség : az ugyanis, hogy Havas tudott a 3. számban megjelent színjegyzetről, de azt nem tartotta Petőfiének. Ez esetben ugyanis meg kellett volna magyaráznia, hogy a 3. szám -ő-vel jelzett nem-Petőfije hogyan lett a negyedik számra, egy hét múlva, hasonló jelű Petőfi?

Akárhogy is történt, végül is mindegy, hol tévedt Havas : a Pesti Divatlap olvasásakor, vagy jegyzetei rendezésénél? Az a lényeg, hogy Havas nyomán valamennyi kiadás felvette a 4. szám kevésbé jelentős színjegyzeteit, de nem tett említést a 3. szám fontosabb színbírálatáról. Még az új, akadémiai kiadás is áldozata lett Havas tévedésének, noha a lelkiismeretes és egyebekben pontos szerkesztők másutt kiigazítják Havas hibáit.

Természetesen nincs feltétlen bizonyítékunk arra, hogy a *Vasálarc*ról szóló jegyzetet Petőfi írta. De ha elfogadjuk Havas jogos feltevését, hogy az -ő- Petőfi monogramja, akkor a 3. szám színjegyzetét is a költő munkájának kell tekintenünk. Ezt erősíti az a tény is, hogy a Pesti Divatlap egyáltalán írt erről az előadásról. Ugyanis a darab premierje még 1835-ben zajlott le, — s Bajza már 1842-ben egy mérges kritikában „kannibáli műnek” nevezte a *Vasálarcot*.³ Ha csaknem egy évtizeddel a premier után, a közben többször is játszott⁴ darabot a Divatlap újra megemlíti „nyárhó 9-i” előadása alkalmából, akkor ezt alighanem csak *Egressy* kedvéért teszi — *Petőfi*. A Honderú és az Életképek csupán a pusztá hírt közölték az előadásról. *Egressy*, aki már 1835-ben jutalomjátékul választotta e rémdráma főszerepét, úgy látszik, testére szabott szerepnek érezte a király figuráját s jó alakítást nyújthatott benne. Már Bajza idézett bírálata is kiemelte játékát.

Megjegyzendő különben, hogy a mű eredeti magyar címe : *A vas álorca*. Írói pedig nem Bayard és Thoulon (ez utóbbi pontosan : Théaulon), hanem másik, két, különben hasonló romantikus darabgyáros : *Arnoult* és *Fournier*.⁵

³ BAJZA JÓZSEF összegyűjtött munkái. 1901. V. köt. 273.

⁴ SZINNYEI a Magyar Írók életé-ben (III. kötet 1010) tévesen sorolja fel a szóban forgó darab előadásait, a *Vasálarcot* 1839 után is adták.

⁵ Lehet, hogy az aznapi, gyakran kézzel írt színlap tévedését (?) vette át Petőfi, aki fiatal ember lévén, a darabot korábban nem ismerhette. A Honderúnak ugyanerről az előadásról szóló színházi híre ugyan helyesen jelölte meg a szerzőket, — de ez nem jelenti azt, hogy a színlap is pontos volt, a Honderúnél ugyanis öregebb és rutinosabb emberek dolgoztak, akik nem esnek áldozatul egy hibás színlapnak. A színlapírás különben oly pontatlan volt akkoriban, hogy Körner *Hedvig a banditahölgyét* majdnem annyi cím alatt játszották, ahányszor csak színre került... De ha Petőfi tévedett, mindenesetre nem volt túlságosan igazságtalan az összeeszerélt szerzők iránt..

A *Vasálarc*-előadás Petőfi adta ismertetésére itt nincs terünk részletesen kitérni, de néhány tanulságot mégis érdemes lerögzíteni.

1. Mindenekelőtt fel kell jegyeznünk a dátumot: Petőfi 1844. július 1-én kezdte tényleges munkáját a *Divatlap*nál s 9-én már mint színházi bíráló ült le a nézőtérre. Elég hamar eldőlt tehát, hogy Petőfi a *Divatlap*nál költői minőségén kívül nemcsak mint korrektor és újdondász fog szerepelni, hanem mint színi-bíró is.

2. A *Vasálarc* előadásáról írt jegyzet a híres III. Richárd-kritika után Petőfi legérdekesebb színírása, nemcsak azért, mert ez az első, hanem mert eléggé jellemző Petőfi és Egressy kapcsolatainak kezdeteire. Elgondolkoztató, hogy Egressy méltatásával kezdi színbírói tevékenységét — s utolsó ismert színikritikáját is Egressyről írta 1847-ben.

3. Ez a második nyomtatásban megjelent prózai írása. Az elsőhöz képest (*Írói jogtapodás a Regélőben* 1843. jún.) bizonyos stílári egyszerűsödést mutat s kiemelkedik a korabeli színijegyzetek többségének dagályos, puffogó, vagy nyakatekert szóhalmazából. Mindamellett ez a stílus elmarad még az *Úti jegyzetek* oly forradalmian egyszerű, közvetlen írásmodorától.

4. Az operaelőadásokra vonatkozó zárójelbe tett megjegyzés nemcsak azért érdekes, mert az „opera vagy dráma?” sokat vitatott problémájában közvetve állást foglal, hanem azért is, mert hangot ad Petőfi ismert viszolygásának a „komoly zene” iránt („kurjantás”), s ezzel még valaminek: annak ugyanis, hogy mily természetszerűen szövődnek már első prózai írásaiba is szubjektumának alkotóelemei.

5. Érezzük, hogy ebben az írásban még elsősorban nem az író beszél, hanem a színpadra kacintó ex-színész. *Színész* szíve bánkódik az értetlenségben, az elmaradt tapsokon, színész szemmel látja Egressy játékának részletfinomságait is. Legtöbb színbírói társánál hiába keresnök a színészi játék iránti ilyen érzékenységet.

6. De azért az írói oroszláncörmök is látszanak... A *Vasálarc* 5. felvonáson át rajzolgatott romantikus hőst néhány jelzővel pontosan elének tudja állítani: „*tűzes, önérzetteljes, utóbb a vasálarc alatt gyengülő, végre vázzá sorvadt, lélekben eltompult szerencsétlen királyfi*” — a hős és a dráma kibontakozása egyetlen félmondatban!

Végül felmerül a kérdés, hogy Petőfinek ezt az első színi-bírálatát nem fogja-e követni egy újabb „elsőbb” írás? Ez nem

látszik valószínűnek. A Divatlap első számában Vahot írt teker-
vényes színibevezetőt, e mellett csak névtelen, egymondatos
hírek állnak. A második számban van néhány kisebb színi jegyzet,
de stílusuk nem mutat Petőfire, s főleg egyik alatt sincs név, vagy
jelzés. A harmadik számban jelenik meg az „-ő-” aláírás, s felette
Petőfi joggal elsőnek nevezhető önálló színibírálata. Más lapba ezt
megelőzően nemigen adhatott színibírálatot, az a néhány, nem
hiteles sor pedig, melyet Kozma Sándor színijegyzetében írt, nem
nevezhető önálló munkának.

Jogosan tételezhető fel viszont, hogy, főleg 1844-ben még
több névtelen, esetleg betűjelzéses színijegyzetet írhatott Petőfi.
Egressy Ákos visszaemlékezéseiből tudjuk, hogy Petőfi „a szer-
kesztőségi szabadjeggyel látogatta a nemzeti színházi előadásokat,
leginkább akkor, ha atyámnak nagy szerepe volt...”⁶ Baróti Lajos
szerint Petőfi „a szabad jegyet nem sokszor vette igénybe, átadta a
referensséget Neumannnak...”⁷ Neumann minden jel szerint a
Divatlap Aszódi álnéven író színikritikusával azonos,⁸ az Aszódi
név pedig, szerkesztőségi ajánlással, az 1845-ös évfolyam 3. számá-
ban jelenik meg először. 1844. második felében tehát, amíg Petőfi
szabadjegyes látogatója volt a színháznak, a névtelen hírek és
jegyzetek egész sorát írhatta. Néhány jegyzet stílusa igen erőtel-
jesen hasonlít is Petőfiére, de ezek elemzésével túlságosan bizony-
talan talajra lépnénk, ahelyett röviden tekintsük át a költő ismert
jegyzeteit, színi írásait.⁹

Az első jegyzeten kívül a már említett négy kis jegyzet a
4. számban jelent meg. Ezek érdektelen darabokról szólnak, —
Petőfi ezért legfeljebb egy gúnyos félmondat erejéig méltatja
figyelemre magukat a műveket. Megjegyzéseiben inkább az értetlen
közönséget bírálja megint (*Lázár pástor*), illetve Egressy szerepel-
tetését hiányolja, majd egy másik előadásban dicséri a nagy színészt

⁶ EGRESSY ÁKOS: Petőfi Sándor életéből. 1909. 13. l.

⁷ BARÓTI LAJOS: Petőfi költeményeinek első kritikai kiadásáról.
Lásd: Hatvany i. m. II. köt. 430.

⁸ Neumann Aszódon ismerkedett meg Petőfivel, aki később gyermek-
kori barátját „beajánlotta” Vahotnál. Neumann aszódi születésű volt.

⁹ A sok tekervényes, vahotos színiírás között fel-fel tűnik néhány
tömören gúnyos, egy-két soros ítélet, amely mintha Petőfit idézné. A Petőfi-
szótár elkészülte után talán érdemes volna nyelvi szempontból áttekinteni
ezeket az írásokat. Például az ílyet: „Bűvös vadász. Írnák inkább a
ezédulára: Bűdös vadász, mert a tüneményes jelenetben előforduló
nagy puskaporszag ugyancsak megcsavarja a becsületes hallgatóság orrát.
Mintha nem elég volna a színházban látni, hallani, nálunk még
szagolni is kell, — büzt, miért bizony méltán orrolhatunk.” (1844. évf.
16. sz.)

(Hedvig, a banditahölgy). A szerelem mindent tehet előadását ismertette „a haszontalan silányság” fordítójának idejétmúlt „ékes stílusát” teszi neveltségessé, Ducange bizarr „főművét” (Harminc év egy játékos életéből) pedig egyszerűen megsemmisíti: „Beszélük, hogy sokkal több ásitás volt mint néző; beszélük... mert én bizonyosan nem tudom, minthogy már az első felvonásban... elaluttam.”¹⁰

E négy — betűvel jelzett — jegyzeten kívül még egy ismert Petőfi színiírás jelent meg a Pesti Divatlapban: az 1845. február 9-i számban. (A legjobb az egyenes út és a Fialat férj előadásairól.) Ezzel együtt jelent meg egy névtelen operai hír is (Báléj). Havas ezt is Petőfi írásának vélve, közölte kiadásában, nyomában a többi szerkesztőkkel. Az új akadémiai kiadás — jogosan — nem vette fel ezt a négy sort Petőfi művei közé. Nem is lenne indokolt, hogy annyi szellemes névtelen írás közül éppen egy dalmű jellegtelen híryegyzetét tulajdonítsuk Petőfi munkájának, aki köztudomásúan nem is igen ment el énekes-zenés előadásokra. Havast a tördelés tévesztette meg: a Báléjről szóló jegyzet a Petőfié felett van, — de nem azért, mert azt is Petőfi írhatta, hanem a naptári rend miatt. A Divatlap ugyanis, mint láttuk, a dátumok sorrendje szerint ismertette az előadásokat, s ezért minden jegyzetet külön-külön névvel vagy monogrammal jelzett az, aki tudatni akarta szerzőségét. (Az előbbi négy jegyzetnek például mindegyiknek külön-külön -ő- a jelzése.)

Mivel 1845 februárjában már Neumann írta a Divatlap legtöbb színibírálatát, Petőfi azért léphetett csak fel s méghozzá névvel, a színházi rovatban, hogy nagyobb nyomatékkal követelhesse barátjának, a későbbi „francia forradalmárnak” s akkor még vidéki színésznek, gyakoribb szerepeltetését a nemzeti színházban. E tüntető kiállásnak meg is lett az eredménye. Petőfi azt írta, hogy reméli, Dobsának „nem kell ismét egy hónapig várakoznia legközelebbi szerepére.”¹¹ Egy héttel az erőteljes figyelmeztetés után Dobsa már újra játszik, Aszódi szerint azonban nem nagy sikerrel.¹²

Petőfi tehát névvel vagy akkoriban is könnyen felismerhető betűjelzéssel három alkalommal lépett fel a Pesti Divatlap színházi rovatában és összesen hat előadásról számolt be. Mind a három alkalommal nyilvánvalóan az a szándék vezette, hogy barátai mellett kiálljon. Négy előadásról írva emeli ki Egressy játékát,

¹⁰ PÖM. V. köt. 8. l.

¹¹ PÖM. V. k. 12. l.

¹² P. D. 1845. évf. 15. sz.

egyszer pedig Dobsa mellett tör lándzsát. Később még látni fogjuk, hogy Petőfi a Divatlapot egyéb téren is igyekezett barátai népszerűsítésére felhasználni. E kis jegyzetekből is látszik azonban — s ez nem kevésbé fontos —, hogy e népszerűsítést nem az akkor oly megszokott klikk-elvtelenség alapján törekedett biztosítani. Nagyon is élesen száll szembe azzal az igazságtalansággal, hogy másokhoz mérten háttérbe szorítják Dobsát, de a „nem mindennapi tehetség” pesti bemutatkozásáról meglehetősen tartózkodóan ír, „félérdekű” szerepét hibáztatva, mert az nem adott elég lehetőséget tehát Dobsának, hogy tehetségét eléggé megmutassa. A kortársi kritikásoknak alighanem igazuk volt akkor, amikor Aszódival egyetértésben, nemigen lelkesedtek Dobsáért, aki valószínűleg nem volt igazi színészi tehetség. Petőfi baráti érzelmében tehát kissé többre értékelhette Dobsát, mint mások, — de annyival többre nem, hogy játékát elvtelen módon dicsérte volna. Ugyancsak ebben a februári jegyzetben Egressyről, akit föltöbb tisztelt, ezt az egyetlen mondatot írta: „*Egressy gyönyörködtetett bennünket; csak azt nem szeretem, hogy nagyon sokat rángatta a kabátja szárnyait.*”¹³ Petőfi tehát, minden rajongása ellenére, azt is megírta, amikor és amelyik előadásban nem tetszett néki Egressy modorossága.

Tudjuk, hogy a fiatal írók között „*a Nemzeti Színház is állandó vita tárgy volt... Megvolt az antagonizmus a dalmái és a szavaló művészet között, amazért Irinyi, ezért Petőfi tör lándzsát, a dráma hívei ismét két pártra szakadtak; egyik Egressyt, másik Lendvayt csodálta...*”¹⁴ Ismeretes, hogy költőnk ebben a művészi-esztétikai vitában Egressy pártján állt. Ezért érdekes, hogy már 1845-ben arra készült, hogy komolyabb cikkben fejtsse ki nézetét az „Egressy vagy Lendvay?” problémában. A Divatlap egyik színbírálatához, amely nem akarta Egressy és Lendvay játékát összehasonlítani, „mert ez kényes dolog”, Petőfi az alábbi rövid lábjegyzetet fűzte: „*Majd máskor. Petőfi.*”¹⁵ Egy hónap múlva azonban búcsút mond a segédszerkesztősködésnek, s talán ez lehetett az oka, hogy szándékát nem valósította meg. Ez a kis epizód is azt mutatja azonban, hogy a *III. Richárd* előadásról s Egressy nagy alakításáról két évvel később írt ragyogó elemzésére már régóta készült a költő.

Egészben véve megállapíthatjuk, hogy Petőfi divatlapbeli színiíráσαι esztétikai szempontból alárendelt jelentőségűek, viszont

¹³ PÖM. V. köt. 12. l.

¹⁴ JÓKAI: Írói arcképek. Művelt nép. 1955. 173. l.

¹⁵ P. D. 1845. évf. 15. szám.

a költő életrajza, fejlődésképe szempontjából nagyon is fontosak. Ujjgyakorlatok voltak ezek a később megírt s a költő legnagyobb prózai írásai közé tartozó *III. Richárd*-bírálat megalkotásához, s emellett eszközök és módok ahhoz, hogy a költő a színpad elhagyása után is megtartsa a színházművészethez fűződő szoros kapcsolatait.

A „VERSITÉSZI MEGBÍZOTT”

Aki a Pesti Divatlap 1844—45-ös számait lapozgatva a „Szerkesztői értesítés az írókhoz” című rovatot is elolvassa, sokszor ki hallja Petőfi hangját ezekből a tömör kritikai szentenciákból. Ha megnézzük a fontosabb forrásokat, azokból ki is derül, hogy Petőfinek, 1844 júliusától 1845 áprilisáig segédszerkesztői kötelességei közé tartozott a beküldött szépirodalmi művek megrostálása. A legfontosabb forrás Petőfi *Úti jegyzeteiben* található: itt a költő „leleplezi magát”, mint a Pesti Divatlaphoz beküldött rossz versek hóhérait. Leírja egy „álmát”, amelyben utazását „egy szilaj tekintetű ifjú” szakítja félbe, „pisztolyt szegezve” mellének, kinek is a költő felajánlja kevéske pénzét, de az így felel: „*Nekem nem kell hitvány erszényed... nekem élted kell, ármányos életed! Tudd meg, hogy én azoknak az ifjú lángelméknek egyike vagyok, kik verseket küldtek a Pesti Divatlapba s akiket te galádul kizártál az irodalomból... mert értesülésünkre esett, hogy az új nevek versei a te kezeden mentek keresztül. Én magam küldtem be hozzászólásokat vagy százötven költeményt s te mind halálra ítélted... ezért te is meghalsz!...*”¹

A rossz költemények halálos ítéletének kihirdetése a *Szerkesztői értesítés az írókhoz* című rovatban történt. Petőfi fent idézett heinésen tréfás önleleplezése tehát nyílt útmutatás arra, hogy megoldjuk a Pesti Divatlap szerkesztői üzenetének problémáját, Petőfiben jelölve meg azok szerzőjét. Elképzelhetetlen ugyanis hogy Petőfi csak rostált volna s nem ő írja a szerkesztői értesítéseket, hiszen ő volt a segéd, az ilyen apróságok órá tartoztak. Ferenczi, Szinnyei s mások nyilván erre gondoltak, amikor Petőfi szerkesztőségi feladatai közé az értesítés-írást is beszámították, — noha egyikük sem vizsgálta meg, mit is jelenthetett az a munka a valóságban.

A probléma még sem olyan egyszerű mint első pillanatban látszik. Felmerül egy meglehetősen zavaró akadály: az ugyanis,

¹ PÖM. V. köt. 17—18. l.

hogy a Pesti Divatlap egyik szerkesztői értesítése két versbíráról beszél. „*Hogy a Pesti Divatlap szerkesztője — szól az értesítés — a visszautasítandó versek írói méltatlan neheztelése ellen tökéletesen biztosított legyen, ezentúl minden verses költemény megbírálását két ismert jelességnél s részrehajlatlan lyrai költőnkre bizza...*”²

E bonyodalom ellenére mégis van négy alapos okunk arra, hogy a Pesti Divatlap szerkesztői értesítéseit egy meghatározott időpontban érdemileg Petőfi munkájának tekintsük.

I. Vahot nyilvánvalóan nem foglalkozott a lapba küldött írások zömével, csupán az ismertnevű, vagy mások által már ajánlott szerzők írásaival. Ezt nyilvánosan többször is kijelenti, részben, mint fentebb, hogy „biztosított legyen” a neheztelések és sértődések ellen, másrészt, hogy eldicsekedhessék „jeles költő barátai” által összegyűjtött kiemelkedő verstermésével.³ A 18. számban, tehát a lap átvétele után négy hónappal jelenti ki, hogy két költő fogja végezni a versrostálást. De a szerkesztői válogatás nyilván kezdettől folyt s a rostálás eredményeit közlő első értesítés már a 3. számban megjelent. Vagyis: mivel Vahot nem vehetett részt ilyen, általa különben sem ismert versek bírálatát közlő rovat szerkesztésében, a 3. és 18. szám közti üzeneteket minden valószínűség szerint Petőfi szerkesztette, ami ez esetben azt is jelenti, hogy ő írta, ő lévén a lap mindenese.⁴

Lényegesen nem változhatott a helyzet akkor sem, amikor a főszerkesztő határozatára (?) két költő vette át a rostálást. Vajon mi lehetett e döntés oka? Valószínűleg a sértett zsenijelöltek áskálódtak Petőfi rostálói monopóliuma ellen, őket akarta megnyugtanni Vahot. (Erre mutat esetleg „a részrehajlatlan” szócska is Vahot fenti jegyzetében.) Akárhogy is volt, Petőfi szerepe nem csökkenhetett a szerkesztői értesítésekben. Mert ha ő nem tartozott volna ezek után „a két költő” közé, akik elbírálják a műveket, hanem csupán a kész ítéleteket szerkesztette s adta volna le az értesítés-rovatban, akkor ez túlságosan is jelentéktelen szerep lett volna ahhoz, hogy Petőfi még egy félévvel később is úgy beszéljen magáról, mint aki hivatalból gyilkolja a Pesti Divatlapot előzőnlő rossz verseket. Az egyik bíráló költő tehát mindenképpen ő, márcsak azért is, mert Vahot lapja ekkoriban már zseniális költőnek nevezi Petőfit, ő volt a lap „szenzációja”.

² P. D. 1844. évf. 18. szám.

³ P. D. 1844. utolsó szám.

⁴ Általában más lapoknál is a segédszerkesztő rostálta a beérkező műveket, — így pl. Kossuth Pesti Hírlapjánál Vörös Antal. Lásd: DEZSÉNYI BÉLA—NEMES GYÖRGY: I. m. 1954. 60. l.

Hogy ki lehetett a másik bíráló költő? Esetleg Vachott Sándor, akit akkoriban szintén „elismert jelességű” költőnek tartottak, ráadásul *testvér* volt, vagyis nem pénzért, hanem szeretetből kellett hogy segédkezzék a pénzügyekben oly érzékeny főszerkesztőbátnak. De akárki is volt a másik vers- és műbíráló, „külső ember” volt, vagyis munkája nem igen terjedhetett többre mint a pusztá véleményezésre.

A versbírálás valószínű módja tehát a következő lehetett a 18. szám után. Petőfi felosztotta a beérkező műveket, verseket beszélyeket, egy részt társának adott, másokat esetleg a főszerkesztőnek, a többit magánál hagyta. Egy idő után — a megjelenési dátumok szerint néhány nap múlva — „behajtotta az ítéleteket”. Ezek valószínűleg szóban elhangzott vélemények voltak, s Petőfi fogalmazásában kerülhettek bele a rovatba. Nem valószínű ugyanis, hogy a másik — hangsúlyozzuk: *külső* — bíráló vagy akár a főszerkesztő megfogalmazott „kis kritikák” kíséretében adja vissza a rovatszerkesztőtől megbírálásra kapott műveket. Inkább elképzelhető, hogy a bíráló külön választja a közölhető és a (többségükben) nem közölhető írásokat. Ez esetben a rovatszerkesztő vagy egyszerűen tudomásul veszi a felkért bíráló véleményét s aszerint teszi be az illető műveket a megfelelő listákba, vagy pedig maga fűz hozzájuk véleményt. Eszerint valószínű, hogy amelyik mű nem formális felsorolásban, hanem rövid értékeléssel kapja meg a maga ítéletét, az a segédszerkesztő „kezén ment át”.

De tegyük fel, hogy időnként kész írásos, megfogalmazott véleményt kapott Petőfi, mondjuk a kéziratra írt egy-két mondatos megjegyzés formájában. Ez esetben is csak a legritkábban másolhatta le minden további nélkül az ilyen véleményeket, mert hiszen néki a számonkért 10—30—50 múról közlendő véleményt össze kellett fognia, 10—15 s csak kivételesen több sorba kellett tömörítenie. Aki csak egy kicsit is ismeri a szerkesztőségi munkát, az nem vitathatja, hogy az ilyen „tömörítések”, húzások, végefedményben új fogalmazást adnak (S itt hadd jegyezzem meg: az ilyen összefoglalásokat, a többirányból érkező megjegyzések „*rovatósítását*” — a munka természetéből következik ez — csak egy ember végezheti, az „egy” ember pedig megint csak nem lehetett más, mint a költő-segédszerkesztő.)

A fentiek alátámasztására még egy példát: a műbírálás megosztása után történt, hogy valaki (az egyik bíráló?) közlésre javasolt egy művet, amelyet a rovatszerkesztő a következő számban megóvott: „*B. Vince Erdélyi utazását csak egy barátunk ajánlatára fogadtuk el, de később magunk is átolvasván azt, tapasztaltuk, hogyha közleni akarnók, rossz, szabálytalan stíljét egészen újra kellene átdol-*

goznunk, mit tőlünk kívánni nem lehet.”⁵ Elképzelhetjük a jelenetet: a bírálótárs, vagy valaki más, elolvassa a szóban forgó műveket s „általában” érdekesnek találja. Átadja a segédszerkesztőnek, aki viszont más szemmel nézi a művet, hiszen az ő dolga a szabálytalan stíl átdolgozása s ezt — ebben az esetben — túl nehéz feladatnak tartotta a várható eredményhez képest, noha amennyiben a mű igen tetszett néki, még az ilyesmire is hajlandó volt. Itt világosan látszik a két különböző álláspont: a véleményt mondó külső és a tényleges munkát végző belső munkatársé.

Érdekes, hogy B. Vince (Bártfay) előbb elfogadott, majd elutasított útinaplója mégis csak megjelent — akkor, amikor Petőfi már nem volt a Divatlap segédszerkesztője. Ez is azt valószínűsíti, hogy Petőfi volt az útinapló elutasítója vagyis egyszerűen az értesítés írója: Vahot csak akkor közölte az átdolgozásra szoruló írást, amikor az új segéd, Kolmár vállalta a stilisztikai esiszolást. Eszerint a költőnek nem csupán rostálási joga volt, hanem — feltehetőleg néhány hónapos segédeskedés s főleg költői rangjának gyors emelkedése után — ezt a jogát nem egyszer még a főszerkesztővel szemben is tudta érvényesíteni.

Vahot, évtizedekkel később, úgy tünteti fel segédjét, mint akinek, legalábbis a versrostálásban, kizárólagos döntési joga volt. Az irányítható emlékezőtehetséggel megáldott irodalmi férfiú amikorra elfelejti, hogyan írta le Petőfi felvételét („Önnek nem lesz más dolga mint a versírás és a correctura... ”⁶), kiböki, hogy milyen sok gondot okozott segédszerkesztőjének a versrostálás: „... a kibén a költészetre hivatást vett észre, mindazt testvéreileg pártolá... nem egynek hiányos alakú, de jó eszmét tartalmazó versét szépen átdolgozta, élvezhetővé tette. Ezért én a lapomba adott versek bírálatát egészen rábíztam; s minthogy ez időben sok versíró kopogtatott nálam, ő mint versítészti teljhatalmú megbízottam, valódi villámhárító volt rám nézve és szigorú ítéletei által több ellenséget mint barátot szerzett magának... ”⁷

A „teljhatalmú megbízott” hangzatos címét vehetnénk utólagos vahoti túlzásnak is, ha nem láttuk volna, hogy Vahot már annakidején is ugyanígy reszketett a megsértett versírók dühétől; s ha a Petőfi idézett nyilatkozata is nem ebbe az irányba mutatna. Így tehát a szerkesztőségi munka valószínű menetének megrajzolásá, Petőfi „önleplezése” és Vahot nyilatkozatának alapján megállapíthatjuk, hogy az ismeretlen nevű szerzők műveinek rostálását s

⁵ P. D. 1845. évf. 3. sz.

⁶ VAHOT: i. m. II. köt. 62. l.

⁷ VAHOT: i. m. II. köt. 75. o.

ennek következtében a szerkesztői értesítések írását Petőfi végezte : az 1844-es év 3. számától a 18. -ig lényegében egyedül, ettől kezdve segédszerkesztői állásának felmondásáig bizonyos segítséggel.

2. Erre mutat a szerkesztői értesítések hangja, stílusa, iránya is. Ha Vahot azt írja, hogy Petőfi „szigorú ítéleteivel” ellenségeket szerzett magának, akkor azt nemcsak az *Úti Jegyzetek* tréfás epizódja igazolja, hanem e szerkesztőségi üzenetek modora is. A tömör, világos, egyszerű stílusban, sallangmentesen szerkesztett üzenetekből minduntalan kitör a költő szenvedélye, gúnyos megvetése az áltehetségek s a holt iskolák követői iránt. Ezeket az üzeneteket nem közönyös hivatalnok írja, hanem egy hol dühös, hol a sületlenségek felett szórakozó zseni, aki nem állhatja meg, hogy a szerkesztői értesítés száraz műfaját áttörve, szubjektív véleményének is hangot ne adjon. Ezek a néha sértegető ítéletek nem állottak a lap érdekében, (Vahot szavaiból ez is kiderül), itt egy költő, s nem egy lapszerkesztő szava szólal meg. Néhány példa : „*Novellája regénynek is elég hosszú s minden inkább mint novella... versezete komoly költeménynek kissé nevetséges...*”⁸ „*B. Dávid urat kérjük szépen ; ne alkalmatlankodjék többé oly sületlenségekkel, mint a Báj-dal ; ily versért a postabért fizetni s még azt végleg is olvasni, kétszeres bosszúság, noha lehetetlen volt kacajra nem fakadnunk verse ületén kifejezéseim ; ...*”⁹ (S következik a vers is, amelyet „kikacagni” oly jogosult volt. Lásd : IV. Függelek. Gondoljunk arra is, hogy Petőfinek kedvelt kifejezése ez : „lehetetlen kacajra nem fakadnom...”)¹⁰ „*A mai napig hozzánk beküldött 45 verszetből egy sem közölhető, sőt vannak ezek között oly iszonyú rosszak, hogy nem a vers, de magok a szerző urak érdemelnének egy kis nyomást, például egy amolyan toldias kéznyomást, hogy többé versírás véget tollat ne vehetnének kezökbe...*” A kacaj az iszonyú versek felett — ez is azt mutatja, hogy ugyanaz az ostor suhog itt a rossz költők felé, mint amely az *Úti Jegyzetek* -ben is csapkod s majd az *Úti Levelek*ben ily mérgeset csattan : „*Óh barátom, van-e szánalomra és irgalomra méltatlanabb állat, mint a rossz poéta? nincs. Rossz kritikusaímnak úgy bocsásson meg az isten, a mint én megbocsátok. de rossz poétának sem én, se az isten meg nem bocsátunk... a rossz poéta örökké rossz poéta marad... úgy hal meg, amint született ; ... másoknak unalmára s így legöríásibb bosszúságára...*”¹⁰ Aki így haragszik a rossz költőkre, az nemesak azért dühös, mert a z o k i s érvényesülnek, e dühből

⁸ P. D. 1844. évf. 14. sz.

⁹ P. D. 1845. évf. 3. sz.

¹⁰ PÖM. V. köt. 56. l.

kiérezzük azt a bosszúságot is, amelyet a rossz költőkkel való bajlódás okozott. (Lásd fentebb a „kétszeres bosszúság” kifejezést.)

3. Van némi bizonyító ereje a szerkesztői értesítésekből kiolvasható elveknek is, amelyek kivétel nélkül mind megfelelnek Petőfi ismert költészeti s morális felfogásának. A visszautasított versek nagy része „németes homálya”, „dagálya”, „képtelen érzelgőssége” miatt akad fenn a rostán. Az egyik üzenet valóságos gyűjteménye a Petőfi által elutasított elveknek: „*Nem közölhetők; K. A. igen dagályos Hűtelen című novellája, B. F. S. L. szárazon írt hely és nép ismertetése; Sz. K. titkos hírei, melyek a női szemérmel fölötté sértenék; a D. F. által fordított Utazó gondolat inkább való a homályos, titokszerű dolgokat kedvelő németnek, mint az egyszerűséget szerető magyarnak...*”¹¹ „*N. J. népdalaiban hibázik a fődolog; a népszerű írásmód.*”¹² Érdekesek azok az üzenetek, amelyek a lap társakra vonatkoznak. Ahol lehet, természetesen ütik az Életképeket és főleg a Honderűt, amelyek egyelőre még nem annyira elvi, mint legalább is jórészt, üzleti ellenfelek. A megjelenésre áhítózó álköltők persze sietnek csepülni a Divatlap konkurrensait, így óhajtva végre „sikert remélhetni.” De a segédszerkesztő szigorú: a rivalizálás kedvéért se enged át olyan műveket, amelyek nem érik el a kívánt színvonalat. Visszautasítás közben hol csíp egyet a „megkímélt” lap társakon, hol érdekesen fejtegeti a sajtóvita néhány elvét: „*A Gorove Nyugotjára többek által írt ellenbírálatot azért nem közölhetjük, mert oly kritika mint a honderűi volt, mely a nevezett utazásnak egyedül nyelvhibáit piszkálgatá, a józan olvasók előtt nyom nélkül szokott elenyészni...*”¹³ „*Egy másik paródiát azért utasít vissza, mert „az Életképek szerkesztője személyességében támadtatik meg, s mert az író álnév alatt nyílan. Ily esetben pedig férfihoz illő nyíltság kívántatik.*”¹⁴ „*Sz. I. kikelését az Életképek ellen s mind ott, mind itt hasznavehetetlen verseit visszautasítjuk.*”¹⁵

Saját ellenfelét, azt mondhatnánk barátsága árulóját, Szeberényit nem kíméli. Már Dr. Váczy János is Petőfinek tulajdonította¹⁶ e következő „értesítést”: „*Szeberényi Lajosnak Petőfit dicsőítő epistolája nem lévén olyan, amely magát a szerzőt is megdicsőítene, ünnepélyesen visszautasítatik, kivált miután tapaszt*

¹¹ P. D. 1844. évf. 7. sz.

¹² P. D. 1844. évf. 11. sz.

¹³ P. D. 1845. évf. 5. sz.

¹⁴ P. D. 1844. évf. 9. sz.

¹⁵ P. D. 1844. évf. 15. sz.

¹⁶ VASÁRNAPI ÚJSÁG 1886. nov. 21.

talni lehet, hogy némely emberek úgy nevezett barátaitak szemben dicsérni, álarcz alatt pedig gyalázní szokták.”¹⁷

Érdekes a kezdőkhöz intézett két „értesítés”: „Ne higgye J. E. úr, hogy mi az író neve után indulunk, írjon bár Péter vagy Pál számunkra jót, élvezhetőt, mi az ily művet lapunk köréből az ismeretlen név miatt nem fogjuk kizárni.”¹⁸ „...egyébíránt ezen visszautasítás még nem dönti el, vajon a szerzőben van-e tehetség vagy nincs, ez egyiknél hamarabb, másíknál későbben fejlődik ki.”¹⁹

4. Végül nem lehet figyelmen kívül hagyni egy fontos körülményt: 1845 április elején Petőfi a Felvidékre utazik, s a „segéd-szerkesztői székbe” barátja, Kolmár ül, aki erről a ránézve oly megtisztelő cseréről majd versben is beszámol az utókornak. Ami számunkra érdekes: e csere eredményeként teljesen megváltozik a szerkesztői értesítések jellege. A gúnyos csipkelődések, a rossz költőknek kilátásba helyezett botütések, a költészeti kiokítások elmaradnak, általában csak formális felsorolások szerepelnek a rovatban s — dicséreték. Lehet, hogy Kolmár azért nem mert úgy „beletaposni” a Helikonon nyüzsgő seregbe, mert mindjárt az első alkalommal, amikor elődjéhez hasonlóan akart dolgozni, pórul járt (amint erről Greguss verse kapcsán már szó volt). De a szerkesztői értesítések megváltozásának nem az a fő oka, hogy Kolmár nem mert — az az oka, hogy nem tudott szigorú lenni az álpoétákhoz. A jámbor Kolmár más szemmel nézi az „utánzókat” mint zseniális elődje, ő egyszer sem tud, nem is tudhat úgy felháborodni a költészet megbecstelenítésén. Vagyis: mivel nem valószínű, hogy Petőfi távoztával egyszerre megjavult a magyar irodalom színvonala, fel kell tételeznünk, hogy a bíráló színvonala változott meg. A gúnyos hang eltűnése s a dicséreték elszaporodása

¹⁷ P. D. 1845. évf. 20. sz. — Érdemes idézni Szeberényi válaszát, mert akaratlanul is azt bizonyítja, hogy Petőfi írta a szerkesztői értesítéseket. „Itt azon kérdés támad — írja —, volt-e a Divatlap szerkesztőjének joga epistolámat visszautasítani, miután én azt hozzá soha nem küldtem? Főnnebbi munkám ti. szinte azok közé tartozik... melyeket Petőfihez v. Petrovicshoz küldtem. Itt tehát szép dilemmába kerül a divatlap sultánja és lógósa. Vagy ti. ez utóbbi úgy adta át művemot, mint szerkesztőséghez küldöttet, ... vagy pedig Vahot ... tudta a cinkosságot s tudva lett Petrovics Sándor bosszújának eszköze...” (Lásd Endrődi i. m. 78. l.) Nyilvánvaló, hol tévedt Szeberényi: ha Petőfi a *Neki* küldött versre értesítést írt, akkor csak azt cselekedte, amit más, hozzá küldött művekkel is szokott, mivel hogy ő volt a rostáló és értesítésíró. Vahot annyiban volt „cinkos”, hogy megengedte (?) Szeberényi *nevén nevezését*, de egyébként nem avatkozott, mert általában sem avatkozott bele a giccsgyártók elutasításába.

¹⁸ P. D. 1844. évf. 8. sz.

¹⁹ P. D. 1845. évf. 20. sz.

is azt mutatja, hogy korábban a *költő* végezte azt, amit annak távoztával a derék irodalmi *tisztviselő* folytatott.

Mielőtt mindezekből a bizonyítékokból levonnánk a végső tanulságot, még néhány vitás problémára ki kell térnünk. Először is azt kell megvizsgáljunk, hogy mennyiben lehet Petőfi munkájának tekinteni a *nem* verses művekre adott szerkesztői értesítések írását? A jelek szerint Petőfi nemcsak a versek rostálásával foglalkozott, pontosabban: nemcsak a versek szerzőinek küldött értesítéseket, hanem általában ő fogalmazta a választ a levelek, beszélők, útinaplók szerzőinek is. Vagyis még abban az esetben is ő írta és szerkesztette a prózai szerzőknek szánt értesítéseket, ha magát a rostálást a főszerkesztő vagy valaki más végezte el. A prózai művek selejtje eleve a segédhez került, a jelesebb szerzőknek adott válaszokat pedig tartalmilag készen kapta, de a végső megformálás, a válasz beillesztése az értesítés rovatba az ő dolga volt. Az eddigiek alapján láthatjuk, hogy ez másképpen nem is történhetett.

Ha az értesítésekben rendszertelenül egymás mellé rakva sorakoznának a versekre illetve a prózai művekre adott válaszok, akkor elképzelhető lenne, hogy a segédszerkesztő munkája nem állt egyébből, mint a pusztá „leadásból”. De az értesítés rovat rendszerint szerkesztett rovat, vagyis világosan látszik, hogy ugyanaz a szerző írta az egymással összefüggő válaszokat. Így például: „A tétényi bíróleány... nem üti meg a mértéket. — K. Ignác beszélye és verseiről éppen olly véleményben vagyunk... S-di versei nem sokat érnek. — Cz. beszélye még kevesebbet. — N. Ferencznek prózái és versei egyaránt nem használhatók.”²⁰ „A Kézscók... és Holdvilágkor című próza és versek, dagályos, érthetlen előadásúak lévén, nem adhatók.”²¹ E még tetszés szerint gyarapítható idézetekben természetesen folynak egybe a verses és prózai művek bírálatai, bizonyítékául annak, hogy ugyanannak a szerzőnek a művei. Nincs tehát okunk arra, hogy a szerkesztői értesítéseket kétfelé osszuk, s csupán a versekkel foglalkozó részt tartsuk Petőfi munkájának. Mégis valószínű azonban, hogy a nem Petőfi-től származó, főszerkesztői vagy egyéb toldalékok az értesítés rovatban főleg a prózai munkákhoz kapcsolódnak.²²

Még két üzenetről röviden külön is szólni kell. Az egyik, a már idézett 1844. évf. 18. számú értesítés, amelyben a két vers-

²⁰ P. D. 1844. évf. 15. sz. (Kiemelések tőlem. *F. S.*)

²¹ P. D. 1844. évf. 22. sz.

²² Egyébként a beküldött művek óriási többségét a versek adták, — a dilettantizmus főműfaja a líra...

bíráló megbiztatását bejelenti a lap. Ez az értesítés feltehetően inkább Vahot tollából való. Erre mutat a nyakatekert stílus, továbbá „a méltatlan neheztelés elleni tökéletes biztosítottság” hangoztatása, ami teljesen Vahotra vall, — még évtizedekkel később írt emlékirataiban is ugyanezt az indokolást hangoztatja.²³

A másik vitás értesítés az 1845-ös évfolyam első negyedéből való, a 23. számban jelent meg. Ebben Petőfi saját nevével „lábjegyzetet” fűz a „szerkesztő értesítéséhez”. Ebből az derülne ki, hogy Petőfi csak a lábjegyzetet írta, de a megjegyzés fölötti értesítés a szerkesztőtől ered. Valószínűbbnek látszik azonban, hogy „ál-lábjegyzetről” van szó: Petőfi egy tréfás fordulattal még egyet bökött a barátságára méltatlan Szeberényin, akit előbb névtelenül, a szerkesztő nevében, majd saját nevében is megfricskázott.

Összefoglalva tehát: megállapíthatjuk, hogy 1844 júliusától 1845 áprilisáig a Pesti Divatlap szerkesztői értesítéseit érdemileg Petőfi írta és szerkesztette. Az értesítések minden egyes sorát nem tekinthetjük Petőfi „eredeti művének”, hiszen ma már megállapíthatatlan, hogy milyen mértékig keveredtek idegen gondolatok és mondatok Petőfi sorai közé. Az egész azonban, fővonalaiban, Petőfi munkája.

Ily módon, pusztán az értesítésekkel, csaknem egy ívnyi, nem hiteles, de a költő szellemének jegyeit magánviselő új írás-sorozattal gazdagodik a Petőfi-életmű. A további kutatások bizonyára feltárják majd ennek a gazdagodásnak nagy életrajzi-esztétikai jelentőségét. Hiszen már a legelső üzenetben találunk olyan adatot — az *Eulália* című novella elutasítását — amely megkönnyítheti Petőfi sokat vitatott *Eulália* című paródiájának hitelesítését. A további üzenetek is lépten-nyomon fontos összefüggéseket tárhatnak fel Petőfi írói-baráti körének kialakulásához, a költő esztétikai fejlődéséhez stb. E dolgozat minderre a kiterjedt kutatást igénylő feladatra nem vállalkozhat, de egyetlen mozzanatra, ha röviden is, mégis érdemes rámutatni: Petőfi szerepére a Pesti Divatlap versrovatának kialakulásában.

²³ VAHOT: i. m. II. köt. 75. l.

A DIVATLAP VERS-ROVATA

Egészen pontosan nem lehet megállapítani, hogy Petőfi versrostálói munkája mennyire hatott ki a lap költészeti anyagára, vagyis milyen mértékig lehet Petőfinek tulajdonítani a vers-rovat szerkesztését. Vahot idézett nyilatkozatai szerint a „teljhatalmú versítészi megbízottnak” döntő szava volt abban, hogy melyik verset közli a lap. Ezúttal azonban a szokottnál is óvatosabban kell mérlegelnünk Vahot szavait. Biztosnak látszik, hogy a versítészség Petőfi dolga volt — addig, amíg a dilettánsok siserehadát kellett visszautasítani, s nékik a szerkesztői értesítéseket megírni. De abba, hogy a „befutott”, ismert költők megfelelő versei közül kiét, mikor közli a lap, már nyilvánvalóan Vahot is beleszólt. Vahot szerkesztői érdeke az volt, hogy „jóba legyen” az ismert költőkkel, lehetőleg arányosan szerepeltesse őket s ne vesszen össze egyikkel sem, egyiket se zavarja el valamelyik rivális laphoz. Petőfi viszont nyilvánvalóan a maga képére igyekezett formálni a költészeti rovatot, arra törekedett, hogy nemzedék- és eszmétársait kellően szerepeltesse, s mindenekelőtt a tehetségtelen de elismert sujánshkykat igyekezett visszaszorítani. Itt matematikai bizonyossággal feltételezhető, hogy vitáknak kellett folyniok az üzletember-főszerkesztő és a költő-segédshky szerkesztő között, e vitákról azonban egyelőre nemigen tudunk.

Talán van valami köze ezekhez a nézeteltérésekhez Petőfi egyik levelének. Másfélhavi segédshky szerkesztőshkydés után azt írja Samarjaynak a „sujánshkyádákról és szelesteyádákról”: „... óh barátom, az ilyen költők az én megölő betűm, ezek gyilkolnak meg engem!...”¹ Petőfi ars poeticája már ekkor is ellentétben állt a sujánshkyadás verseléssel, de személyi kapcsolatai általában jók voltak ezekkel az emberekkel. Ez időben szó se lehetett arról, hogy e rossz költők, de jámbor emberek valamiben is árthattak volna Petőfinek. Pusztán azt a tényt, hogy Petőfinek nem tet-

¹ Petőfi összes művei. Magyar Klasszikusok. III. köt. 535. l. Megjegyzendő, hogy Szelestey később eszmeileg is, költészetiileg is közelebb került Petőfihez.

szettek eme költérek, még nem lehet oly indulatosan tudatni, mint Samarjayhoz intézett levele szól. A „gyilkolásnak” és a „megölő betűnek” nemigen lehet tehát más értelme mint éppen az, hogy Petőfi küzdött e versírók ellen, — de Vahot nem engedte, hogy következetesen, annak rendje s módja szerint bánjon velük. Ezt valószínűsíti az a tény, hogy Szelestey is, Sujánszky is megjelenik a Divatlapban, ha ritkán is. Ha pedig Petőfi hiába dühösködött ellenük, műveik mégis megjelentek, úgy csak Vahot kegyelméből részesülhettek e kitüntetésben. Itt tehát, a sujánszkyk és szelistekek esetében nyilvánvalóan vita lehetett Vahot és Petőfi között.

Más esetekben, a jelek szerint, Petőfinek sikerült keresztülvinnie az akaratát. Hatvany idézi például Garay János — írójára nézve elég kiábrándító — levelét, amelyben az Obsitos tehetséges költője tehetségtelen testvérét védelembe veszi a zsenivel szemben. Levelemben világosan kijelenti, hogy Petőfi „fitymálgatásainak” tulajdonítja testvére mellőztetését a Divatlapnál. Szerinte Vahot „most egyellen emberbe szerelmes s ez: Petőfi, s úgy látszik, ennek éretlen fitymálásai tevék nála mindazt, mi veled s dolgozataiddal történt.”²

Láttuk, hogy Petőfi akarata nem érvényesülhetett minden esetben. Garay fenti megnyilatkozása azért roppant fontos, mert ő ekkor közeli kapcsolatban állt Vahottal, aki ügyelt is, hogy méltóan szerepeltesse szerkesztő-elődjét. S ha még Garay kedvéért sem volt hajlandó szembeszállni Petőfivel, akkor ez azt mutatja, hogy költőnknek, ha nem is döntő, de valóban komoly szava lehetett a Divatlap vers-rovatának kialakításában.

A fentebb már idézett, Samarjayhoz írt levélből az is kiderül, hogy Petőfi véleménye a Divatlap baráti köréhez tartozó költők verseinek osztályozásában is hatott Vahotra. „... olvasám Vahotnak küldött verseidet — írja a költő Samarjaynak. — A magyar kard nagyon terszik — csak a markolatán³ (s mint más versedben emlékszem szerelmű) s több effélékkel nem tudok megbarátkozni. Kerüld ezeket. A fecskékhez, úgy hiszem, már nemigen új gondolat, s ilyesmi fordul elő benne; „hogyha hűtlen lesz, meghalok” stb. ez

² HATVANY LAJOS: i. m. III. köt. 42. l. A levél 1845. május 17-én kelt, Petőfi ekkor már a Felvidéken járt. Viszont ha figyelembe vesszük, hogy mennyi idő telhetett el, amíg a Divatlap elutasító válasza megérkezett G. Alajoshoz, s amíg annak panaszkodó levele eljutott bátyjához, akkor megállapíthatjuk, hogy a tehetségtelen papköltő elutasításakor Petőfi még igen csak Pesten tartózkodott. Az afférral alighanem összefügg az 1844. évf. 15. sz.-nak értesítése: „G. Alajos versei közül egy kettőt közölni fogunk.” De csak egyet közöltek, a *Kéjtelgés* című érzelgősséget. (17. sz.)

³ Ti. „markolatán” helyett.

roppant szentimentális, s megvallom ez nekem nem tetszik...” Az eddigiek után nem meglepő, hogy a Petőfi által tetszéssel fogadott vers (*A magyar kard*) e levéllel majdnem egyidőben meg is jelent, míg a bírált versek nem kaptak helyet a lapban, noha Samarjay a Pesti Divatlap állandó munkatársa, levelezője volt.

Hogy Vahot némely esetben mennyire respektálta Petőfi véleményét, arról ő maga számol be egy kicsit anekdotikus történetben. Emlékirataiban megjegyzi, hogy a költőn olykor „*az egyéni rokon vagy ellenszenv... uralmat vőn... Például a szép tehetségű Spetykó Gáspárt — csupán neve miatt nem szerette, s én azzal segitettem e bajon, hogy Spetykóból Avarrá kereszteltem őt...*”⁴ Ha nem is valószínű, hogy a tehetségtelen Spetykóban éppen csak a nevet nem szerette Petőfi, a történetből annyi elfogadható, hogy Vahot tartott segédjétől s nem szívesen ütközött össze vele.

Próbáljunk ezekután egy kis „statisztikát készíteni arról, hogy kik és hányszor kaptak helyet a Divatlap költészeti-rovatában. A poézist természetesen nem lehet számokban és százalékokban méricskélteni. De mégis van valami számokban kifejezhető — a szerkesztői gyakorlatban. Adottnak vehetjük azt a helyzetet, hogy — Vörösmarty és Bajza kivételével — az akkori idők minden költője ostrom alatt tartotta a Divatlapot, több versíró volt ugyanis, mint ahány oldala volt a három divatlapnak együttvéve. Különb is tudjuk, hogy a Divatlapnál milyen „torlódás” volt versekben. („*Sokat sürgetnek bennünket — szól az egyik értesítés —, hogy elfogadott műveiket minél hamarabb közöljük. Türelem, urak, várjon kiki sorjára.*”⁵) Éppen itt van az, amit számokban ragadhunk meg: ki hányszor került sorra. A szerkesztőknek gazdálkodniok kellett a terjedelemmel, ők is és a közlésre várók is tudták, hogy a megjelenés — értékítélet, rangsorolás, arányítás.

Az összehasonlítás kedvéért válasszunk ki két időszakot: a lap első negyedévét (1844. júl.—szept.), amikor Petőfi még csak kezdte a segédszerkesztést, s az 1845-ös első negyedévet, amikor ott volt már mögötte a Versek, a Helység kalapácsa s a János vitéz, s amikor már nyilvánvalóan nagyobb befolyása volt a lap alakítására is. „Statisztikánkban” nem szerepel minden költő, csupán az ismertebbek. Minden egyes megjelenési alkalom a vers terjedelmétől függetlenül 1-nek számít, de az epigrammokat zárójelben említem, mert a 2—4 soros versecskéknak szívesebben adtak helyet, e téren engedékenyebbek voltak a szerkesztők. A következő táblázatot kapjuk:

⁴ I. m. II. köt. 75. l.

⁵ P. D. 1844. évf. II. sz.

	1844. I. negyed	1845. I. negyed
Petőfi	12 vers	15 vers
Vörösmarty	—	1
Vachott S.	5	1
Garay J.	5	4
Czuczor	3	3
Kerényi	3	4
Pajor	(4)	(2)
Szelestey	1	—
Tárkányi	1	—
Sujánszky	2	1
Sárosy	1	—
Halászy	1	1
Lisznyai	2	1 (5)
Gyulai	1	1
Fekete (2)	—	3
Csobáncz	—	1 (1)
Bulyovszky	—	1 (2)
Tompa	—	1
Kolmár	—	1
Bérczy K.	—	2
Vajda P.	—	1
Mentovich	1 (1)	(4)
Székács	(6)	2 (1)

Magától értetődik, hogy a számokban kifejezett arányok sok esetlegességet takarnak s értelmetlenség lenne „mély” következtetéseket levonni abból, hogy Vörösmarty vagy Vajda Péter az egyik táblázatban szerepel s a másikban nem. Ismert tény, hogy Vörösmartytól minden — a cenzúra által engedélyezett — verset boldogan közöltek a lapok. Egy negyedév különben is túl szűk időszak szélesebb általánosítások levonásához. De bizonyos tendencia mégis kiolvasható ezekből a számokból. Ismeretes, hogy a Pesti Divatlap 1845-től kezdve hetenként kétszer jelent meg. Egy szám kisebb terjedelmű lett mint a múltban, de az egy heti összterjedelem némileg nőtt. A táblázatban szereplő 1845-ös negyedév alatt tehát ennek megfelelően több vers jelent meg, mint korábban.

Mégis azt látjuk, hogy az újabb negyedévi közölt verstermés csak Petőfinél, Kerényinél, Mentovichnál és Feketénél nőtt, másoknál általában csökkent. Kerényi, Mentovich és Fekete János pedig Petőfi eszmei köréhez tartozott. Azok között viszont, akiknek kevesebb hely jutott, csak Lisznyai és Vachott barátai a költőnek (bár esztétikája mind a kettőtől különbözik), míg a többi „csökkenő”, sőt „kimaradó” mind nyílt esztétikai ellenlábasa: Pajor, Sujánszky, Székács, Tárkányi, Szelestey, Halászy,

Sárosy, — s Garay is. Ez mindenesetre bizonyos *irányzatosságot* tükröz.

Ha megnézzük, kik az „újak” (az első táblázatban nem szereplők), azt találjuk, hogy Csobáncz kivételével általában Petőfi köréhez tartoztak: Bulyovszky, Bérczy, Tompa, Vajda Péter, Kolmár, s még több, a táblázatba fel se vett jelentéktelen utánzó. (Vörösmarty szereplését véletlenszerűnek vettem. Csobáncz pedig, aki most tette le a Kubinszky nevet s majd Hiadorként feledteti igazi s oly találó nevét — Jámbor Pál —, ez időben is derék hazafias költő; nem szándékain múlt, hogy kijátszották Petőfi ellen.) Látható tehát, hogy a „kiszoruló” helyére lépő újak kiválasztásában is ugyanaz az irányzatosság érvényesült, mint amit fentebb megfigyelhettünk.

Számítsuk még mindehhez azt, hogy Lisznyai az epigrammokkal pótolta egy nagyobb verse »kimaradását«, s hogy Vachottnál bizonyos alkotói válság csökkentette a termést: így még szembetűnőbbé válik, hogy Petőfi segédszerkesztősége alatt előretörték a Divatlapban az ő társai, s ugyanakkor visszaszorultak költői ellenfelei. Ez a kettős tendencia figyelhető meg a két idézett negyedév közötti időszakban is.

Ezt a változást nem magyarázhatjuk csak azzal, hogy ebben az időszakban általában feltörték a fiatalok, Petőfi nemzedék-társai (bár természetesen ez is tükröződik táblázatunkban). Két tény is mutatja, hogy többről van szó: 1. Kerényi, Bérczy, Fekete már Petőfi előtt rendszeresen közölt verseket, de amikor Petőfi mögé sorakozhattak, még inkább érvényesültek; 2. a kiszoruló jórésze is nemzedék-társ volt, csak éppen költőileg és eszmeileg a régi iskolához tartozott, mint például Payer (szül. 1817.), Garay Alajos (1817), Pajor (1821) stb. Ez utóbbiak nemzedékileg szintén a fiatal Magyarországhoz számítottak, de a „Fiatal Magyarország” néven ismert irodalmi-politikai mozgalomnak mint fontolva-haladó, mérsékeltbb elemek, ellenfelei lettek. A kétféle „fiatal Magyarország” közötti harc ekkor még csak kibontakozóban volt s egyelőre éppen a két haladó divatlap birtoklásáért folyó, sokszor még nem is tudatos küzdelemben nyilvánult meg először.

Nem általános nemzedék-váltás ment tehát végbe a Divatlap hasábjain, hanem az új és haladó nemzedék kezdte félretolni a régi és új nemzedék irodalmilag vagy eszmeileg elmaradó csoportjait.

Amikor Vahot megindította lapját, az első számban nem is közölt verset segédszerkesztőjétől: három elismert „nagyágyút” vonultatott fel, — Garayt, Vachottot és Pajort. Egy év se telik el, s mind e három költő a ritkábban megszólaló, kiszoruló vagy a pozíciót épp csak őrző csoportba kerül, s a diadalmasan tért hódító Petőfi mögött a „régiek” helyére nyomul az új és haladó

nemzedék. Többségük igazában véve nem tehetségesebb, mint mondjuk Garay, de ők képviselik az újat. Ebben a majd nemzedéki-eszmei frontáttöréssé fejlődő támadásban a főérdem természetesen a *költő* Petőfié, de bizonyos szerepe kellett, hogy legyen a *versrostáló*, a Divatlap költészeti rovatát befolyásoló segédszerkesztőnek is.

Az új irodalom előretörése természetesen megmutatkozott az Életképeknél is, de ebben az időben még kevésbé erőteljesen, mint a Divatlapnál. Másrészt viszont, amikor Petőfi végleg szakít Váhottal, s az Életképekhez csatlakozik, a Pesti Divatlapból szinte az egész Petőfi körül csoportosuló tábor fokozatosan kivonul.

E táborszervezés kezdetei tehát a segédszerkesztői időszakra esnek. S anélkül, hogy erre részletesen kitérnénk, érdemes legalább *jelezni*, hogy Petőfi központosító törekvései a versrovaton kívül is hatottak: ő lépteti fel Jókait a Divatlapnál, amint ezt maga Vahot elismerte,⁶ s Jókai is többször megírta, ő karolja fel Aszódit, egyengeti Pákh Albert útját, Samarjayét, Dobsáét, felfigyel az akkor még egészen kezdő Lévay Józsefre, s a szerkesztői értesítésekben bátorítja, még mielőtt versei közölhetőkké értek volna, — alighogy első számottevő sikereit kivívja Petőfi, mindjárt elkezdi a *társak* csoportosítását is.

Amikor a sértettségében önuralmát veszítő Szeberényi vakon vagdalkozni kezdett Petőfi és Vahot ellen, kimondta vádként az elismerést Petőfi, s az általa befolyásolt Vahot irodalompolitikai tevékenysége felett: „...*ti az irodalomban pártot, castokat akartok alkotni, de meglássátok, eljő az idő, melyben a nemesis számot fog kérni cselekedeteitekről. Vagy nem gázolt-e már a legnagyobb méltatlansággal a Petőfi eredetileg Petrovics Sándor személyeinek eszközévé vált főszerkesztő Jósika érdemein is? Persze, mert nem akart zászló-jához szegődni és pártérdekektől vezetetni.*”⁷

A hajdani jóbarát értetlenségtől és esztelen dühből fakadó vádja az egyik legfontosabb bizonyítéka annak, hogy Petőfi 1845 elején, ha még nem is teljes tudatossággal, de már elkezdte a később majd Fialat Magyarország néven szervezkedő irodalmi-politikai tábor egybegyűjtését.

⁶ VAHOT: i. m. II. köt. 81. l. „Még mint szerkesztő-segédem, ő ismerteté meg, illetőleg ő mutatta be Jókait, mint regényírókat a Pesti Divatlapban.” De ha így van, alapos okunk van arra, hogy Petőfinek tulajdonítsuk a „Jókait bemutató” szerkesztőségi megjegyzést: „Ezen mutatványból a világosan kitűnik, hogy írójának igen szép tehetsége, nagy ereje van e pályához. Képzetele, nyelve egyaránt gazdag és eredeti.” (P. D. 1845, évf. 19. sz.)

⁷ SZEBERÉNYI LAJOS cikke a Századunk 1845. évf. 31. számában. Lásd: ENDRÓDI S.: i. m. 79. l.

AZ ÚJDONDÁSZ ÉS MINDENES

Jókai szerint Petőfi, mint a Pesti Divatlap segéde, az újdonságokat is szerkesztette.¹ Több kiváló életrajzíró ellenőrzés nélkül megismételte ezt az állítást, noha az nagyon is túlzó a megállapítható tényekhez képest. Jókai ellen szól Vahot emlékirata is, amelyben a volt főszerkesztő nem tesz említést arról, hogy Petőfi szerkesztette volna lapja újdonságait. Ez az ellenérv persze nem súlyos, mert hiszen Vahotnak nem állt érdekében túlzottan megterhelőnek mutatni Petőfi munkáját. Súlyosabb ellenérv az a tény, hogy a lapok újdonság rovatai olyan szétágazóak és terjedelmesek voltak, hogy szerkesztésük túlnőtt egy ember munkakörén.² Újdonságrovatok voltak lényegében a következők: Fővárosi postásíp, illetve szemle, Vidéki, illetve Külföldi hírek, Fülbevaló, Csiri-Csári, Kedvszottyantó labdacok, Titkos hírek, Régi újságok, Tanulságos egyveleg, Róvás, Tárogató címen hirdetések stb. Az újdondászi munka körébe tartozott a vidéki levelezők szervezése, írásaik rövidítése, szerkesztése stb. A felsorolt rovatok írásainak többségét általában külső munkatársak adták, (ez kiderül a szerkesztői értesítésekből is. Lásd IV. számú Függelék). A szerkesztőre és segédjére azonban még így is nagy feladatot rótt e rovatok írása s főleg szerkesztése.

A fő újdondász-rovatot, a Budapesti szemlét Vahot írta és szerkesztette az első félévben, majd a következő évben, néhány hetes szünet után, egészen Kolmár segédszerkesztői megbízatásáig, újra a főszerkesztő dolga volt a fővárosi hírek közreadása.³ A külföldi és vidéki hírek írásában-szerkesztésében már alighanem

¹ JÓKAI: Ö. M. 96. köt. 241. l.

² Nagy Ignác, mint a Jelenkor segédje, a fővárosi hírek írása mellett csupán a külföldi hírek egy részének összegyűjtésével foglalkozott. „Spanyolországot, Angliát és Franciaországot fordítom — írja — s a Budapesti Naplót írom.” (Lásd: DEZSÉNYI—NEMES: i. m. 61. l.)

³ Vahot írja az 1845. évf. 8. számában: „Miután az álnévű Sürgönyi úr bokros foglalkozásai miatt lapunkban nem fújhatja a „Fővárosi postásípot — most már ismét maga a szerkesztő tartand szemlét fővárosunknak főképp társaséleti, irodalmi és művészeti mozgalmai fölött...”

komoly szerepe volt Petőfinek is. Az említett apró-cseprő rovatok anyagát jórészt belső munkatárs írta, annál is inkább, mert főleg fordításokból állt, s sokszor csupán „helytöltő” feladata volt, vagyis egy részüket a lap végleges kialakítása, tördelése közben kellett „berakni”, sőt szükséges esetben még írni is. Határozottan megállapíthatjuk tehát, hogy Petőfi — ha nem is ő szerkesztette az újdonságokat — sokat írhatott e rovatokba s ezzel kapcsolatos szerkesztői teendőket is végzett.

De miket írt? Milyen újdonság-rovatokat szerkesztett? Erre jelenleg pontosan nemigen lehet válaszolni. Egy valami aligha lehet kétséges, az ugyanis, hogy mindenekelőtt a külföldi hírek fordításában és szerkesztésében volt sok dolga. Az akkori lapok segédeinek feladatai közé a külföldi lapok olvasása és fordítása általában beletartozott,⁴ s Vahot Petőfivel kötött megállapodása is kimondja, hogy a költőnek „egyet-mást magyarra kell fordítania.”⁵ A költő-segéd fordítói munkájáról később is megemlékezik s ez még érdekesebb. Ezt írja ugyanis azokról az okokról, amelyek miatt Petőfi elhagyta segédi állását: „*Petőfi jól találta magát oldalamon... de az alárendeltség, a sajtóhibák javítása, a fordítás gépies munkája még sem volt ínyére...*”⁶ Ebben az időben, 1845 tavaszán már nem jelennek meg Petőfi által fordított novel-lák, a „fordítás munkája” tehát csak a cikkek és hírek magyarítására vonatkozhatik. Ezt támasztja alá külön a „gépies” szó is, szemben az önállóbb, művészi elmélyülést is követelő szépirodalmi fordítá-sokkal.

A Pesti Divatlap Külföldi Hírek rovatában tehát Petőfinek föltétlenül jelentékeny, ha nem döntő szerepe volt. A szépnemhez tartozó olvasók persze főleg a könnyedebb szenzációkat keresték a Külföldi Hírekben, de a sok báli, udvari pletyka-hír között így is fel-felüti a fejét egy-egy Petőfit idéző gúnyosabb kérdés, egy-egy csipkelődő ötlet, fricskázó utalás az elmaradott magyar viszonyokra. Ilyenek például: „*Napoleon háborúi 219 000 000 font löport emésztettek meg; hát embert hányat?*”⁷ Egy kis hír arról számol be, hogy William Beckford, a „nemrégiben meghalálozott költő” „colossális gazdagságot” hagyott maga után. S a hír után az annyira Petőfire valló megjegyzés: „*Tudni való, hogy Beckford nem magyar költő volt...*”⁸ A hírek között általában igen gyakran olvashatunk értesítéseket, adatokat arra vonatkozólag, hogy a

⁴ Lásd: DEZSÉNYI—NEMES i. m. 61. l.

⁵ VAHOT: i. m. II. köt. 62. l.

⁶ I. m. 77. l.

⁷ P. D. 1844. évf. 16. sz.

⁸ P. D. 1844. évf. 23. sz.

nyugati országok írói, költői milyen erkölcsi és anyagi megbecsülésnek örvendenek. Máskor a brüsszeli papságot ostorozza a hírovat, mert „eltította a néptől az *Örök zsidó* olvasását”,⁹ újra és újra hírt ad az udvarok esztelen költekezéseiről stb.

Amint erről fentebb már szó volt, az újsághíreken kívül szépirodalmi műveket is fordítania kellett a segédnek. Ezeket a fordításokat általában igénytelen, iparos-munkának tartotta az eddigi Petőfi-irodalom. Újabban V. *Nyilassy Vilma* és *Kiss József*, az akadémiai kritikái kiadás VI. kötetének szerkesztői, akik igen alaposan elemezték ezeket az írásokat, arra az álláspontra jutottak, hogy „*a költő gondosan és elmélyülten dolgozott s az a törekvése, hogy az eredeti szöveget hiven tolmácsolja, általában sikerrel járt.*”¹⁰ Ugyancsak az ő érdemük, hogy kimutatták: Petőfi a németből fordított „Nagybátyám és ipam” című novella mellett Sue *Le juif errant*-jának bevezetését, és Paul de Kock *Jennyjét* is német átdolgozás segítségével ültette át magyarrá.

A fordítói munkán kívül az újdondász feladata volt a vidéki levelezők „megválaszolása”, a hirdetések szervezése stb. Nagy Ignác éppen Petőfi segédszerkesztősködése idején egy mulatságos és találó irodalmi életképet közöltetett a Pesti Divatlapban.¹¹ Az életkép szerint közönséges halandó még tollat sem tud tartani a kezében olyan rohanó kapkodás közepette, amelyben a segédszerkesztő hideg nyugalommal végzi napi dolgát: *fordítja* a napi híreket, amelyekért „pit um Kilfeld” kiáltásokkal negyedóránként szalad át a nyomdászinas, közben fogadja az egymást felváltó s a szerkesztőségre nem tartozó dolgokkal sürgölődő *vendégeket*, elveszi a *hirdetéseket*, *kifizeti* a nem közölt hirdetésekért járó pénzt, *kéziratokat* vesz át és ad vissza, *helyreigazításokat*, *sajtó-sértéseket* simít el, *előfizetéseket* vesz fel, ezer oda nem való ügyet intéz el — s közben ír és ír. „*Nem bírtam tovább tanúja lenni e szörnyű zaklatásnak — fejezi be Nagy Ignác — s megvallom, hogy a szerencsétlen segédszerkesztőket, az irodalom ezen béketűrő vértanúit azóta szívemből tisztetem...*”

Nagy Ignác hiteles tanú, hiszen ő maga elég hosszú időn át művelte a segéd-szerkesztősködést. A segédnek valóban el kellett végeznie minden olyan adminisztratív-szervezési munkát is, amellyel a főszerkesztő restelkedett foglalkozni. Más kérdés viszont, hogy ez az általános szerkesztőségi-szervezési gyakorlat mennyire érvényesült a Pesti Divatlapnál? Feltehető, hogy kezdetben

⁹ P. D. 1844. évf. 12. sz.

¹⁰ PÖM. VI. köt. 456. l.

¹¹ Segédszerkesztő. Irodalmi életkép. P. D. 1844. évf. 8. sz.

Petőfinek is végig kellett szenvednie a Nagy Ignác által oly találóan megrajzolt segédi tortúrát. Később azonban, amilyen mértékben növekedett Petőfi költői dicsősége és önérzete, valószínűen csökkentek a zseniális szerkesztőségét alantasabb teendői. Valószínűen, — de nem biztosan. Egyelőre csupán egyetlen tény mutat ebbe az irányba: az 1845-ös év elején Petőfi jóval kevesebbet fordított mint korábban. Enyhíthetett a szerkesztőségi munka súlyosságán az is, hogy Vahotnak sikerült jelentékenyen bővítenie külső munkatársi gárdáját, új színbírálot talált Aszódi személyében, a különböző szemlék munkatársai is sokasodtak stb. Mindent összevetve mégis megállapíthatjuk, hogy Petőfi Sándor csaknem egy éven át a szerkesztőségi mindenek szerepét játszotta Vahot lapjánál.

SEGÉDSZERKESZTŐI ÉLET

Amint már az eddigiekből is kitűnt, Vahot nagyon kedélyesen emlékezik vissza Petőfi segédszerkesztői munkájára, amikor emlékirataiban ezeket a szavakat adja a saját maga szájába: „*Nem lesz más dolga, mint a nyomdai hibákat corrigálni, egyet-mást magyarra fordítani s minden számban egy-egy magyaros zamatú verset írni... Szabad idejét használhatja Ön kisebb-nagyobb költemények írására... s további önképzésre...*”¹ A „nem lesz más dolga” kifejezés s a „szabad idő” adományozása valóságos karikatúra ahhoz képest, mennyire kihasználta Vahot Petőfit. Ha ugyanis futólagos kis „statisztikát” készítünk, kiderül, hogy 1844 júliusától december végéig, egyetlen félév alatt

- a) Petőfinek 25 verse jelent meg a Pesti Divatlapban;
- b) lefordított, s leadott három novellát s egy regényrészletet. A négy fordítás az új akadémiai kiadás oldalain 50 nyomtatott lapot tesz ki;
- c) tudjuk, hogy öt színházi előadásról jegyzetet írt, de valószínű, hogy az ismeretlen színiírások között is több tőle származó bújik meg;
- d) „átment a kezén” legalább 500 kisebb-nagyobb szépirodalmi mű, amelyekre (vagy: amelyek jórésére) szerkesztői üzeneteket írt, többet közülük ki is javított, „átstilizált”;²
- e) a Pesti Divatlap mintegy 20 számát egyedül korigálta;
- f) résztvett a kis rovatok hírei gyűjtésében, fordításában, írásában, s legalábbis néhány hónapig jórészt ő szerkesztette azokat. Néhány kisebb megjegyzése névvel is megjelent;
- g) végezte a szerkesztőségi adminisztráció nehezét.

¹ I. m. II. köt. 62. l.

² A második szerkesztői értesítés még arról ad hírt, hogy „eddigelé még igen kevés” rossz művel háborgatták a P. D.-t (1844. 4. sz.), de néhány hét múlva, úgy látszik felszólításnak érezve a fenti közlést, munkához láttak a füzfapoéták. Petőfi alighanem a verseivel csinált „reklámot” a maga rostálói tekintélyének: az 5. és 8. szám közti másfél hét alatt 45 vers érkezett a laphoz s ezekből 5, azaz öt volt közlésre alkalmas... (1844. 8. sz.)

Aki ismeri a sajtóviszonyokat, az tudja, hogy a mai munka „normák” szerint — a verseket természetesen nem számítva — a fentebb vázolt tevékenység körülbelül három jól dolgozó újságíró teljesítményének felel meg — mennyiségileg. A mai szerkesztési — ellenőrzési elvek persze elmélyültebb munkát kívánnak, de az összehasonlításból így is kiderül, hogy milyen szétágazó lehetett és milyen sok időt követelt a Pesti Divatlap segédszerkesztése.

S ennek ellenére, ugyanazon félev alatt Petőfi megírta és leadta, nyomdailag korrigálta *A helység kalapácsát*, korrigálta a *Verseket*, megírta a *János vitézt*, más lapokban közölt mintegy tizenöt költeményt, s még egyszer utoljára a színpadon is fellépett... Még ha azt is figyelembe vesszük, hogy a közölt versek egy részét korábban írta (bár közben újak is születtek, amelyeket csak később jelentetett meg) akkor is rendkívüli teljesítménnyel állunk szemben.

Ez a munkatempó 1845 elején némileg csökkent; jóval kevesebbet fordít, a külföldi hírek majdnem eltűnnek a lapból, az értesítések is ritkábbak — viszont a korrektúra gyarapszik. Lényeges munkakönnyebbségről tehát nem lehet szó.

Hogyan élt a költő ekkoriban? A végzett munka s néhány hiteles baráti visszaemlékezés szerint azt kell mondanunk, hogy igen fegyelmезetten. Aki így tudott dolgozni, arra semmiképpen nem illik rá az egyre csak „rusztizó”, élő divatképként fölsétálgató, s a Pilvaxban csevegő kávéházi költő képe. 1845 áprilisa után, a segédszerkesztői nyűgöktől megszabadulva, könnyebb lett Petőfi élete, több ideje jutott az önképzésre, az írásra, az irodalmi-politikai mozgalmi tevékenységre. De a segédszerkesztői időszakról szólva, okvetlenül komolyabbra kell festenünk az életrajzírók által túl vidornak látott Petőfi képét.

A költő korán kelt (mint látni fogjuk, néha le sem feküdt), mert hetente többször (majd 1845 elejétől, amikor is a Divatlap kétszer jelent meg egy héten, majdnem mindennap) kénytelen volt „félmérőfölkedek utazni reggelként Pestről, a Magyar utcából Budára...”³ a Gyurián és Bagó nyomdába, korrigálni. Amikor a Divatlap hetente kétszer jelent meg, ez a munka alighanem igénybe vett minden délelőttöt. Ebédre visszagyalogolt a költő a Magyar utca egyik átjáróházában működő Lamaes-vendéglőbe,

³ JÓKAI: Ö. M. 96. köt. 241. l. „Jókai — írja Hatvany — aki 1845 tavaszán érkezett Pestre, nem láthatta Petőfinek első, Országut-i szállását, s ezért csak a második, Magyar utcai szállásából indítja el Petőfit a félmérőföldes reggeli utazásokra.” — I. m. II. köt. 383. l.

vagy, amikor „bérlete volt”, a mai Rákóczi úton épült színészkolóniába ment Szentpéteriékhez, ahol „fizető kosztos volt”.⁴ Ebéd után vagy a színésztársaságban vagy a Pilvaxban mulatta egy darabig az időt, délután újra segédszerkesztői teendőit végezte: verseket rostált, fordított, adminisztrált, híreket szerkesztett, néha még a Pilvaxba is magával víve a javítandó kéziratköteget. Este, ez idő tájt még elég ritkán, a Pilvaxba ment, vagy a Körbe, néha-néha rusztizni, inni valamelyik vendéglőbe. Legtöbbször azonban a színházban találta az este. Egressy Ákos szerint apja és Petőfi, „*mint ernyedetlen szorgalmú emberek, legtöbb idejüket otthonukban töltötték s a színházon kívül más közhelyet alig látogattak.*”⁵ Az előadásokat főleg akkor látogatja, ha barátja szerepel valamelyik darabban. Rendszerint Sükey, Czakó, Pálffy, néha Vörösmarty társaságában nézi végig az előadásokat, — amelyek közül ötről biztosan, de nyilván többről is színijegyzetet írt, feltehetően még aznap éjszaka.

A Divatlap megjelenése előtti estéeken minden jel szerint néki kellett elvégezni az utolsó simításokat, tördelési ellenőrzéseket stb. Ilyen esti munkákból hazatérve zavarhatta fel időnként Sass doktort, aki kedvesen le is írta ezeket a jeleneteket: Petőfi sehogyse tudott megbarátkozni a nyomdát bérlő „Gyurián és Bagó” névvel, „minélfogva” megtörtént az is, hogy mint más jó kedvvel hazamentében danolgat... ő ahelyett minden 10—20 lépésre a mint szokásaként sebesen s keményen járva az utcán menőben volt, fel-felkiálta kihívóbb vagy lágyabb hangon: 'Gyurián és Bagó, Gyurián és Bagó', — mintha megküzdeni, birkózni kellett volna vele... Egyszer emeleti lakásom alatt, mintha éjjeli zenét adna, addig és oly hangosan ismétlé e két nevet, míg fel nem zavart álmomból s addig abba sem hagyá, míg az ablaknál megjelenvén, jó éjt kívánása mellett nem távozott, — mentében a József téren át mind csendesebben és csendesebben a távolság szerint hangoztatván: 'Gyurián és Bagó'...”⁶

Végetérve a segédszerkesztő napja, elkezdődött a költőé. Több visszaemlékező szerint főleg ilyenkor, az esti, sőt éjszakai órákban írta verseit a költő, aki nappal a más költeményeivel bajlódott. Kis lakásában, amely Baróti Lajos leírása szerint „*alig négy lépés hosszú és három lépés széles*” volt, s oly „*kicsiny, hogy ágynál, asztalnál egyéb bútor*”⁷ nem fért el benne, dolgozott a költő.

⁴ EGRESSY: i. m. 30. l.

⁵ I. m. 15. l.

⁶ Lásd HATVANY L.: i. m. II. köt. 398.

⁷ Petőfi pesti lakásai. Vasárnapi Ujság. 1893. jan. 1.

Fel-alá járkálva — emlékszik vissza Vahot —, füstfelhőkbe burkolózva⁸ görgette a sorokat, előbb csak fejben, azután papírra vetette. Egressy Ákos szerint a költő „*minthogy verseit jobbára éjjel írta meg; a kézírattal azon melegében, olykor már a hajnali órákban*” színész barátjánál volt.⁹

Fel kell figyelnünk Sass doktornak, a jó barátnak s megbízható megfigyelőnek egy eléggé észrevétlenül elsikkadt megjegyzésére: „... a legcsekélyebb behatás is nyomott hagyott kedélyén... Ilyenkor ingerlékeny, könnyen sebezhető volt... Magányba vonultan lakásán elzárkózott, azt hitette el, hogy elutazott vagy talán megbetegedett, holott napokig szobájában meghúzódva, kemény léptekkel ott fel-alá járva, senkit nem fogadva el, alkotó legszebb költeményeit. — Amint lezajlott keblének vihara, egészen átváltozottan; derült, simulékony kedéllyel, résztvevő, melegen érző barátként jelent meg közöttünk, bár a fárasztó munka, tartós éjjelezés, úgy az erős kedély hullámzás nyomai még mindig látszottak fáradt vonásain...”¹⁰ Nem tartozik már e tanulmány keretébe, de talán nem jogtalan felhívni a figyelmet arra, hogy a Felhő-periódusnak nemcsak eszmei okai lehetnek, s nemcsak az üldöző bírálók támadásait, a félig-meddig inkább magára kényszerített szerelmi bánatot stb. kell itt beszámítanunk, hanem a „fárasztó munka... tartós éjjelezés... erős kedélyhullámzás” feltehető hatását is az idegrendszerre. A kilenchnapos megerőltető segédszerkesztői munka közben végzett fokozott költői tevékenység nem maradhatott hatás nélkül a csupa-ideg fiatalemberre. Magyarán kimondva, nem szabad visszariadnunk attól sem, hogy felmérjük egy valószínűsíthető idegkimerültség hatását, mint egyik tényezőét a Felhő-periódus „*fiziológiai előkészítésében*”.

Mindenesetre meglehetősen szóról szóra vehetjük Petőfi ez idő alatt írt verseinek néhány, munkájára vonatkozó utalását. Azt is, amikor elárulja, hogy éjszakánként írja verseit¹¹, s azt is, amikor így búcsúzik segédszerkesztői hivatalától:

Hah, börtönöm ajtaja megnyílt,
— Nem börtön-e a hivatal — ...¹²

A fentiek után alapos okunk van megállapítani, hogy Petőfi hivatal-ellenessége nem egyszerűen valami elvont, bohém, majd forradalmi szabadságvágy, hanem mindenekelőtt valóságos élmé-

⁸ VAHOT: i. m. II. köt. 69. l.

⁹ I. m. 20. l.

¹⁰ Lásd HATVANY: i. m. II. köt. 427—428. l.

¹¹ Éjszakáim.

¹² Azokhoz az én jó pesti pajtásaimhoz.

nyekből leszűrt irtózás az időt rabló, gépies s idegölő hivatali munkától.

A fentiek alapján kérdésesnek kell tartanunk *A csavargó* című vers időpontjának megállapítását is. Kiadásaink e verset 1844 „június végére” teszik, vagyis arra az időre, amikor a segéd-szerkesztői állást már elfogadta, de még nem kezdte meg Petőfi. Ez ellen szól, hogy a költemény először a Pesti Divatlap 1845-ös évfolyamában jelent meg — s méginkább a vers hangulata. Igaz, hogy költőnk már segédszerkesztősége előtt is szerette a szabadságot, de a csavargó irtózása a kötöttségektől nagyon is kézzelfogható reális élményre mutat:

Igaz, most a cudar sors
Rútul bánik velem:
Lekötve hivatalhoz
Tengődöm egy helyen...

Miért írt volna így Petőfi segédszerkesztői munkájának megkezdése előtt, amikor ez a munka megváltásnak ígérkezett számára a kilátástalan szegénységből s elhagyottságból? Nem sokkal valószínűbb-e, hogy a csavargó már megtapasztalt „hivatali kötöttségeit” panaszolja el ebben a versében?

Természetesen mi sem volna helytelenebb, mintha az eddigi, talán túlságosan vidámra, könnyedre rajzolt költői-segédszerkesztői élet helyett most egy szerzetesi aszkézisben élő Petőfit képelnénk el magunknak. Egy pillanatra sem felédhetjük el, hogy egy tüneményes gyorsasággal dolgozó zseni végezte ezt a 2—3 embernek való munkát. Az azonban kétségtelen, hogy a költő életének igen nehéz, komoly munkával telített periódusával állunk szemben, amelynek eredményeit nem elemezhetjük megfelelően, ha nem vesszük figyelembe, milyen kemény volt az a Vahot által szeliden „nem várt fegyelemmel” végzett munkának¹³ nevezett segédszerkesztői tevékenység. A költő mintha pontosan felmérte volna milyen lehetőségek nyíltak meg előtte, s mintha érezné, hogy mennyire kell sietnie, a segédszerkesztéssel gyötört napjait megfeszített munkával tágitja ki, hogy minél hamarabb, minél többet tessen le *mint költő*, a nemzet asztalára. 1844-től joggal írhatta:

Jutalmul nem rest munkálatomnak
A hír csilagja rám sugárt vetett...¹⁴

¹³ VAHOT: i. m. II. köt. 63. l.

¹⁴ *Búcsú 1844-től.*

SEGÉDSZERKESZTÉS ÉS KÖLTÉSZET

Az akkori irodalmi közvélemény induló költő-író számára a lehető legnagyobb szerencsétlenségnek tartotta a szerkesztőségi robotmunkát. Nagy Ignác már idézett önjellemzéseiben röviden csak „a Jelenkor szerkesztőségének *bilincseiről*”¹ beszél. Amikor Kaján Ábel (Pákh) 1845 tavaszán újsághoz szerződik, az Életképek dühösen fakad ki: „ez minden tekintetben nyereségnek tekinthető — az újságra, kevésbé a literatúrára nézve, mellytől halálos kár illy szép talentomnak elvonatnia, midőn a nap-számos hírkövacsolás békóiba nyűgözve, nemesebb hivatásától megválni kénytelenítettik. Mi, olly dús tehetségekkel, minőkkel Kaján Ábel úr bír, vétekek tartanók a targonczások, bérkocsisok, s vámszedők clamantes”-írójává szerződni.”² Szerencsére Frankenburg nem hagyta abba ezt a kissé elrugaszkodott fejtegetést, s alkalmazkodva a reáliákhoz, hozzátette: „Azonban nem inkább a viszonyokat kell-e nálunk kárhóztatni, mellyek miatt, a magyar író sokszor minden lehet inkább, mint író?”

E toldalékkal már igazságosabb az Életképek kifakadása. Mert bármennyire időtrabló, s néha lealázó is volt a szerkesztőségi mindenesség, az akkori viszonyok között anyagilag nem önálló költő-író számára ez volt a lehető legjobb foglalkozás, amit csak választhatott. Nemcsak azért, mert bizonyos anyagi függetlenséget is adott az újságírás, hanem azért is, mert előnyösen hathatott az irodalmi tehetség kibontakozására is. Az „élet” közepén sürgő-forgó újságíró sokkal közelebbi kapcsolatba kerül a valósággal, mint a birtokain merengő, vagy a helytartótanácsnál szorgoskodó író, s ráadásul újságírás közben írói eszközei is csiszolódnak, — pontosabban: csiszolóhatnak.

Az ilyen hatás felmérése persze igen nehéz. Amennyire pontosan, számokban tudjuk lemérni, hogy anyagilag mennyit jövedelmezett Petőfi számára a Divatlapnál végzett — (igaz, hogy meg-

¹ DEZSÉNYI—NEMES: i. m. 61. l.

² Életképek, 1845. évf. május 31. sz.

feszített) — munka, oly bizonytalan talajra lépünk, ha azt vizsgáljuk, miként hatott ez a munka költészetére. Bizonyos feltevéseket mégis kell kockáztatnunk. Ha Sass doktor — teljes joggal — rámutathatott arra, hogy a született tehetség mellett a színészségnek is lehetett szerepe Petőfi bámulatos memóriájának kifejtésében,³ akkor attól sem kell visszariadnunk, hogy a csaknem egy éven át folytatott segédszerkesztés hatásait kutassuk.

Az első, nyilvánvaló eredménynek azt tarthatjuk, hogy a költő íráskészsége rohamosan fejlődött.

A csaknem egy évig tartó, szinte pernyi pontosságot követelő napi újságírói munka megerősítette Petőfiben az írás fegyelmét, — ez lehetett egyik tényezője annak, hogy természetévé vált a rögtönözni tudás. Erre is gondolhatott Illyés Gyula, amikor ezt írta a költőről: „A szerkesztőségi szellem költészetére is visszahat. Estéknént szűk szobájában föl-alájárva a versírást is szinte napi munkának veszi.”⁴ Nem lehet véletlen, hogy ilyen „pillanatok alatti írni tudás” a magyar költészetben rajta kívül csak a szintén újságíró Ady Endrében van meg.

A rögtönzési tehetség kifejlődésének, s a napi szerkesztőségi szükséglet kielégítésére formált munkamódszernek persze hátrányai is vannak. Ha a költő azt írja Samarjaynak, hogy ő csak úgy „köpi a verseket”, akkor bizony ez nem egyszer azt is jelenti, hogy gyengébb versek kerülnek ki a szerkesztőségi versgyártó futószalagról. S bár ezt nagyon nehéz objektíven megítélni — senkinek nincs ehhez megbízható mérője — alighanem ebben az időszakban ír a költő viszonylag legtöbb kevésbé jelentékeny verset.

Lehetett bizonyos iskolázó hatása az állandó versrostálásnak is. A 40-es évek közepén kevés költőtársának lehetett olyan átfogó és belülről látott képe a magyar költészetéről, mint neki. Ő nemcsak azt ismerte a termésből, ami megjelent, vagy ami közkezen forgott titkos kéziratként, ő látta az esztétikai követelmények rostáján fennakadó nagyobb részt is, azokat a műveket is, amelyek a különben oly szűk, szinte patriarkális írói körben sem voltak ismertek. A legelterjedtebb divatlap szerkesztőségéből nézve a magyar költészetet, pontosan felismerhette a maga külön, mindenkiétől különböző útját. A beküldött művek áradatával való birkózás, a

³ Lásd HATVANY: i. m. II. köt. 429.

⁴ I. m. 93. l.

⁵ PETŐFI SÁNDOR Művei. Magyar Klasszikusok. III. köt. 541. l. Ebben az időszakban egyébként az is kedvenc kifejezése volt a költőnek, hogy „megint vágott egy verset”. Lásd: HATVANY: i. m. II. köt. 381. l.

versrostálás és szerkesztői értesítések írása hozzájárulhatott költői önérzetének megerősödéséhez, választott útja helyességébe vetett hitének megnövekedéséhez.

A mindennapos szerkesztői „agyusztálásnak”, kéziratjavításnak, átdolgozásoknak más hatása is lehetett. Akinek nincs vagy csak gyenge stílusérzéke van, az előbb-utóbb teljesen hozzá hasonul a naponta olvasott művek stílusához (ez az egyik oka annak, hogy miért olvashatunk oly sok egyforma cikket). De az igazi önálló tehetség nem hasonul a rossz stílushoz, sőt, megerősödik a maga igazában: az ilyen író, ha naponta tucattjával kell agyusztálnia a fellengzős és dagályos, nyakatekert írásokat, mindenkinél inkább megutálja a hamis pátoszt, a dagályt stb. Az ilyen „edzésen” résztvett íróban olyan érzék fejlődik minden stílushamisság felismerésére, amelyet a közönséges olvasás során nem lehet kifejleszteni.

A Petőfi keze alá kerülő munkák némelyike valósággal karikatúrája volt a szaloni „bájköltészetnek”. Az egyik, elrettentő” példaként szerkesztői üzenetben is idézett s nyilván Petőfi által „kikacagott” vers például így hangzott: „*Hódvilágos éjszakákon csalogány — Fülemléz szerelmessen ágacsán — Óhaj merült vonzzal várja tündérje — Bájdal végén csókolgatja hű férje.*”⁶ Az ilyen, s ehhez hasonló, „Bús arzén”-féle nevek alatt beküldött művecskék egy reformkori „Így irtok ti” gyűjteménnyé állhattak össze Petőfi szemében. A költő, a torz formában, a tehetségtelen utánzók túlzásainak görbe tükrében láthatta az őt megelőző nemzedéknek mindazokat a költői vonásait, — amelyeket el akart kerülni. Az ilyen Vörösmarty- s méginkább Bajza-, Garay-epigonok légiónyi serege tehát nem hiába ostromolta verseivel a zseniális segédszerkesztőt — e torz sereg ezzel is segített, hogy Petőfi felismerje az ő igazi útját, amely stílusban is teljes szakítás a reformkor megelőző nagy költőivel is. Talán nem túlzunk, ha feltételezzük, hogy a napi versbírálás, a rossz költőkkel való hadakozás is hozzájárult *A helység kalapácsának* eszmei megfogalmazásához s a gyakorlati kidolgozásában segítségére volt az a stílus-kritikai érzék, amelyet újságírói munkája is növelt. *A helység kalapácsa*, a szerkesztői üzenetek, a prózai írásaiban elhelyezett fricskák egyidőben, egymást támogatva keletkeznek, akárcsak az ugyanebből az időből való haragos vers, amely akár a szerkesztői üzenetek rovatban is megjelenhetett volna :

⁶ P. D. 1845. évf. 3. sz.

S az élheterlen nyomorú csoport
Azt lesi gyáván : merre nyílik ut ?
S ha nyílik aztán, mint éhes kutya
A konc után a kezdett útra fut.

Fogj tollat és írj, hogyha van erőd
Haladni, merre más még nem haladt ;
Ha nincs : ragadj ekét, vagy kaptafát,
S vágd a földhöz silány dorombodat!⁷

Érdemes röviden kitérni arra is, hogy milyen hatást gyakorolhatott Petőfire az a tény, hogy „versítészi teljhatalmú megbízotti” minőségében nemcsak a maga verseit, hanem az egész előre-fejlődő magyar költészetet szinte naponta látta összeütközni a cenzúrával. A szerkesztői értesítések lehetővé teszik, hogy elég pontos képet kapjunk e cenzúra mértékéről. Az üzenetekből általában meg lehet állapítani, melyek azok a művek, amelyek nem a szerkesztőség miatt maradnak kéziratban. Már a legelső üzenet félre nem érthető módon két csoportba osztja a nem közölhető műveket : „...tudósítani fogjuk egyedül azon írókat, kiknek műveit részint *nem közölhetjük*, részint *nem akarjuk közleni*. Az első kategóriába tartozik például I. a nagyrészt politicalai tartalmú Eskü című novella... A második kategóriába tartoznak ezek : ... 3. A borzasztóan érzélgős novellácska...”⁸ Ettől kezdve majd minden számban olvashatjuk a gúnyos elutasítások mellett a „nem közölhetjük”, „igaz, de nem tudhatjuk” jegy alatt visszaadott versek listáját. Így például csupán egyetlen számban 14 nyilvánvalóan a cenzúra miatt „nem adható” verset sorol fel, legtöbbszörüknek már a címe is elég beszédes : *Ébredő hon, Árpád, Egy éji őssiron, Lengyel nő búcsúja, A fogoly*.⁹ Az üzenetekben nemcsak a cenzúra nyoma tűnik fel, hanem édestestvéréé, a törvénytelen levélvizsgálaté is : „*K. ügyvéd úr azon panaszát, miszerint levelét a postai feltörés jeleivel kapá, legcélszerűbbnek véltük figyelmeztetés végett a budai főpostahivatallal közleni...*”¹⁰

⁷ Az utánczókhöz.

⁸ P. D. 1844. évf. 3. sz.

⁹ P. D. 1845. évf. 23. sz.

¹⁰ P. D. 1844. évf. 8. sz. — Érdekes az alábbi üzenet : „A Mit csinálnak Magyarhonban? című költemény nagyon igaz, de nem olyan, hogy adni lehetne.” Érdemes lenne megvizsgálni, mi az összefüggés e kis hír s Vörösmarty Mit csinálnak? című, „Mit csinálnak Magyarhonban” kezdetű híres verse között. A vers 1844-ben keletkezett, az értesítés az 1845-ös év elejéről való (10. sz.).

Nem kell elvont hipotézisekhez folyamodni ahhoz, hogy a cenzúra naponta megismétlődő garázdálkodása felett dühöngő Petőfit elképzeljük. Szerkesztői gyakorlata során meg-megújuló haraggal szemlélhette a szellem birodalmának egyetemes elnyomójaként működő cenzúráját. Az 1844 novemberében írt, *Mért nem születtem ezer év előtt* című vers befejezése — „*Sínlődik a nyelv terhes rab-bilincsen*” — csak első kirobbanása¹¹ ennek az indulatnak, amely azután nemsokára világos eszmei programmá s ama március 15-én történelmi tetté nemesedik.

Egyelőre nem tudjuk pontosan, milyen mértékű volt Petőfi egyéb segédszerkesztői munkája. De nyilvánvaló, hogy az újdonság, a külföldi sajtó olvasása, fordítása, a külföldi hírek szerkesztése szintén nem volt ártalmára Petőfinek. Természetesen azelőtt is olvasott lapokat, ha nem is olyan rendszeresen és módszeresen, mint segédszerkesztő korában. De más dolog átfutni egy lapot a kávéházban, s megint más híreit korigálani, írni. E hírekkel naponta teleírt kutyanyelveken Európa jött közelebb a költőhöz, aki azelőtt mégiscsak egy pusztai vándorszínész volt. Európaivá válása itt indul meg igazában, a Pesti Divatlap mindennapi újdonságai munkája során. El tudjuk képzelni, milyen érzéssel olvashatta, másolhatta és írta a költő azokat a híreket, amelyek a nyugati költők nagy otthoni elismertetéséről szóltak, Sue, Lamartine, Hugo híres utazásairól beszéltek az Angliába és Franciaországba vágyó költőnek, nem nehéz kitalálni, hogy a szűkös fizetésért és „jó magyaros tápért” robotoló segédszerkesztő milyen hangulatban rakhatta be a külföldi hírek közé a Sue és társai sokezer frankos jövedelmeiről szóló kétsoroescskákat... (Gondoljunk a híres, Aranyhoz írt levélre: „*Adna csak nekem a nemzet évenként hét—nyolcszáz pengő forintot... Nincs a földön gyermekeitől zsarnokilag követelőbb s aztán irántok hálátlanabb anya, mint édes hazánk...*”)¹²

Érdemes lesz majd azt is megvizsgálni, hogy a rendszeres „külföldi tájékozódás” hogyan hat politikai fejlődésére, s a hírekbe írt vagy másolt esetek, történetek hogyan visszhangzanak fel később itt-ott műveiben is.

Ha összegezzük Petőfi valószínűsíthető segédszerkesztői tapasztalatait, még valamire ki kell térnünk: feltételezhetjük, hogy ekkor fogamzódhatott meg benne az önálló lap iránti vágy, amely azután egy év múlva egyik serkentője lesz a Tizek

¹¹ Vahot emlékiratai szerint a költő más verseket is írt, illetve tervezett a cenzúra ellen. Lásd: i. m. II. köt. 65. l.

¹² 1847. február 23-i levél. Petőfi S. Összes Művei. Magyar Klasz-szikusok. III. köt. 560. l.

Társasága eszméjének. Ezt az, eleinte nyilván nem tudatos vágyat, éleszthette alárendeltségi helyzete is. Nem kevésbé fontos tény, hogy a 21–22 éves költő itt láthatta először, milyen hatalmas jelentősége van a sajtónak az irodalomban. Itt alakultak ki hamar és szétágazóan kapcsolatai nemzedék- és költőtársaival. Itt tapasztalta ki a gyakorlatban, hogy ő is tudná „csinálni” a lapot, hiszen eléggé megtanulta a szerkesztő dolgát. Egy év múlva azután, amikor a Tízek Társasága, s a fiatal írók önálló lapja, a Pesti Füzetek megszületik, sajnos ez utóbbi csak Petőfiék terveiben, akkor a megválasztott „elnök”, aki nyilván főszerkesztő is lett volna, szerkesztői tapasztalataira is alapozta az írósztrájkra s az önállósulásra vonatkozó terveit. Pontosán ismerve az erőket, kellően felmérhette, milyen pótolhatatlan úrt fog okozni kivonulásuk az irodalom „divat” lapjaiból. Elsősorban nem a tapasztalatok hiányán múlt, hogy a merész terv nem sikerült.

Lehet persze, hogy e feltevések egyben-másban túlzóak. Ha valamely kérdést egyetlen speciális szempontból vizsgálunk, az ilyen túlzások, egyoldalúságok majdnem elkerülhetetlenek. De ha néhány valószínűnek látszó állítás nem is felel meg a valóságnak, az ilyen „hatáskutatás” egészen véve mégis legalább annyira hasznos lehet, mint a különböző közvetett irodalmi hatások keresése. Elsősorban mégis a költő élete, munkája az az alap, amelyre a műalkotás épül. Ha nem fogadjuk el, hogy a zseni isteni csoda, ha elismerjük a környezet, az élmények, a munka alakító hatását a tehetségre, a jellemre, sőt még a képzeletre is, akkor attól sem kell félnünk, hogy összefüggéseket keressünk olyan közönséges és profán dolgok, mint mondjuk a hír-agyusztálás és oly magasztos jelenség, mint a költészet között.

DIVATLAP-POLITIKA

A magyar nacionalizmus születése mintha csak igazolni akarta volna Napóleon mondását: e száz év távlatából is tiszteletet ébresztő *fenséges* történelmi színjátéktól nem volt messze a *nevetséges* sem. A szóvirágok és sújtásos menték, a színpadias pózok, a német színház elleni tüntetések, nagy művészek kifütyülése pusztán azért, mert fel merészelték lépni Pest német polgárai előtt is, a magyar táncok egyedüli létjogosultságát hirdető vezércikk- és verszőn, az ősmagyarok „világtörténelmi szerepét” csodálatos történetírás, az együgyű király címére küldött hozsannázó ódák — mindez az ellenkezésre vagy legalábbis mosolyra ingerlő csinnadratta és festett kulissza a magyar újjászületés természetes kísérője volt.

Ha volt lap, erényeiben és hibáiban egyaránt hű tükre e mozgalomnak, akkor az éppen a Pesti Divatlap volt. Jókai a negyvenes évek divatlapjairól írva, kicsit igaztalanul, elfeledkezett a Divatlapnak erről a szerepéről. Szerinte „*az akkori dikaszteriális kormányznak... az volt a nézete, hogy a politikában divó pártok szerint, melyekből csak kettő volt; 1. liberális, 2. konzervatív, elég mindegyiknek egy organum; harmadiknak aztán egy neutrális. Ezek mellé függelékek szintén csak három szépirodalmi lapra adtak engedélyt, hasonló irányzattal. Ahogy a konzervatív párt politikai lapjának sattlese volt az arisztokrata Honderű, a neutrális táblabíró világ organumának a Pesti Divatlap; úgy csatlakozott a liberális reformok közlönyéhez a demokrata Életképek...*”¹

Jókai 50 évvel a divatlapok közt dúló ádáz csaták után is, mintha még mindég az egykori Életképek szerkesztőjének szemével nézné e három lapot. Mert éppen nem igaz, hogy a Pesti Divatlap, Vahot orgánuma, a táblabírói neutralitást fejezte volna ki, arról nem is beszélve, hogy a helytartótanácsnak esze ágában sem volt liberális-demokrata lapként engedélyezni az Életképeket.² Az 1844—

¹ JÓKAI: Írói arcképek. 1955. Művelt nép. 61. l.

² Lásd FERENCZY JÓZSEF idézett sajtótörténetében az Életképek engedélyeztetésére vonatkozó adatokat. I. m. 441. l.

46 közti időben, amíg Petőfi a lap segédszerkesztője, illetve kizárólagos munkatársa volt, a Pesti Divatlap volt a nemesi ellenzéki reformmozgalom fő *irodalmi* támasza. Az Életképek szerepe akkor válik fontosabbá, amikor Petőfi és tábora bevonul a Frankenburg-tól Jókaihoz került lapba.

Vahot lapja, főleg első két évében, jellegzetes nemesi-liberális orgánus. A főszerkesztő, aki nemrég még Kossuth országgyűlési tudósítója volt, s mint ellenzéki futotta be azt az elismerésre méltó pályát, hogy 24 éves korára a legelterjedtebb divatlap vezetője lett, maga is a legjellegzetesebb nemesi-nemzeti-liberális politikusok egyike. Sőt: néha és néhol már-már karikatúrája a haladó nemességnek. Lapja szüntelen mennydörög magyarságában, az olvasók többségét kitevő honleányoknak még azt is felrója, ha szórakozásból s nem hazafias érzületük kimutatására táncolnak, örömkönyvekre fákad, ha arról írhat, hogy „magyar folyamunkat hasítandja gőzös a derék magyar kapitány igazgatása alatt”,³ leghőbb kívánsága, hogy az ország első színpadán lehetőleg *csak* magyar darabokat játsszanak⁴ míg viszont a német színpadon csak rossz darabokat...⁵ A mai magyar megértően s mégis pirulva olvassa ezt a duhaj magyarkodást, a nemzetiségnek azt a túlhajtását, amelyet a történelem, úgy látszik, büntetésként mér minden olyan népre, amely nem tudta megvédeni függetlenségét.

Csoda lett volna, ha a 21—22 éves költő érintetlen maradt volna e fenséges kor neveltséges sallangjaitól. De a történelem nem hagyott helyet a csodáknak akkor sem. Így hát mi sem természetesebb, minthogy a későbbi jakobinus ekkor még, 1844-ben s 1845 elején, ifjú segédszerkesztő korában, együtt úszik a nemesi liberalizmus árával, nem kerülve el annak buktatóját sem. Ártatlan-naiv büszkeséggel rohan végig az utcákon peleskei nótáriusi díszmagyarjában, mint „a Pesti Divatlap élő magyar divatképe, a bekövetkezendő nagy nemzeti átalakulás előhírnöke” — ahogyan évtizedekkel később, még akkor is csak alig érezhető öniróniával, eldicsékszik ezzel a hajdani főszerkesztő⁶ (aki nyilvánvalóan jutalékot vett fel a derék hazafias szabóktól a magyaros divatképek reklámozásáért, s aki nyilván nem a saját erszényéből, hanem eme jutalékból csináltatta a költő reklám-attiláját...⁷ Mindenesetre Petőfi főnökével teljes egyetértésben hadakozik a

³ P. D. 1845. évf. 224. l.

⁴ P. D. 1845. évf. 361. l.

⁵ P. D. 1945. évf. 3. l.

⁶ VAHOT: i. m. II. köt. 66. l.

⁷ Lásd HATVANY LAJOS érdekes fejtegetését. I. m. II. köt. 445. l.

köri táncmulatság rendezői ellen, mert azok idegen táncokat is engedélyeztek báljukon, dicséri a „magyar lelkű” leánykákat stb.

Verseiben mégis, már ekkor is, előbbre tart ennél. Joggal állapíthatta meg Horváth Márton, hogy „*Petőfi lényegében már 1844-ben kiharcolta a költészet forradalmát, még mielőtt a politika közvetlen hangja megszólalt volna nála,*”⁸ — csupán a fogalmazást tesszük pontosabbá, ha a *közvetlen* szó helyébe a *forradalmi* írjuk. Mert a közvetlen politikai hang, ha ritkán is, de kezdettől fogva megszólal a költőben, — ami hiányzik egy ideig, az a *forradalmi*-politikai eszme. Jellemző, hogy a *János vitéz*ben s a *A helység kalapácsában* a nemesi költészettel irodalmilag szakító s a tájleíró verseiben egy egész nép új honfoglalását előrejelző költő⁹ közvetlen politikai verseiben ekkor még a nemesi-liberális elvekhez idomul. Ezeket az eszméket néha talán hevesebben fogalmazza meg mint nemesi-liberális költőtársai, de a mondani-
való lényegét tekintve ekkor még nemigen van különbség.¹⁰

Ebben az időszakban Petőfi — a látszat szerint — Vahot erőteljes politikai befolyása alatt áll. Helyesebb azonban azt mondani, hogy Vahot csupán közvetíti az akkor még leghaladóbb, nemesi-liberális ellenzékiesség eszméit, az érdemi hatás magától az ellenzéki mozgalomtól ered. Mindenesetre költőnk ez időben együtt haladt a Vahot képviselése nemesi-liberális „divatlapolitikával”. Ennek az együttthaladásnak legjellegzetesebb terméke a *Védegyleti dal* című költemény.

Legutóbb Pándi Pál egészen új módon értékelve ezt a költeményt, arra a meggyőződésre jutott, hogy a *Védegyleti dal* királyt dicsőítő befejezésében „*valami gúny lappang... a valóbannal való nyomatékosítás kifordítja a szavak egyenes értelmét. Csak mellé kell olvasni e versnek a néhány nappal később írt V. Ferdinándhoz című költeményt, amelyben már leplezetlenül állítja elénk ügyefogyott*

⁸ HORVÁTH M.: *Lobogóknak: Petőfi*. Szikra. 1950. 197. l.

⁹ Ez a gondolat bevonult a Petőfi irodalom elfogadott alapeszméi közé. Ezért talán helyénvaló megjegyezni, hogy Petőfi tájleíró költészetét ily módon elsőnek FARKAS GYULA magyarázta, módszereiben ma már elavult, de sok jó megfigyelést tartalmazó könyvében: *A „Fiatl Magyarországnak” kora*. Bp. 1932. 212. l.

¹⁰ Egyetlen kivételt lehet csupán ellenvetni: a költő által 1844-re datált *A királyok ellen* című jakobinus költeményt. E dolgozat szerzője azonban azokkal az irodalomtörténészekkel tart, akik — mint például Horváth János, Turóczy-Trostler és mások — nem fogadják el a költő megjelölte dátumot. Tekintve, hogy e kérdés megvitatása már túl messzire vezetne a dolgozat témájától, ezzel kapcsolatos álláspontomat más alkalommal szeretném kifejezni.

*figuraként az uralkodót.*¹¹ Bevallom, én nem bírtam felfedezni gúnyt a befejező szakaszban s a „valóban” szócskában sem :

S a király a honnak atyja,
Mint valóban jó atyánk,
Karjait kiterjesztendi,
És az áldást mondja ránk.

A valóban szócskának, amint erről még szó lesz, inkább más értelme lehet. S azt is valószínűnek tartom, hogy nem Petőfi versében lappang valami gúny, hanem inkább a kitűnő irodalomtörténész tudata alatt lappang az a szándék, hogy bizonyítékokat keressen ahhoz a meglepő tételéhez, mely szerint a költőt már 1844-ben „*a monarchikus érzület teljes hiánya*”¹² jellemzi.

A költeményt nem tudom gúnyversként felfogni, annak látom, ami szerintem volt is: az akkori haladó közhangulatba teljesen beillő lojális politikai nyilatkozatnak. Idézzük fel egy kicsit azt a kort: alig egy éve, hogy a magyarul motyogó királyt és a magyar ruhában díszelgő királynét fergeteges üdvözlésben részesítik haladók és pecsovcisok egyaránt. Még kitörőbb a lelkesedés akkor, amikor a király jóváhagyja a magyar nyelv jogainak kedvező (és sajnos oly sok magyarkodást s ellenhatásait kiváltó) törvényjavaslatot. Pozsonyban ott áll a költő is az ünneplő tömegben. Hogy milyen érzések uralkodhattak lelkében akkor, azt nehéz volna megmondani. De nehezen hihető, hogy ekkor „jött létre lelkében” az Apostol királygyilkos jelenete, amint ezt Szalatnay Rezső egyébként szép tanulmányában olvashatjuk.¹³ Sokkal valószínűbb, hogy a politikailag iskolázatlan költő maga is lelkesedik és bizakodik; ha a királygyilkosság képe ekkor jelenik meg lelkében, nem írná meg mindezek után a *Védegyleti dalt*, amely Bajza, Sujánszky és a többiek üdvözlő verseinek hasonmása s őszintén szólva, nem is igen jobb azoknál.

Közbevetőleg ki kell térni Sujánszky hasonló versére, mert talán ez is ad némi magyarázatot a *Védegyleti dal* keletkezésére. Sujánszky a Honderűben *Petőfinek* címezve leadott egy szokványos hozsannázó verset. Hatvány Lajos ezzel kapcsolatban feleleveníti irodalmunk másik nagy veteránjának, Földessy Gyulának egy régi nézetét a *Legenda* keletkezéséről. Földessy szerint Petőfi éppen azért írta a *Legendát*, mert felháborította őt Sujánszky versezete: „*A már demokratikus vizeken evező Petőfi szörnyen botránkozhatott ezen a régi frázisokban bővelkedő, tartalma szerint*

¹¹ Petőfi és Kossuth. Élet és irodalom. 1958. március 14.

¹² Uo.

¹³ Petőfi Pozsonyban. 48. l.

is avas rimelvényen, mely Petőfit mint »Istenért, királyunkért«
»tisztá lánggal« égő ifjút tünteti fel...»¹⁴

A probléma azonban éppen az, hogy Petőfi ekkor még nem evezett demokratikus vizeken. S ha fel is háborodott, ami nem lehetetlen, mivel nem szívlelhette Sujánszkyt, kevés oka volt erre, mert az ő *Védegyleti dala* szintén elég lojális. A dátumok is elgondolkodtatóak. Petőfi verse több mint két hónappal Sujánszky rimelvénye után jelent meg. Figyeljük meg a jámbor papköltőt:

Sokan felőled azt hangoztaták :
Hogy csak tivornya és víg cimborák
Tudják tüzelni lángra szívedet...
Soká éltesse isten a magyart ;
A honrul űzze távol a vihart...
Tudom, te e szent tárgyakért hevülsz,
Ha kedvszotyanva borban elmerülsz ;
S kiöntve Somlyó legtüzesb borát
A telt pohárt földhöz hajitanád :
Ha volna egy a társivók között,
Ki nem szeretné mindenek fölött :
— Miért szívedben ég a tiszta láng —
„Istent, királyunk és szabad hazánk!”...
Igyál, kezembén is pohár vagyon,
És dal, magasra szóló, ajkimon :
Dal : a király, szabad hon, Istenért!
E nélkül a pohár bor mit sem ér.¹⁵

A vers határozott felszólítás: tessék nyilatkozni. Mai szóval azt is mondhatnánk: provokáció. Az ékes szavak mögött világosan látszik a Honderű szándéka: na, te pusztai költő, te duhaj magyar, szólalj meg a király s az isten mellett, vallj színt! Sujánszky szavaival a költő választót elé állítatik, hogy igazolja-e a „jóhiszemű” feltételezést, miszerint őt nem csak a tivornyák érdeklik, hanem az isten és a király s a haza is. Nem kell belemagyaráznunk semmit a két versbe ahhoz, hogy megérezzük: a Petőfihez intézett verses felszólítás s a rákövetkező *Védegyleti dal* összefügg. Párbaj ez, vers-váltás, feltehetően az egész irodalmi közvéleményt érdeklő próba: mit fog válaszolni a költő?

Ezen az alapon én a *Védegyleti dal*-t egy politikai nyilatkozat rögtönzésének érzem. Petőfi nem méltathatta személyes

¹⁴ I. m. II. k. 392. l.

¹⁵ Honderű. 1844. okt. 19.

válaszra Sujánszkyt, akit megvetett, mint gyenge költőt s klerikális elemet, viszont nem térhetett ki sokáig a nyilvános felszólítás elől sem: tessék nyilatkozni jó királyunk mellett. Bizonyosak lehetünk abban, hogy Vahot főszerkesztő minden befolyását latbavetette Petőfi meggyőzésére, ami abban az időben még egyáltalában nem volt elképzelhetetlen dolog: a költő még csak most formálódik s még inkább enged a tanácsadóknak.¹⁶ Petőfi — némi töprengés után — végül is közvetett módon válaszol: hitet tesz a haza mellett, de a védegyleti mozgalomban a függetlenségéért és haladásáért küzdő haza mellett, köszönti a királyt, de a haza szabadságán munkálkodókat megáldó királyt, — s a még magasabban trónoló atyáról hallgat.

Lehet, hogy eltúlzom a Sujánszky-féle felszólítás és a *Védegyleti dal* közötti összefüggést. A vers azonban e felszólítás után mindenképpen *válaszként hatott* s méghozzá az akkori haladó közvélemény nézeteivel teljesen egybehangzó válaszként. Ne feledjük, hogy ekkor még nemcsak Bajza (s persze a sujánszky) írnak így, hanem még Táncsics is azt ígéri a *Hunnia Függetlenségében*, hogy az esetleges forradalom elhárításán fog munkálkodni.

Mindez nem áll ellentétben Hatvany és Földessy nézetével a *Legenda* keletkezését illetően. Teljesen elképzelhető ugyanis, hogy a költő, mivel válaszában csak egy részét írhatta meg nyíltan, a másik részét, a klerikális dogmákról vallott véleményét megírta illegális versben. A *Védegyleti dal* és a *Legenda* együtt fejezi ki Petőfi akkori nézeteit: a nemesi liberálisokához közelálló hazaszeretetét s érlelődő, pantheisztikus hiten nyugvó antiklerikalizmusát.

De ha e vers beleisillik az akkori közhangulatba, mintha egy árnyalattal kezdetibb fokon mutatná a költőt, mint amelyen ő állhatott. Fel kell tételeznünk, hogy a köztudomás szerint roppant hevülékény költőt csak egy, szinte pillanatokig tartható befolyás ragadtathatta a karjait kiterjesztendő király képének megrajzolásáig. Pontosabban: a korabeli költői kelléktárból való kikölesönzéséig. A költő ennél már messzebb tarthatott, körülbelül ott, ahol az ez idő tájt írt *V. Ferdinándhoz* című vers mutatja.¹⁷ Ez a költemény is feltétlenül lojális még, de nem a hozsannázó hódolatok

¹⁶ Nyitassy Vilma hívta fel a figyelmet arra az érdekes tényre, hogy Petőfi tudott Császár Aradi Vészlapok-beli javítgatásairól, sőt Császár tanácsaira ő maga „javította” azaz finomította verseit.

¹⁷ Nem tudhatjuk, hogy „néhány nappal később” írta-e — mint Pándi mondja — a *Védegyleti dalnál*, mert azt sem tudjuk, hogy ezt az utóbbi verset pontosan mikor írhatta.

módján, hanem finom iróniával, mintegy megbocsátva a királynak :

Igaz-e királyom,
Amit mondogatnak?
Nálad híre sincs a
Szabadakarotnak.

Megtennél te mindent
A magyar javára ;
Csakhogy titkos önkény
Korlátokba zára.

És kinek, kinek vagy
Ilyen szolgarabja?
Szolgádnak, királyom,
Ki sajátod lopja! —

Ha ez így van : sorsod
Szívemből sajnálom...
Úgy nézz a szemembe,
Jó öreg királyom.

A plebejus színezetű, „vállveregető” irónia ellenére sem szabad ezt a verset „a monarchikus érzület teljes hiánya” bizonyítékként emlegetni: az irónia itt, megértő és őszintén sajnálkozó, a támadás éle a rossz tanácsadók ellen irányul.

A verset több okból is Petőfi akkori vélekedése hű kifejezőjének kell tartanunk. Éspedig azért, mert

1. nem közlésre szánta, a cenzúra nem is engedte volna át, illegálisan terjedt a költemény. Nem volt tehát oka rá, hogy akárcsak egy jöttányit is „elfogadhatóbbá” tegye versét a hatóságok előtt, az ilyesmi különben sem volt inyére Petőfinek, nem tudott a cenzorok kedvéért írni.

2. Az ellenzék haladó-liberális fejeinek az volt a felfogása a királyról, amit a „rossz tanácsadók — jó király” ellentéttel lehet legtömörebben kifejezni. (Vö. a nagyszerű Hunyady László kórus színtén 1844-ből való soraival: „*Meghalt a cselszövő... éljen a király!*”) Petőfi felfogása is ezt az ellentétet rajzolja meg, de irónikusabban, népibb modorban, — s ezzel ez a költemény már nemcsak a nemesi liberalizmussal való összecsengésnek, hanem a kezdődő elválásnak is hangot ad. Ez a vers még nem a monar-

chikus érzület „teljes hiányát” mutatja, hanem valamiféle plebejus monarchizmus tükröződése, de egyszersmind átmenet is a monarchikus lojalitás valóban teljes megszüntetéséhez, a forradalmi jakobinizmushoz.

Igen jellemző az is, hogy az *V. Ferdinándhoz* király eszméje bizonyos fokig tükröződik az 1844 végén befejezett *János Vitéz* ügyefogyott francia királyának rajzában is, sőt még *A királyok ellen* állítólagos dátuma után is, méghozzá egy egész drámai műben, a *Tigris és Hiénában*. Ismerve ugyanis Petőfit, bizonyosra vehetjük, hogy e szörnyekkel telerakott műben nem valóságos történelmi drámát akart írni, hanem saját koráról alkotott véleményeinek, érzéseinek, hangulatainak adott egy régi kor köntösébe burkolt fogalmazást. A szerencsétlen Vak Béla pedig nemcsak abban hasonlít *V. Ferdinándhoz*, hogy mások kormányoznak helyette, hanem ráadásul még jószívű is, mint az *V. Ferdinándhoz* „jó öreg király”...

A Védegyleti dal Pándi által kiemelt „valóban” szócskája éppen ezzel függhet össze (ha nem sortöltő szó...). Az *V. Ferdinándhoz* soraiban megfestett rossz tanácsadó — jó király gondolatból ugyanis itt csak egy szócska jelentkezik még: a király valóban a jó, csak tanácsadói rosszak. Az *V. Ferdinándhoz* ily módon egy kicsit magyarázatféle is a *Védegyleti dalhoz*.

A Védegyleti dallal és az *V. Ferdinándhoz*-zal egyidőben s utána is születnek még más versek is, amelyek egyelőre éppen nem a jakobinizmus szellemét sugározzák. *A királyok ellen* jelenleg még elfogadott időpontjával csaknem egybeesik a párduebőrös múltba vágyódó *Mért nem születtem ezer év előtt*, a honfisebekre írt, csak a költő halála után remélő *Rabházának fia*, s a már-1845-ből való s az „elkoresosult nemzetet” Kölcesey hangján ostorozó *A magyar nemzet* („Óh ne mondjátok nekem, hogy hajnallik hazám felett...”).

De a Pesti Divatlap eszmei-politikai hatása legtömenyebben nem a versekben, hanem egy prózai műben, a Nyesy Demeter álnéven írt *Eperjes* című tárcában mutatkozik meg. A tárcát, s a nyomában megjelenő *Nyilatkozatot*, az úgynevezett Nyesy-leveleket Vahot határozottan Petőfi írásainak nevezte emlékirataiban.¹⁸ Ennek ellenére az életrajzírók és kritikai kiadás-szerkesztők nemigen vették figyelembe Vahot véleményét, sőt — Hatvany Lajos alapvető könyvét nem számítva — még ellenvéleményeiket sem közölték ezzel kapcsolatban. E dolgozat írása közben — szinte véletlenül — sikerült azonban olyan adatot

¹⁸ I. m. II. köt. 113. l.

találnom, amely teljesen megerősíti Vahot szavait s bebizonyítja, hogy valóban Petőfi írta a Nyesy-leveleket.

A Pesti Divatlap 1845-ös évfolyamának egyik számában olvashatunk egy „nem a rendes levelező” aláírással közölt kis tudósítást. Ebben az ismeretlen cikkíró Temesvár vizonyait festi — egyébként a II. sz. Függelékben közölt eperjesi tárcza érezhető hatása alatt — s megjegyzi: „*A mi egyébként a lakosságot illeti; . . . különösen szereti a »maga« és »barátom« szót. Egy eperjesi levél, melynek eredeti erében a kedves Petőfit ismertem meg, e lapokban azt mondja, hogy Eperjes egészen amicés város. Temesvárott az amice szót csak azok használják, a kik diákul szeretnek beszélni. . . A többség. . . úton útfélen a »maga« és »barátom« szókat használja. . . Innen mondhatni, hogy Temesvár egészen »magabarátomos« város. . .*”

E kis tudósításból a következőket állapíthatjuk meg:

1. „Egy eperjesi levél”, amely „e lapokban”, vagyis a Pesti Divatlapokban jelent meg s nyilvánvalóan nem sokkal a temesvári tudósító előtt — csak egy van: a Nyesy Demeter aláírású tárcza.

2. A temesvári tudósító nyilvánvalóan csak álneves írásra célozhat, mert különben minek mondaná, hogy Petőfit „ismerte meg” a tárcza „eredeti erében”.

3. S a legfőbb: a Nyesy tárcában — mint lentebb láthatjuk — szórul szóra olvasható a temesvári tudósító által idézett szöveg: „*Eperjes egészen amicés város.*” Vagyis a temesvári tudósító az Eperjes című Nyesy aláírású tárcát határozottan Petőfi munkájának nevezte.

Ezt a kis adatot perdöntőnek lehet tartanunk a Nyesy—Petőfi azonosság kimondásához. Teljesen elképzelhetetlen ugyanis, hogy Vahot, aki mint szerkesztő, tudta, hogy kinek az írását közli Nyesy álnév alatt, megengedte volna eperjesi táblabírójának „leleplezését”, ha nem valóban Petőfi írásáról lenne szó. S még elképzelhetlenebb, hogy Petőfi, aki akkor már újra Pesten volt, mint „kizárólagos munkatársa” a Pesti Divatlapnak, hallgatásával magára vállalt volna egy írást, amelynek nem ő a szerzője. Az a Petőfi, aki még a jámbor Benőfit is nyilvánosság előtt szólította fel nevének megváltoztatására, nehogy neki tulajdoníthassák a Benőfi-féle rímelvényeket, az a Petőfi, aki ekkoriban mindig kapott teret a Divatlapnál, hogy akár legkisebb dolgát is a közvélemény elé vigye, az a Petőfi, akinek jóbarátai voltak Eperjesen, — nem vállalhatott volna magára egy Eperjest bíráló idegen tárcát. Petőfi tiltakozásának pedig semmi nyoma, sőt az egész temesvári tudósításba mintha csak azért íratott volna bele Petőfi neve, hogy az „Eperjes” tárcza szerzőjének kilétét felfedjék.

Eszerint tehát a vitatott tárcát Petőfi-műnek kell tekintenünk.¹⁹ A költő, akit szeretettel fogadtak Eperjesen, egy derék hazafias táblabíró „álarcában” megbírálta a nemzetietlenség különböző megnyilvánulásait. A tárcának szinte minden mozzanata a Pesti Divatlap szellemét idézi. A levél Vak Béla legendájával kezdődik, akivel ekkor már közelebbről is foglalkozhatott Petőfi, hiszen nemsokára megírja a *Tigris és Hiénát*. Vak Bélában — mint már láttuk — egy kicsit a magatehetetlen V. Ferdinándot rajzolja meg szánakozva, de bírálattal. A legenda után a külföldi selymekben pompázó hölgyek bírálata következik, teljesen a Divatlap vezérekkeinek modorában, itt ellenfeleit bírálva ugyanazt az eszmét védi a költő, mint amit lelkesedve írt meg a *Battyányi és Károlyi grófné*-hoz címzett versben. A német színészek kicsúfolása, a magyar cigányzenészek iránti szeretetlenülváltás, az arszlánok gúnyolása, a magyar nyelvet háttérbeszorító nevelők ostorozása — mintha csak a Divatlap politikai címtárában lapozgatnánk.

A Divatlap „derék táblabírók magyarságának” hatását mutatja Petőfi Vahothoz címzett, s akkor már „Gömör megye táblabírájaként” aláírt levele is, továbbá a „fundamentumos magyarságot” dicsérő, az *Eperjessel* egy számban megjelenő *A régi jó Gvadányi*.²⁰ Itt tehát a művek egész során végigvonuló eszmei irányzatról van szó, amelyet akkor sem lehet elfedni, ha a *Védjegyleti dalt* gúnyversnek fogjuk fel: a Gvadányi-verset, a két grófnőt köszöntő költeményt, a Vahotnak írt táblabírói levelet, s végül az *Eperjest* csak nem lehet gúnyos tréfának kikiáltani? Minden olyan kísérlet, amely el akarja homályosítani a költő politikai fejlődésének ezt a divatlapos-táblabírás rövid periódusát, lényegében idő előtt akarja fejébe rakni a jakobinusok frigiai sipkáját, noha Petőfit ekkor még inkább jellemzi a maga válasz-totta peleskei nótáriusi ruha.

A táblabírás magyarságnak ekkoriban már kétféle jelentése volt: még mindég táblabíráknak nevezték az igazi „fundamentumos” magyarokat, de már a szűkfejű maradiság gúnynevéül is egyre többször használták a „táblabírói” megjelölést. Igen érdekes ebből a szempontból, hogy a polgáribb színezetű Életképek még 1845-ben

¹⁹ A Petőfi szerzőségét bizonyító egyéb, tartalmi és stilisztikai érveket lásd az IRODALOMTÖRTÉNETI KÖZLEMÉNYEK 1958. évi 2. számában, a *Petőfi, mint Nyesy Demeter táblabíró* című cikkemben. Ugyanitt jelenik meg DIENES ANDRÁS újabban talált adata is, amely szintén a fenti álláspontot támasztja alá: Szinnyi József egyik levele, amelyben egy másik kortárs is határozottan Petőfi művének nevezi az *Eperjes* tárcát.

²⁰ „Illendőképpen aki nem tud beszélni, — És fundamentumos magyarsággal élni, — Ki kellene minden olyat küszöbölni...” stb.

is tiltakozik az ellen, hogy a műveletlenség és maradiság megcsontosodott képviselőit nevezzék táblabíráknak, mert hiszen „*míg Magyarország Magyarország lesz, a táblabíró mindenkor igen fontos országos szerepet fog viselni e hazában. Értjük itt ezen osztálynak nem nevetséges egyéneit, hanem a közállomány azon buzgó lelkes bajnokait, kik haladásunk élén állanak, s kik ötvenkét megyében nem egyebek, mint táblabírák. És ha táblabírák nem hősködtek volna, most nem volna mit központosítani e hazában...*”²¹

A Petőfi körül csoportosuló új irodalom hamarosan leráz magáról mindenféle értelmezésű „táblabírás magyarságot”,²² de ebben az időben a nemzeti haladás bajnokainak, az Életképek fenti cikkéhez hasonlóan, az ellenzéki táblabírákat tartja. Rendőrségi jelentések szerint ebben az időben a Pilvax fiataljai még egymás között is táblabíráknak nevezik magukat.²³ S ha e titulusban lehetett is némi önirónia — hiszen javarészt címtelen-rangtalan emberek voltak — az sem változtat azon, hogy e csoport érdemileg még nem jutott túl a táblabírás magyarság-eszményen.

Hatvány Lajosnak nagyon igaza van, amikor minden hamis „tisztéletet” félretéve, hangsúlyozza, hogy „*aki Petőfi kiskorúságát nem tartja folyton szem előtt, jóformán nem is vetheti fel teljes fogalmazásban, illetve nem oldhatja meg sikerrel a Petőfi problémát.*”²⁴ Nincs mit mentegetnünk azon, hogy a későbbi jakobinus ekkor még nem jut el igazi eszményéig. A nagyszerű éppen az, hogy milyen hamar megtalálja a saját magához illő politikai eszmét: az egész reformkor minden nagy szelleme közül éppen ő az, aki a legkevesebb ideig kísérletezik s leghamarabb leli meg a világos, forradalmi utat.

A Pesti Divatlapnál eltöltött időszakban — nyilván Vahot hatására is — még a nemesi ellenzék táborában keresi az előrevívő eszmét, de már ekkor is az ellenzék szélső szárnyán áll. S ha áttekintettük, hogyan haladt együtt ezzel az ellenzékkal, legalább futólag utalni kell arra is, hogy már ekkor megmutatkoztak nála a nemesi liberalizmustól eltérő eszmei-magatartásbeli vonások. Ha a segédszerkesztésnek épp hogy búcsút mondó Petőfi *Úti jegyzeteit* összehasonlítjuk a két évvel későbbi *Úti levelekkel*, látjuk, milyen döntő módon megváltozott a költő politikai és

²¹ Életképek, 1845. évf. II. félév. 250. l.

²² Bár némelyikük még évtizedek múlva sem tud szabadulni a táblabírás magyarság bűvöletéből, mint például Degre Alajos, aki emlékirataiban egész dithyrambust zeng a nemzetfenntartó táblabírákról. Lásd: Visszaemlékezések. I. köt. 14. és 41. l.

²³ Idézi HATVANY LAJOS: i. m. III. köt. 185. l.

²⁴ I. m. III. köt. 330. l.

világszemlélete. Amabban szinte csak a rossz poéták látszanak a világ leggonoszabb teremtményeinek, nő meg a kritikusok, ebben már az elnyomás ellen küzdő költő teljes érettségében mutatkozik meg. Az *Úti jegyzetek* néhány mozzanata vitatott témánk szempontjából mégis igen meggondolkodtató, mert a segédszerkesztői időszak politikai fejlődését mintegy összefoglalóan tükröző prózai mű már felmutatja azokat a mozzanatok is, amelyekből majd a nemesi ellenzékttől való elfordulás kibontakozik. Azok az elemek, amelyeket Pándi idézett cikke is joggal tart „*az érdekegyesítő politika nemesi koncepcióján*” túlmutató vonásoknak, valóban jelen vannak már a költő műveiben: „*a plebejus hazaszeretet... a főnemesség kritikájának radikalizmusa...*”²⁵ Ezek a vonások megmutatkoznak az *Úti jegyzetekben* is, egy másik, szintén fontos, előremutató „eszmeország”-val együtt.

Ismeretes, hogy Berecz Károly megverselte Petőfi *Mért nem születtem...* kezdetű költeményét. Iskolásan, nagyon is szabványosan, de szembeszegezte Petőfivel a haladó liberalizmus jövőt íglenő optimizmusát. Petőfi nem válaszolt, de néhány hónappal később, az *Úti jegyzetekben*, Berecz nevének említése nélkül, megvédte versét, újra megismételve a *Mért nem születtem* alapeszméjét: „*Egy kis órányira Eperjestől szomorkodik Sáros romja, Rákóczi egykori fészke. Voltam rajta... Oly jól esik ott színom a dicső lovagkor levegőjét, melyben születnem kellett volna igazság szerint. Én a tollat meglehetősen forgatom, de úgy érzem, hogy nagyobb hivatásom lett volna a kardviselésre, mire fájdalom későn születtem.*”²⁶

Ez a kis nyilatkozat már sokkal érthetőbben szól, mint a közvetve védelmezett vers. A cenzúra engedte maximális nyíltsággal megmondta a költő, hogy mit ért ő a dicső lovagkoron: a Rákócziak szabadságharcos időszakát, s általában azokat a korokat, amikor a nép függetlenségéért küzdött. A „későn született” költő panaszából már nem a hajdani dicsőség szokásos élesztgetése hangzik ki, e típus versekhez képest új érzés: a türelmetlen tettvágy, a *szabadságharc* sóvárgása szólal meg. Ha már választani kellene, mi volt a jövő szempontjából előbbremutató, ez a heves harci vágy, vagy pedig a Berecz szabvány-liberális, kicsit kincstáriás jövőtígenlése, akkor igen meggondolandó, el lehet-e fogadni Waldapfel József nézetét, mely szerint Berecz „*1845 elején még előbbre volt Petőfinél... a lovagkor durvaságával szemben a szabadságáért küzdő jelenkort magasztalta.*”²⁷ Berecz verse első pillantásra

²⁵ PÁNDI PÁL: Idézett cikk.

²⁶ PÖM. V. köt. 22. l.

²⁷ WALDAPFEL JÓZSEF: Költők a forradalomban. Forradalom és szabadságharc 1848—49. 549. l.

valóban haladóbb. De ez a költemény bizonyos értelemben mégis messzebb van a jövőtől, mint Petőfi múltbanező verse! Mert a történelem megmutatta, hogy a Berecz által megénekelt „fehér (értsd: vértelen) zászló alatt”, csak „szellemtusában”²⁸ kivívni a szabadságot nem lehet. A történelem egy új, persze magasabb fokon kibontakozó Rákóczi-szabadságharc felé mutatott, az iránt sóvárgott Petőfi, egy új Rákócziért, s nem a „lovagkori durvaságért.” Ez az oka annak, hogy miközben az egész nemesi liberális költészet a reformok dicsőítését zengi, költőnk egyszerre csak azt a témát pendíti meg, amelyet a reformorköltészet már kezd elhagyni: a régi dicsőség felkeltését. Visszaesés ez Petőfinél? Inkább azt hiszem, hogy éppen egy új fejlődés kezdete, még nem tiszta jelentkezése annak a forradalmiságnak, amely az egész „toldozgató-foldozgató” reformpolitikát félretolva meghirdeti a harcot. Nála a „múltbanzésnek” kezd új értelme, új szerepe lenni. A *Mért nem születtem* harci vágya közelebb van *A királyok ellen* jakobinizmusához, mint a Berecz-féle vértelen jog dicsőítés és a szellemtusák elvont hangoztatása. A *Mért nem születtem* a nemesi reformköltészet hangján és modorában szól, de már a nemesi reformerkedésből való kiábrándulásnak is egyik első jele, előbbre mutat minden jámbor újítás-óhajtatásnál.

A segédszerkesztői időszakban tehát Petőfi mint költő s mint újságíró egyaránt az ellenzék táborában harcol, de egyre növekvő belső kételyekkel szemléli a „szellemtusák” eredményeit. Ezek a kételyek egy újfajta, türelmetlenséget, tettvágyat kifejező „múltbanzés” rövid átmenete, majd a kibontakozást érlelő *Felhő-válság* után, a magyar és nemzetközi fejlődés új eseményei (galíciai felkelés stb.) által ihletve, megtermékenyítve a francia forradalom eszméivel elvezetnek a nemesi liberalizmussal való szakításig, a forradalmi demokratizmus programjának költői megvalósításáig.

A Pesti Divatlap segédszerkesztőjeként eltöltött csaknem egy esztendőnek ebből a szempontból az a jelentősége, hogy a költő küzdő-ként, belülről ismeri meg a nemesi liberalizmus politikáját és irodalmát, eredményeit és gyengéit. Ennek a politikának és irodalomnak akkor legharciasabb szépirodalmi lapja segít híressé tenni a költőt, — aki azután, amikor elég erősnek érzi magát, elszakítja a Divatlaphoz majd az egész nemesi ellenzéki reformerkedéshez fűződő kapcsolatait s elindul a maga forradalmi útján.

²⁸ BEREZ K.: Jobb hogy születtem ezredév után. Életképek. 1845. évf. I. 6. sz.

VAHOT

Vahot Imre irodalomtörténeti értékelésében két ellentétes pártra oszlanak a kortársak, Petőfi-kutatók s általában e korszak ismerői. A legfőbb Vahot-párti természetesen maga Vahot Imre. Emlékirataiban minduntalan Petőfi felfedezőjének, istápolójának és nesztorának nevezi magát. A magyar mémoire-irodalomban alighanem páratlan az a nevetséges kérkedés, amely emlékiratait eltölti. Ez a melldőngető öndicsőítés néha már sajátmaga ellen fordul, olyankor például, amikor ilyen mondatokat ír le magáról: „...egy Petőfi, egy Vizkeleti, egy Patikáros Feri lánglelkének fölemelését... eszközölni” volt célja.¹ Aki a világ egyik legnagyobb költőjét s a különben nyilván derék cigányzenészeket így tudja egymás mellé állítani, az mindenesetre igen erős kétségeket ébreszt a saját zseni-értő és felfedező tehetsége iránt.

Ennek ellenére akadtak írók és irodalomtörténészek, akik elfogadták Vahot öndicséretől szagló elbeszéléseit s hangosan zengték felfedezői dicsőségét.² Nyilván az ilyen túlzások s mindenekelőtt Vahot kérkedése váltották ki ellenhatásképpen azt az értékelést, amely viszont — főleg újabban tapasztalhatunk ilyesmit — minden elismerést és érdemet megtagad Vahottól. Hatvány Lajos például Petőfi iránti szent, s Vahottal szembeni kissé túlzó elfogultságában még az általa különben nagyrabecsült Zilahy Károlyt is megrója, amiért az némiképp lojálisan írt Vahotról. „Vahoton kívül — mondja Zilahy — volt még lapszerkesztő nem egy, Magyarországon fővárosában, akik nem kezdő lapok, hanem megállapodott vállalatok élén álltak s mégis egyiknek sem jutott eszébe, hogy a

¹ I. m. II. köt. 66. l. Vahot különben önmagáról mint íróról is igen elismerően ír, amennyiben emlékirataiban azt mondhatja magáról, hogy 18 éves korában alkotott színművében Shakespeare jellemfestésének ereje és Hugó drámai szerkesztési képessége „párosul”. . . I. m. I. köt. 175. l.

² OBERNYIK KÁROLY, Petőfi titokzatos életű barátja megrója a költőt, amiért nem volt hálás Vahotnak. (Szépirodalmi Összes Munkái. IV. köt. 303. l.) — FERENCZY JÓZSEF már idézett sajtótörténete megismétli Vahot meséjét arról, hogy „Petőfit ő hozta az irodalmi élet központjába” stb. (i. m. 435. l.).

köztudomás szerint nagy tehetségű és köztudomás szerint inséggel küzködő fiatal költő számára” munkáról gondoskodjék.³ Vahot gondoskodott. S ha ebbeli ténykedésében önző anyagi számítás vezette, úgy az nagyon is természetes dolog ahhoz, hogy érdemét teljesen semmivé ne tegye.

Sokkal inkább felróhatjuk Vahotnak, hogy a költő-segéd-szerkesztő javadalmazásában korántsem volt olyan bőkezű, mint amilyennek magát emlékirataiban feltünteti. Amint ezt már Ferenczi Zoltán is megírta, kiigazítva Vahotot, a költő fizetése nem lehetett több, mint évi 400 váltóforint.⁴ Ez valóban szűkös de mégsem kirívóan kevés fizetés, és nem is „cselédbér”, mint ahogyan egy kis költői túlzással Ilyés Gyula írja.⁵ Abban az időben nem a cselédek kaptak évi 400 váltóforintot, hanem például a kaszinói kártyapénzt beszedő alkalmazottak,⁶ akiknek jövedelmét a lapok sokallották. Ha a költő jövedelmezését ehhez számítjuk, joggal háborodhatunk fel. De ha arra gondolunk, hogy a már „befutott”, országhírű újságíró, Nagy Ignác a Jelenkornál segédeskedve, szintén csak évi 480 váltóforintot keresett, akkor úgy találjuk, hogy Petőfi fizetése nagyjából megfelelt az akkori viszonyoknak: a különbséget ugyanis eléggé kiegyenlíti a „szállás... és a jó magyaros táp”, amit Vahot szintén köteles volt szolgáltatni.⁷ Még akkor is, ha a „szállás” valóban a lépcső alatti „cseléd-szobát” jelentette.⁸

Petőfi eleinte — legalábbis Jókai szerint — meg volt elégedve a Vahotnál elért keresettel.⁹ Később azután úgy látja, hogy zsigori főszerkesztője olcsón sajátította ki.¹⁰ Végülis azonban, akármennyit nyert Vahot Petőfin, a költő anyagi viszonyai a Pesti Divatlap révén mégis csak úgy-ahogy elrendeződtek. A segéd-szerkesztő szűkösen élt, de anyagi viszonyaiban is megszűnt csavargó lenni. Ha Vahot és Petőfi kapcsolatában nem mutatunk

³ ZILAHY KÁROLY: Petőfi Sándor életrajza. 57. l. — HATVANY a II. köt. 384. lapján mossa meg ezért Zilahy fejét.

⁴ FERENCZI ZOLTÁN: i. m. II. köt. 16. l.

⁵ I. m. 86. l.

⁶ P. D. 1844. évf. 17. sz. — Érdekes viszont, hogy a kaszinói alkalmazottak fizetését sokalló cikkhez „A szerk.” aláírással ezt a megjegyzést fűzte Vahot — vagy Petőfi: „Mi ezt nem tartjuk nagy fizetésnek, ha ezen kívül semmi más jövedelme nincs s híven szolgál...”

⁷ VAHOT: i. m. II. köt. 62. l. DEZSÉNYI és NEMES idézett sajtótörténete erről elfeledkezik, s ezért írja, hogy Petőfi keresete „mélyen alatta állt” Nagy Ignác fizetésének. (i. m. 81. l.)

⁸ ZILAHY: i. m. 57. l.

⁹ JÓKAI: Ö. M. 96. köt. 241. l.

¹⁰ „...nyomorúság volt, a mit fizetett” — írja Aranynak 1847. március 31-i levelében. Petőfi S. összes művei. Magy. Kl. III. köt. 562. l.

fel egyebet, csak azt, hogy mennyit nyert Vahot a *János Vitézen*, akkor elfeledkezünk arról, hogy mégiscsak ahhoz az állapothoz kellene mérni a segédszerkesztés „hasznát”, amelyben a költőt Vahot szerződtetési ajánlata érte: a kilátástalan nyomorhoz. Ebből a kétségbeesett helyzetből anyagilag is felemelkedést hozott a Divatlapnál végzett munka. Az a tény, hogy Petőfi igen szorgalmasan dolgozott, mint szerkesztősegéd, azt bizonyítja, hogy a költő tudatában volt annak, milyen döntő változás történt életében.

Még jelentősebb volt Vahot szerepe Petőfi költői hírnevének gyors elterjesztésében. Amikor a Tizek Társasága kapcsán a főszerkesztő s az akkor már kizárólagos munkatárssá előlépett költő összetűzött, Vahot arra a képtelen ostobaságra ragadtatta magát, hogy kijelentette: „megsemmisíti” a költőt, ha nem retirál előtte.¹¹ E nevetséges önhittségnek azonban mégis volt annyi alapja, hogy Vahot jól ismerte a maga szerepét Petőfi „reklámoztatásában.” Ott tévedett „csak”, hogy azt hitte, nélküle a költő nem vívott volna ki olyan hírnevet. Mondani sem kell, hogy Petőfi elsősorban lángeszének köszönhette páratlanul gyors elismertetését és hírnevét. De a lángész érvényesülése nem automatikus folyamat. Olyan költő esetében pedig, mint Petőfi, akinek alig 6–8 év adatott a halhatatlanság megszerzésére, nem is mindegy, hogy az első sikerek hamar vagy késve jönnek. S ebben a vonatkozásban nem szabad elhallgatni Vahot érdemét: olyan „propagandát” csinált az ifjú költőnek, amilyenben sem előtte, sem utána magyar poéta nem részesült.

„*A fiatal írók — fejtegeti Illyés — kezdetben mindegyikbe (ti. lapba) dolgoznak. Vahot jön rá először, mit jelent egy lapnak, ha az olvasók egy íróat megszeretnek. Megsejti, hogy lehet a népszerűséget anyagiakra átváltani.*”¹² Valóban: az a tény, hogy Petőfi egyidőre kizárólagos költője lett a Divatlapnak, rendkívül népszerűvé tette Vahot újságját — de egyszerűs mind a költőt is. A Divatlap azt tette meg Petőfinek, ami soha nem sikerült még magyar költőnek: huzamos időn át minden számban közölt verset tőle. Hétről hétre növekedett ezáltal a tüneményes gyorsan fölemelkedő költő hírneve.

Vahot ahhoz is értett, mint Illyés találóan mondja, hogy felhasználja a „kis intimitások” szellőztetését a költői népszerűség erősítésére. Hosszasan lehetne sorolni, hányszor és milyen módon „árul el” valami apróságot, ejt el valamilyen dicsérő jelzőt a költőről. A sok esetből csak egy példát említsünk (ezt is inkább

¹¹ Lásd a fenti levelet.

¹² I. m. 93. l.

azért, mert kifelejtődött Endrődi kitűnő gyűjteményéből): Vahot még arról is beszámol, hogy költő-segédjének testvére lovasversenyt nyert s ennek kapcsán mindjárt elejt egy-két dicsőítő kifejezést a Pegazusán győztesen vágató poétára is.¹³

Lapja rendszeresen közli az ifjú költők Petőfihez írt verseit¹⁴, visszautasítja a költő gánacoskodó bírálóit, s teljesen szabad kezet ad segédjének ahhoz, hogy ellenfeleit megleckéztesse. Még azt is megengedi neki, hogy a szerkesztői értesítésekben nevén nevezve utasítsa vissza Szeberényi versét, — holott ez a Divatlapban is teljesen szokatlan s általában sem illő eljárás volt. A szerencsétlen Szeberényi, aki vesztére éppen egy zsenibe kötött bele, még évtizedekkel később is a sajtóerkölcsekre hivatkozva védte a maga igazát: „*P. visszaélve állásával, a hozzá bizalmasan küldött műről $\frac{3}{4}$ év múlva kirívó garmond betűkkel, a szokástól eltérőleg a szerző megnevezésével kürtölte, hogy... nem közölhető...*”¹⁵ Szeberényinek a formák szerint igaza volt, mert Petőfi valóban „visszaélt” segédszerkesztői állásával. Figyelembe véve azonban, hogy a hűtlen barát milyen szégyenletesen viselkedett, helyesebb ha azt mondjuk, hogy Petőfi csupán *élt* a segédszerkesztői posztja által nyújtott lehetőségekkel s úgy büntette barátsága árulóját, amint az megérdemelte. Mindenesetre ebből az esetből is látszik, hogy milyen igaza volt Riedl Frigyesnek, amikor kiemelte a segédszerkesztősködés hatását Petőfi költői hírének gyors növekedésére. Valóban az volt a helyzet, hogy „*Petőfi... bent volt a hírosztó társaságban, és így nem fogunk csodálkozni, hogy neki, mint a francia kifejezés mondja, jó sajtója volt.*”¹⁶

Hatvány Lajos kicsit igazságtalanul értékeli azt a páratlan lehetőséget, amit Petőfi azáltal kapott, hogy tetszés szerint vágathatott vissza ellenfeleinek: *Mintha bizony Petőfi Vahotra szorult volna, hogy a rajta esett méltatlan bánásmód miatt szenvedélyes kikéreléseit költőhöz, zsenihez méltó formában vigye a nyilvánosság elé?...*”¹⁷ Dehát éppen az a helyzet, hogy a zsenihez méltó visszavágáshoz fórum is kellett. S ha Petőfinek már huszonegy éves korában, indulásakor volt ilyen fóruma, akkor az Vahotnak köszön-

¹³ P. D. 1845. évf. II. 11.

¹⁴ A Honderű meg is jegyzi: „...honnan van az, hogy míg a „Szózat“ „Néphymsus“, „Merengés“ koszorus írója csak bizonyos ünnepek alkalmával dicsőítetik egy Sárosy, Tárkányi és Sujánszkytól, bizonyos idő óta alig jelenik meg lap, mellyben Petőfihez intézett dicsőítő, magasztaló versezetek Eduardo Cumigundája ne ismételtetnék...” 1845. I. félév 42. sz.

¹⁵ Lásd: Pesti Napló 1872 dec. 31.

¹⁶ RIEDL FRIGYES: Petőfi Sándor. Franklin, 1923. 210. l.

¹⁷ I. m. IV. két. 29. l.

hető. A Divatlap szélesebb fórumot biztosít Petőfinek, mint az egész akkori szépirodalmi és politikai sajtó együttvéve.

A nagy hírverés persze taszított is. Sárosy, Szemere Miklós s még néhány költő esetében egészen nyilvánvaló, hogy nem csupán a költői féltékenység ingerelte őket Petőfi ellen, hanem a vahoti csinnadratta is ellenhatást váltott ki belőlük.¹⁸ A laptársakat is harcra készítette Vahot taktikája. De még az így kifejlődő s egyre hevesebb háborúskodásnak is volt haszna.

Vahot pontosan tudta, hogy a nagy irodalmi csatározások, a Petőfi elleni támadások népszerűsítik a költőt és persze a Divatlapot is. Az ellenfelek nem ismerték még „a sajtó legerősebb fegyverét, a *conspiration du silence*-t, az agyonhallgatást... s így támadásukkal is” Petőfiéket szolgálják, — írja Illyés, aki minden hivatásos irodalomtörténésznél mélyebben megértette és kifejezte a Divatlap irodalmi csatáinak lényegét.¹⁹

A peleskei nótáriusi ruhának, a meg nem szűnő reklámozásnak, a mesterségesen is szított csatározásoknak végül is több hasznuk lett mint káruk: a költő kevesebb mint egy esztendő alatt az ország legnépszerűbb költője lett. Aki tagadja, hogy ebben a példátlan sikerben — természetesen a lángész győzelme mellett — a vahoti reklámfőnöki buzgólkodásnak is volt szerepe, annak meg kell magyaráznia, hogy más, ha nem is Petőfi méretű, nagy költőnk miért nem tudott ilyen rövid idő alatt csak megközelítőleg is ilyen hírnevet kivívni...

A költő sikere természetesen beragyogta a Divatlapot s annak élelmes főszerkesztőjét is: a lap egy év alatt elérte a háromezres példányszámot! Amint a vetélytárs szerkesztő még emlékirataiban is irigyen megjegyezte, Vahot előfizetői nagy részét Petőfinek köszönhette...²⁰ Egy másik kortársi visszaemlékezésből is kiderül, hogy a Divatlap és Petőfi az akkori haladó ifjúság szemében teljesen egyet jelentett: „*Vállvetett erővel hordatta az osztály akkoriban a három szépirodalmi közlőnyt; a „Pesti Divatlapot” (mely legkedvesebb volt előttünk Petőfiért), az „Életképek”-et, és a „Honderű”-t; de ez utóbbinak csakhamar halálos ellenségei lettünk, mert bántotta, üldözte — őt.*”²¹

Éppen ez a páratlan irodalmi siker volt Vahot törekvéseinek célja, — és érdeme, hogy szerkesztői eszközeivel ő is segített

¹⁸ Lásd például Sárosy kifakadását a „kezdő költőknél nevetséges vichtigmacherei” ellen. SÁROSY GYULA Kisebb költeményei. Prózai munkái és levelezése. 1954. 407. l.

¹⁹ ILLYÉS: i. m. 88. l.

²⁰ FRANKENBURG: Emlékiratai. 1868. II. köt. 263. l.

²¹ VADNAY KÁROLY: Elmúlt idők. 1886. 29. l.

kívívni ezt a sikert. Nemigen van tehát értelme azon vitatkozni, hogy pusztán az anyagi szempontok vezérelték-e Vahotot? Különben is nyugodtan elhithetjük, hogy Petőfi sikerének egyengetésekor teljesen összefonódott szándékaiban a politikai-esztétikai s a pénzügyi szempont, úgy ahogyan azt a *János Vitéz* előszavában kedélyes nyíltsággal meg is írta.²²

Vahot akkor tévedett, amikor nem vette észre, hogy a segéd-szerkesztőként megszerzett költő már kinőtt mellőle, nem lehet többé sem szerkesztőségi, sem egyéb szempontból „segédi” helyzetben tartani. A költő káprázatos emelkedésével egyre jobban kiütözköztek a középszerű irodalmi-politikus és a zseniális költő ellentétei, s ezek végül is a teljes szakításhoz vezettek. A szakításkor s utána még inkább, Vahot hitványul viselkedett. Mindent egybevetve azonban nincs okunk megtagadni tőle fő érdemét: egy időben hozzájárult ahhoz, hogy a fiatal Petőfi egy egész országot egyetlen rohammal meghódító győztesként vonuljon be a magyar iro. alomba. Önzése, sokszor megnyilvánuló ízléstelensége, néha már nevetséges önhittsége ellenére ezzel a szerepével irodalomtörténetileg maradandó alakká vált.

²² Megjelent a Divatlap 1845. évf. 18. számában is: „Ezen költemény kiadását több okból vállaltam el. Első az: mert meg valék győződve jelességéről; második az: mert a geniális ifjú költőt... méltólag akarám díjazni; a harmadik ok az: mert rám nézve sokkal jobb, ha ezen műből bejöhethető nyereség az én tárcámba szivárog, mintha kivált német, könyvkereskedő húzná azt. De mindenesetre legtöbbet nyerend e költeményben irodalmunk...”

MÉRLEG

Tekintsük át, csupán tömondatokban, Petőfi segédszerkesztői időszakának főbb eredményeit.

Amikor a költő 1844 tavaszán Pestre jön, kétségbeesett anyagi helyzetében azt sem tudja, kihez forduljon, — egy év múlva már ha szűkösen is, pusztán a verseiből is megél. *Akkor* még csak Vörösmarty közbenjárására talált verseire kiadót, azóta egymásután jelentek meg kötetei.

1844 elején még a színész-költő kettős dicsőségének vágya zavarja, a segédszerkesztői időszakban véglegesen megtalálja élete célját a költészetben. Egy év alatt az egész olvasó ország megismeri nevét, ő lesz Vörösmarty *mellett*, sőt az új nemzedék számára, még Vörösmarty *előtt* is a legnépszerűbb költő. Az a fiatalember, aki nemrégiben még alázatos leveleket írt Bajzának, Nagy Ignácnak, most már példátlan önérzettel és magabiztossággal jelöli meg a maga helyét a magyar költészetben. A magányosan küszködő fiatal íróból egy év alatt egy egész nemzedék hivatott vezetője lett; 22 éves, s már úgy tekintenek rá költőtársai, mint aki „*ki van választva milliók közül*”.¹ Az irodalom mellette és ellene oszlott pártra, s „*ekkor már nem volt egyedül, tábora volt és orgánuma*”,² — mégha annak az orgánumnak csak segédje is volt.

Teljesen érthető, ha a költő ilyen eredmények után megelégette a segédszerkesztői munkát. Pontosan tudta, hogy az, ami nemrégiben még segítette emelni, most már nyűg lenne szabad előrehaladásában. Ez lehetett a fő oka annak, hogy 1845 tavaszán közölte Vahottal: felhagy a segédszerkesztői munkával. Vahot azt írja, hogy ő maga biztatta a költőt az önálló „szárnyalásra”.³ Ezt persze ma már nem tudjuk ellenőrizni, de feltehető, hogy maga Vahot is átérezte Petőfi további segédi alkalmaztatásának lehetetlenségét. Egy biztos: ekkoriban még jó viszony állt fenn köztük. A költő beleegyezett abba, hogy kizárólag Vahotnak adja verseit

¹ GREGUSS ÁGOST: Petőfi Sándorhoz. P. D. 1845. évf. II. 32. sz.

² JÓKAI: Petőfi eszmecsirái. É. n. Révai. 44. 1

³ I. m. II. köt. 78. 1.

a jövőben, s a főszerkesztő is folytatta immár önállósult „saját poétájának” népszerűsítését. S büszkén jelentette az olvasó közönségnek: „*Lapunk belbecsét nem kevésbé emelendű az, hogy a közkedveltségű költő Petőfi lantja a három divatlap közt egyedül a Pesti Divatlapban fog zengeni, még pedig minden szám hozand tőle egy-egy víg vagy komoly költeményt.*”⁴ S a következő számban: „*Petőfi Sándor, felhagyva a lapunk mellett ügyesen viselt segédi hivattal, miután lapunk számára levétettük arczképét s egy egész negyedévre ellátott bennünket jeles verseivel, e napokban elhagyja a fővárost... Sok szerencsét kívánunk az elutazandó geniális költő kalandoros életéhez.*”⁵

A jóviszony felszíne mögött azonban már ekkor is meghúzódtak ellentétek a főszerkesztő és a költő között. Petőfi még nyilván nem felejtette el a „lapomban” elszólást követő megleckéztetést. Az is világos, hogy a költő esztétikájának fokozatos kialakulásával együtt sokasodtak az esztétikai viták is kettőjük között. Csírájában már ekkor jelentkeztek a politikai nézeteltérések is.

Ez utóbbi szempontból van bizonyos jelentősége annak az önmagában nem túl fontos vitának, amely Petőfi és a Pesti Hirlap között zajlott le. Ismeretes, hogy a Pesti Hirlap 1844 szeptemberében egy fricskázás erejéig megbírálta a Pilvax túlhangos cigányzenére mulató fiataljait. Petőfi meglepő érzékenységgel válaszolt, kiemelve, hogy „*a szóban forgó kávéházat egy idő óta némelly urak mód nélkül szeretik gyanúsítgatni...*”. A Pesti Hirlap gúnyosan visszacsipett, de a költő újabb válasza helyett a szerkesztő lezárta a vitát: „*A pesti hirlapi fővárosi újdonságok írójának Petőfi újra megfelelt, de nehogy a tárgy további kellemetlen hosszas vitára adjon alkalmat, ezen czáfolatot egész terjedelemben nem közöljük, elégségesnek tartván azt kimondani, hogy Petőfi legújabb czáfolatában ismét tényekkel ügyekszik a Pesti Hirlapban közlöttek ellenkezőjét bizonyítani.*”⁶

Vahot nem az a szerkesztő volt, aki restelkedett elnyújtani a vitákat, vagy éppen félt az ilyen összetűzésektől. Különben is, ha egyszerűen csak le akarta zárni a vitát, azt megtehetette volna Petőfi válaszána közlésével is. Éppen arról van szó azonban, hogy nem értett egyet Petőfivel. Vitazáró nyilatkozata ezért olyan tartózkodóan „semleges”, pusztán annyit említve a költő javára, hogy „*tényekkel ügyekszik*” — mégcsak nem is az igazát, hanem pusztán — az „ellenkezőjét” bizonyítani.

⁴ P. D. 1845. évf. 24. sz.

⁵ P. D. 1845. évf. 25. sz.

⁶ Az egész vitát lásd ENDRŐDI: i. m. 13—17. l.

A jelentéktelen ügynek éppen itt van az a mozzanata, amely fontos dolgokat rejt magában. Nem az volt a lényeg e vitában, hogy Egressy Béni cigányai művészek-e vagy sem, s túl hangos volt-e a zene vagy „harmóniás”. A Pesti Hirlap cikkét az váltotta ki, hogy szerkesztői szinte ösztönösen ellenszenvet éreztek a Pilvax fiataljaival szemben, akik szeretik „*az utcai sokaság bámulátaban keresni dicsőségük nagyszerűségét*”.⁷ Aminthogy az Életképek is megtámadta az irodalomban keletkező Pilvax-„cetteriet”, „clubot”, melynek „pártfogói szárnya alatt minden szabad”.⁸ S aminthogy Vahot, aki nem ült le a Pilvax írónak asztalához, nem csupán „főszerkesztői méltóságából” tartotta a távolságot, hanem esztétikai-politikai téren is idegenkedett a kávéházi körtől. Lapjában meg is csipkedte a kávéházat, amely „a lapok ítélőszéke, itt szivarozzák ki hazánk Lessingjei a megjelent dolgokra az anathémát vagy magasztalást.”⁹ Amikor Vahot nem engedte meg Petőfinek, hogy e csip-csip ügyekben kiütköző ellenszenvvel szemben megvédje a Pilvaxot, valójában éppen a fiatalok kezdődő önállósulása ellen tiltakozott.

Petőfinek éreznie kellett, hogy Vahot mellett nem tud szabadon haladni a maga pályáján, kezdte meglátni, hogy Vahot a nemesi-ellenzéki politika s a maga önállótlan eszközöként akarja használni őt. Ily módon a hivatali függés elleni tiltakozás mellé az eszmei önállóság védelmezése is párosult. Amikor elérkezett az ideje annak, hogy letegye a segédi hivatalt, nemcsak a gépies robottól, hanem a *mindenfajta* függéstől is meg akart szabadulni.

A segédszerkesztői időszakban végzett újságrírói-költői munkának éppen az a nagy jelentősége, hogy megteremtette a feltételeit ennek az önállósulásnak.

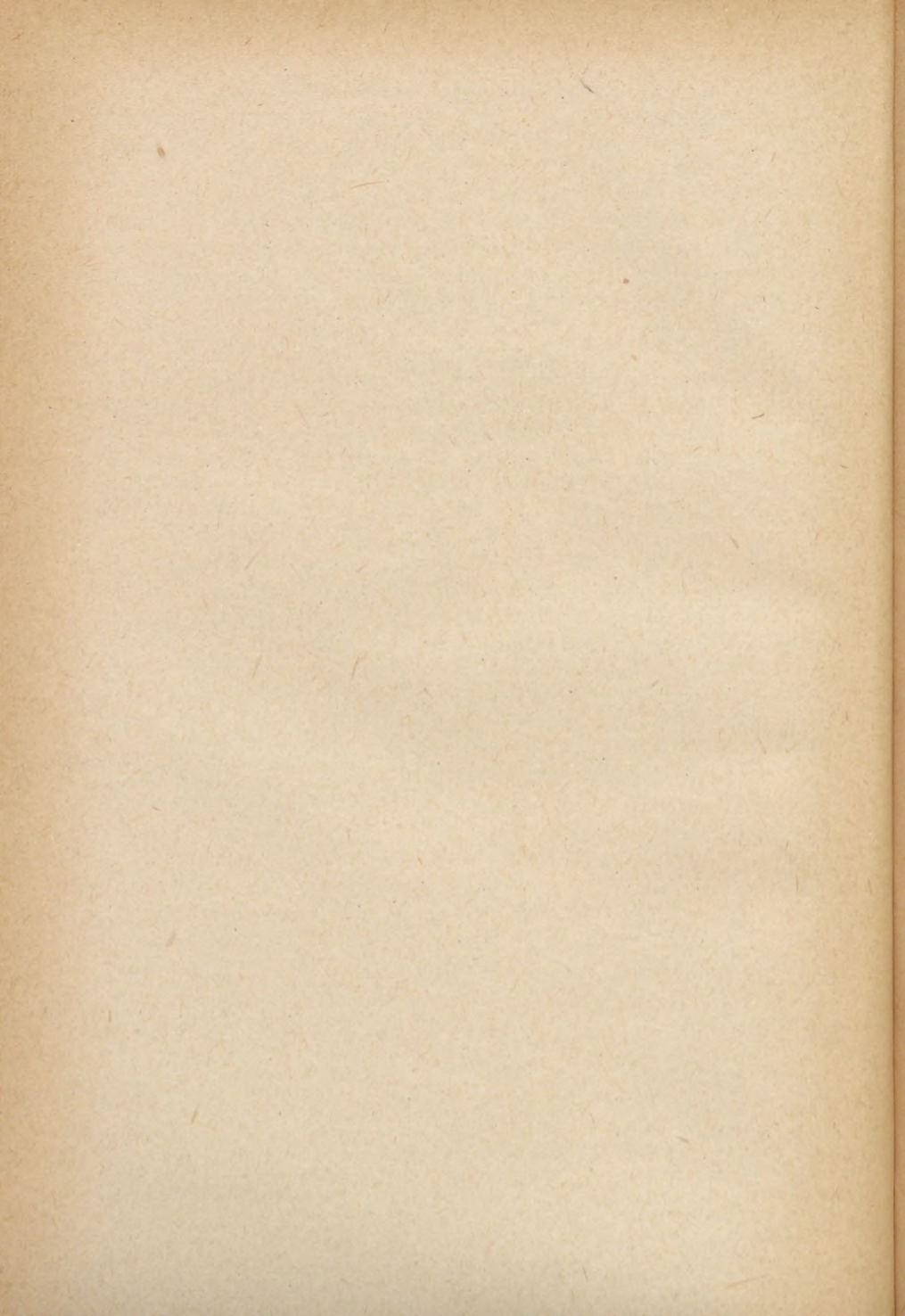
⁷ Pesti Hirlap, 1844. évf. 380. sz. 578. l.

⁸ Életképek, 1844. évf. II. 24. sz.

⁹ Idézi HATVANY i. m. II. köt. 356. l.

FÜGGELÉK

PETŐFI SÁNDOR
ismeretlen írásai
1844—45-ből

I.

NEMZETI SZINHÁZ*

Nyárhó 9. Vasálarcz. Dráma. 5 felv. írták Bayard és Thoulon. ford. Garay. — Mint búnak a könny, kedvnek a nevetés, úgy a taps a tetszésnek, elragadtatásnak akaratlan, ösztön-szerű kitörése, tudnivaló. Miután jeles színészeink játékában a legkitűnőbb helyek rendesen tapsolatlanul — s így észre nem véve — siklanak el: világos, hogy magasabb, művészi szépségeket még nem igen vagyunk képesek felfogni. (Az operában ellenkezőleg áll; ott csak egy hatalmas kurjantás kell, s van taps akármennyi!) Egressy Gábor a tüzes, önéretteljes, utóbb a vasálarcz alatt gyengülő, végre vázzá sorvadt, lélekben eltompult, szerencsétlen királyfit egészben véve is nagy jelességgel személyesíté, de voltak különösen egyes kitűnő helyei, hol koszorút érdemelt. Midőn kedvese lakától eltántorogva „Marim... Marim... Marim...” kiált — midőn megtudja, hogy ő a király öccse s midőn aztán kedvese letérdel előtte s fölemeli, mondván: „Szívemhez, Mari!” stb., itt, s több más helyen valóban remekelt E. G. — Dicséretesen működtek még helyenként Szathmáriné (D' Ostan- ges Mari) és Bartha (D' Aubigné). -ő-

* Megjelent: a Pesti Divatlap 1844. évf. 3. számában. A kis színi-írásnak nincs önálló címe, fölötte csupán a rovat szokásos címe olvasható.

II.

TÁRCZA*

Eperjes

— Fele levél, fele nem. —

Volt hajdanán egy király, kinek neve vak Béla vala. Egykor a vak fejedelem, számos kísérővel egy nagy erdőbe tévedett, hol a cser és tölgyek között számos eperfa érlelé barna gyümölcsét, leveleivel pedig az őszi szél rendelkezett, mint most is rendelkezik, csak hogy ez akkor nem volt olly sajnálatosan nevetséges mint jelenben, midőn a boldog Magyarország szép hölgyein, kigyóként sziszeg a külföldi selyem...

De hagyjuk ezt! Elég az hozzá, hogy a király megszemjázott, s fáradtságról is panaszkodván: kísérői a zöld gyepre ülteték a világtalan koronást, s legtöbben forrás és víz után láttak a nagy rengetegben.

Béla részint unalomból, részint hogy azon helyvel, hol ült, némileg megismerkedjék: tapogatózni kezdett maga körül kezeivel, melyekbe minduntalan érett eperszemek akadtak: néhányat magához vón, s a hozott vízből szomját eloltván: elhagyá helyét, s nem sokára a rengeteg, melly idővel elpusztult ugyan, de helyén város emelkedett melly az ó történet emlékére ma is Eperjes nevet visel.

E város czimerében még nem régen is látható volt az eperszem, s azt valóban kár volt kivetni! ebben egész jelleme híven vissza volt adva a városnak, mellynek eperfái most is vannak, mert hiszen a kerületi, megyei, s váltótörvényszékek, még a városi tanács, nem megannyi bőven termő eperfák-e, hol száz kéz szedi az epret? hogy pedig vak Bélái most is számosan volnának e városnak: azt én kérem alázsan nem mondom... (egyenesen megfeszítenének az írástudók és a farizeusok).

Német színészeink, akarám mondani, komédiásaink hála isten! elszéledtek! kivéven vagy három általam is igen tisztelt hölgyecskét, kik egész szégy-változás miatt még nem mehetnek — hja! megviseli az embert a művészet! — s jöttek helyökbe szinte komédiások, s ezek már nem hálnak meg éhen közöttünk, minthogy az érdemes director úr, elég eszélyes volt oly személyzetet gyűjteni maga körül, melly valódi vonzalommal viseltetik

* Megjelent: a Pesti Divatlap 1845. évf. II. negyed. 6. sz.-ban.

az isteni művészet iránt, azaz sem fizetésre, sem ételre-italra, sem ruházatra nincs szüksége, a coulissák között sohasem ezivakodik; s becsületes neve bábu! a bábuk működnek, s a t. cz. közönség gyönyörben olvadozva v i v a t o t kiált nekik! —

A színház mellett kávéház van; térjünk be ha úgy tetszik! igen ám, de annyi szájtátó kopott arslán lopja ajtajánál a napot, — hasonlítván a köpü szájánál sütkérező herékhez — hogy bejutni lehetetlen! Ugyan kérem nincs szükség katonára, úgy tele vannak a dolgozó és pokrócszövő házak??

Azonban minnek is fáradságunk be, csak azért tán, hogy lássuk: mint törli árva fejét piszkos falak között, két tejfeles magyar aristocrata, y-ban végződő névvel de eadem, vitatkozván németül ezen nehéz théma felett, micsoda szó lehet ez: k o s z o r u? Hja! édes nagyjő uraim, ezt kivált nektek megmagyarázni bajos dolog! ez uraim, fejdisz, de nem párizsi kalap; zöld, de nem saláta; ritkaság, de nem négy ász: a sirba is kísér, de nem adósság pénzen venni nem lehet, ingyen nem adják... szóval fejeteken soh' sem leend. — Vagy, tán azért térjünk be: hogy lássuk az egyszerre négy öt nyelven beszélő hazafiak körül minő lehetett az, midőn isten a Babeltorony építőinek mind eszöket, mind nyelvöket összezavarta? inkább csak maradjunk künn!

De ime, mit látok...? szabolcsi zenészek érkeztek, a híres Dombi! derék! hónuk alatt hozván az eredeti magyar nóták édesbus álomba ringató varázsböleseit, tehát ezen nemzetiség Siberiájában nemzeti hangokat fogunk hallani! no már ennek örülök! És hallottunk e? mit gondoltok? Nem bizony mi, édes atyámfiai! mert az illető hatóság, méltóztatott nagy kegyesen kivezetni őket Eperjesről, hogy vagy van kedvünk, vagy nincs, halgassuk az itteni öt-hat bitang cigány mazur és valcer-recsegtetéseit. Szeretném tudni, hol van ezen jog megírva? Azonban csak rajta! zenészeti, költészeti és festészeti czéheket! czéheket és czéheskedést minden áron! nur zu!...

Bocsánat édes szépeim! inkább regélek ismét egyet. Eperjes vidéke igen regényes míg a hegyek oldaláról cser- és fenyőkoszoru zöldel: a béreztetőkön barna várromok meredeznek; árnyas völgyeideben sok helyen jóízű savanyú vízforrások buzognak fel, ezeknek egyike Borkút nevet visel. — Hajdanában Szent László király, katonáival e vidéken járt égetően süttött a nyári nap sugára, s a szomjuság miatt epedő sereg, s sok járás-kelés után, hős forrásra akadt a rengetegben; a katonák jóízű nedvével szomjukat addig oltogatták, hogy egyszer azon vették észre, hogy mindnyájan megborosodtak, innen borizü nedvéért a forrás Borkútnak nevezetik. —

Ez a város még arról is nevezetes, hogy itt a barátságnak igen sok hívei vannak, bizonyos lehet az idegen, hogy akárkivel találkozik pár perc múlva amice-nek fog szólíttatni, szóval Eperjes egészen amicés város.

Rossz kövezetü uczája ki is világitatik néha, ha tudnillik holdvilág nincs, — hisz akkor az igazán felesleges is! lám Eperjesen: „Divisum imperium cum luna, lampa habet.” —

A védégyelet pedig nem igen nagy gyarapodásnak örvend; szinte meghasad az ember szive örömeiben, midőn a bájos magyar hölgyek értesülni akarván ezen csuda állatról, nagy kedélyesen kérdik: „Fididlet, fididlet! was ist das?” de ez nem is csoda, hisz azon becsületes uri ember ki a leányokat tanítja, megelégitvén nagyérdemű gyomrocskáját magyar kenyérral és borral; tele sziván tüdejét magyar léggel, iskolájába bemegy, s így kezdi a szivképzést a leendő anyák és honleányok előtt, — tudnivaló, hogy németül, mert magyarul egy rossz szót sem ért —: „Roth Elize! Hány része van a földnek?” „Öt, ugmint Európa...” No lássátok édes lánykáim! én ezt az egész Európát beutaztam, de sehol sem találtam olly ostoba népet mint a magyar!” Aláz' szolgája!!

Mig ilyen emberek mételeyezik a gyöngö sziveket: ne várjatok üdvösséget! egyébiránt az illető hatóságnak köszönetet szavazok, az atyáskodó választásért!

Nekem is vannak növendék lánykáim, de tudom istenem, hogy az érdemes ur egyiknek sem fog szemébe nézni.

NYESY DEMETER
táblabíró

III.

NYILATKOZAT*

Divatlapi cikkemtől sokan prüszkölnek Eperjesen ; váljék egészségetekre, édes uraim! én szívemből kívánom. Azonban a méltányosság kívánja kinyilatkoztatnom : hogy cikkem utolsó pontjában, — hol egy antinationalis csinról szóltam — teljességgel nem a derék Schmidt urat értettem ; a leczke W. úrnak szólt, azon különbséggel, hogy nem leánykák előtt, de mindenesetre tevé azon becsületére nem való nyilatkozatot.

NYESI DEMETER**
táblabíró

*Megjelent a Pesti Divatlap 1845. ért. II. negyed 8. számában

** Az előző tárcza aláírásától eltérően itt „y” helyett „i”-t olvashatunk.

IV.

SZERKESZTŐI ÉRTESETÉS AZ IRÓKHOZ

Pesti Divatlap. 1844 jul.—1845 márc.

1844

Nyárhó 3. hét.

3. szám.

A vidékről érkezett művek sorsáról koronként tudósítani fogjuk egyedül azon írókat, kiknek műveit részint nem közölhetjük, részint nem akarjuk közleni. — Az első categoriába tartoznak például ezek: 1. A nagyrészint politicalai tartalmú *Es kü* című novella. 2. Pusztay Sándor tapasztalása levelekben. 3. Vidékünk. 4. A jó humorral irt, de személyeskedő debreceni életképek. 5. Gyöngyös városának hivatalos levele, melly a legujabbi botrányos gyöngyösi tisztujításra vonatkozott hirlapi tudósításokat erőködik a maga érdekében hosszasan megezáfolni. — A második categoriába tartoznak ezek: 1. Egy orvosi levél, melly igen érdekes, de nőknek szánt divatlapba nem való kóreseteket közöl... 2. B. F. S. L. a tanuló ifjusághoz (mint szinte nem ide való). 3. A borzasztóan érzélgős novellácska: *Eulália* cím alatt. — Mindezt szerzőik visszavehetik. — Jövő számban egy tucat verset fogunk visszautasítani.

Nyárhó 4. h.

4. sz.

A következő című versek nem közölhetők: Szolgaság dicsérete. — Bordal. — Szent György terén. — Klára Visegrádon. — Arany kules. — Esdeklés. — Egy ifjú mérnök bucsuztatója. — Szegény temetés. — Egy arszlánra. — Pályám. — M. J.-hoz. — Panasz. — Biztatás. — Gyöngyösi levelezőnk érdekes hireit csak a jövő számban adhatjuk... — Igen nagy örömünk van afölött, hogy eddigelé még igen kevés rossz novellával s hosszadalmas, unalmas vidéki levéllel háborgattak bennünket, valamint azon is örvendünk, miként igen sok jó epigramm s a Bors és paprika s a Fülbevaló című rovatba igen sok édelhető apróság küldetett be hozzánk.

Nyárutó 1. h.

5. sz.

A győri tengerifosztás leírását s P. A. elmés ötleteinek egy részét csak jövő számunkban közölhetjük, valamint M. verseit is és a

mostani számból kimaradt Fülbevalókat — Szarkától, s F. A. Helyreigazítását.

Nyárutó 3. h.

7. sz.

Nem közölhetők: K. A. igen dagályos Hűtelen ezimű novellája; B. F. S. L. szárazon irt hely- és népismertetése; Sz. K. vidéki titkos hírei, mint mellyek a női szemérmert fölötte sértének; a D. F. által fordított Utazó gondolat inkább való a homályos, titkoszerű dolgokat kedvelő németnek, mint az egyszerűséget szerető magyarnak; E. S.-ból talán válhatnék költő, ha gondolatai kellő kifejtésére több gondot fordítana, de így versei nem adhatók; B. S. népdalai nem állják ki a próbatüzet; H. O. egy nap reggele, s B. I. Sirszoborja már mások által szebben mondatott el. — Tárgyaink halmaza miatt az álnevű Győri Feri népismertetését csak később adhatjuk; Szelestey L. kedves dalát a dalról jövő alkalommal.

Nyárutó 4. h.

8. sz.

K. K. urnak a garbonáezi fürdőből irt levelét — hihetőleg expeditorunk hanyagsága miatt — még mai napig sem láttuk azért szívesen kérjük a t. urat, tudósításának ujólagos beküldésére. — D. K. ur ezáfolata azon lapba való, hol megtámadtaték. — K. ügyvéd ur azon panaszát, miszerint levelét a postán feltörés jeleivel kapá, legezélszerűbbnek véltük, figyelmeztetés végett a budai főposta hivatalal közleni. — J. E. ur mintegy részrehajlással vádol bennünket, mivel debreczeni életképeit nem közöltük; a tisztelt ur nem fogá fel értesítésünket, mi az ő É l e t k é p e i t nem közölhattük, még most legujabban beküldött országgyűlési életképét, mithogy az a vallási viszonyok tekintetében, képtelenséget foglal magában, nem a karjuk közleni, és ne higgye J. E. ur, hogy mi az író neve után indulunk; irjon bár Péter vagy Pál számunkra jót, élvezhetőt, mi az illy művet lapunk köréből, az ismeretlen név miatt nem fogjuk kizárni. — Sz. ur, váczai séták! ezimű elmefuttatása jól van írva, de a tárgy maga nem elég érdekes.

Nyárutó 5. h.

9. sz.

Pista bácsi Életképeit, mint az Életképekben megjelent policziális ujdonságoknak különben ügyesen irt paródiáját két okból nem közölhetjük, mert az Életképek szerkesztője személyességében

támadtatik meg, s mert az író álnév alól nyilaz. Illy esetben pedig férfihez illő nyíltság kívántatik. — Minthogy már Zalamegyéből bizonyos ur ajánlkozék levelezőül, az újabb ajánlkozó óhajtasát nem teljesíthetjük. — S. urnak T ü z czimű regéje nem állja ki a próbatüzet. — K. I., Egy kis fiu születésekor' czimű költeménye szép gondolatokat foglal magában, de a kidolgozás gyöngye, a nyelv igen döcögős, minél fogva nem használhatjuk. — A II. Vasi levelet nem sokára közlendjük. —

Őszelő 1. h.

10. sz.

Újlag figyelmeztetjük vidéki levelezőinket: hagyjanak fel minden hosszás érzéggel és okoskodással, mert miattok egyéb rovatainkat nem esonkíthatjuk. Eddig is majd minden vidéki levelet kivonatban kénytelenítettünk közleni. — „A látogatás a harmadik emeleten” czimű gunyirat visszautasíttatik, melly bizonyosan valamely ingerlékeny segédszerkesztő műve, ki Nagy Ignác irodalmi életképe által találva érezé magát. —

Őszelő 2. h.

11. sz.

Sokan sürgetnek bennünket, hogy elfogadott műveiket minél hamarabb közöljük. Türelem urak! várjon kiki sorjára. — Sz. L. epigramjai nagyon is politicalai lényegüek lévén, divatlapban nem közölhetők. — A „Kinizsiről” czimű költemény szép tárgyú, de kidolgozása igen gyöngye. — Z. K. verseiben se nyelv, se poezis. — Az „Ólmos bicska” és a „Pénzhez” czimű versekben itt-ott jó gondolatok fordulnak elő, de mint egész, egyik sem kielégítő. — V. R. szerelmi költeményében szép érzés uralkodik, de szerző a külformával mit se gondolt. — Ugyanezen okból utasítjuk vissza B. költeményeit is. — N. J. népdalaiban hibázik a földolog: a népszerű írásmód. — F. R. nem született novellairónak. — Az álnévű Ilmay még igen gyakorlatlan a versírásban. — A széptehetségű L. J.-tól jövőre tartalmasabb, költőibb műveket várunk. — Hévey Kálmán versei közül egykettőt közölni fogunk. — A k. Szent-Miklósról küldött közlemény egy része közöltetni fog. —

Őszelő 3. h.

12. sz.

V. S. életképe elfogadtatik. — L. J. verseit annak idejében használni fogjuk. — B. néprománczát szinte. — A. Dániel polemiai cikkét a kézsmárki magyar társaság ügyében nem közölhetjük, részint hosszasága részint érdektelensége miatt. Egyéb küldemé-

nyei közül néhány haszonvehető. — A pozsonyi levelet nem lehet közölnünk. — A baracscai levelet adni fogjuk, ennek ugyanis akár-mikor lesz érdeke. — F. G. fordítását, a hibás technika és nyelv miatt nem használhatjuk. — Olly hosszú egyesületi közléseknek, mint minőt legujabban az iparegyesülettől kapánk, változatosságra törekedő lapunkban helyet adni lehetetlen.

Őszelő 4. h.

13. sz.

B. Nagyváradon czimű versezete komoly költeménynek kissé nevetséges. — K. J. versei sem külforma, sem beltartalom tekintetében nem kielégítőek. — O. „Ábránd” czimű novellája regénynek is elég hosszú s minden inkább mint novella. — G. Rudolf versei közül egykettőt annak idejében közölni fogunk. — P. Gy. versei közt a Csalódás szép észme, de rosszul érthetetlenül van kivive. — K. V.-nek még sok ideig kell magát gyakorolnia, míg sikerrel léphetend az írói pályára. — Th. D.-ben van tehetség, de studium kellene hozzá. — S.-di helyes gondolatait a rossz nyelv és technika egészen semmivé teszi. — A Szerdahelyi színészársasága ügyében panaszt nem lehet közölnünk.

Őszó 13.*

15. s-z.

Sz. I. kikelését az Életképek ellen, s mind ott, mind itt haszonvehetően verseit visszautasítjuk. — B. Conservativ czimű versezete nem közölhető, valamint a „Magyarok a Lajtánál” sem. — A „Tétényi bíróleány” czimű költeményben sok szép egyes hely található, de az egész nem üti meg a mértéket. — K. Ignác beszélye és verseiről épen olly véleményben vagyunk. — Főris titkos hirei közt sok jó ötletre akadunk, de illy sértő dolgokat nincs tehetségünkben közrebocsátani. — A-nak „N. G. barátomhoz” czimű esptolája tehetségre mutat, de még a kivitel hiányos. — K. V.-nak sok ideig kell magát gyakorolnia, míg az írói pályára sükerrel léphetend. — S.-di versei nem sokat érnek. — Cz. beszélye még kevesebbet. — N. Ferencznek prózái és versei egyaránt nem használhatók. A nép-ismertetésben sikerrel dolgozhatnak, ha műveire több gondot, studiumot fordítana. — G. Alajos versei közül egy kettőt közölni fogunk; Sz. L. közleményeit is köszönettel fogadjuk! — S végre figyelmeztetjük a már elfogadott művek íróit: legyenek méltányosak, s ne kívánják azt, hogy dolgozataikat mások hamarabb

* Az 1844-es évfolyam 14. számától kezdve a Divatlap fejléce nem a megjelenés hetét, hanem napját jelölte.

beküldött műveinek rovására közöljük. — M. kolozsvári levelét nem közölhetjük.

Őszó 20.

16. sz.

Az „Eperjes tiz év után” című kedélyes hely- és népismertetést közölni fogjuk. — A losonczyi levél tárgyai nem divatlapba valók. — Vajjon megkapta-e levelünket a „Sátán szerelme” című novella írója? — A „század vándora” című szép költeményt nem lehet közlenünk. — M. Pál versei tehetségre mutatnak, de a nyelvvel nem gondol, sőt még a nyelvtani szabályok ellen is gyakran vét. A „Sírásó” című eredeti beszélynél sokkal jobb művekkel birunk.

Őszó 3.*

18. sz.

Hogy a Pesti Divatlap szerkesztője a visszautasítandó versek írói méltatlan neheztelése ellen tökéletesen biztosított legyen, ezentúl minden verses költemény megbírálását két ismert jelességű s részrehajlatlan lyrai költőnkre bizza, s első bírálatuk eredményét jövő alkalommal közlendjük. — A Tirza című beszély írója küldje meg műve második részét is, s akkor hozandunk arról ítéletet. V. A. életképe nem adható.

Őszó 10.

19. sz.

Versbírálóink ítélete szerint a következő versezetek nem közölhetők: Pottendorf keserve (s ennek szerzőjétől a többi sem). — Hozzá. — Pozsonyra. — A Rückert utáni fordítások. — Ifju bölcsesség. — Dalnokhölgy. — Hókebel. — Lanka. — Utravalók. — A mélézó. — Emmi. — Tespedy. (s e szerzőnek nagyobb verse sem.) — Ébredő. — Éjféltor. — Jennyhez. — Végóránk. — S az Éji kalandor című dagályos, érthetetlen beszély.

Őszó 17.

20. sz.

K. Kis városi titkai személyes sértéseket foglalván magukban, nem közölhetők. — Az Utónálló című ballada nem úgy van kidolgozva, hogy az olvasókat érdekelhetné. — O. M. versei visszavehetők. — H. J. költeményei közül egykettőt közölni fogunk. A többi beadott művek sorsáról jövő alkalommal szólnánk.

* E szám dátuma hibásan, mint „télelő 3” jelent meg.

Kovács Pál „Kopott arszlán” című vig beszélyének első füzetét megkaptuk s ezzel fejezendjük be lapunk ez évi folyamát. — Szemes Ábel „Arszlán”-ját rövid időn adandjuk. — A kenyérmezői tor annak idejében használtatni fog. — Az „Utolsó séta a pozsonyi ligetben” című költői ábránd szép egyes helyekkel bir, de az egész nem üti meg a mértéket. — V. D. versei nem közölhetők. — „A költő szerelme” című novella visszavehető, valamint a „Hol van nyugalom” és „Klauzálhoz” című próza és vers is. — Ney Ferencz és Lemouton Emilia műveit jövő számban közlendjük. Néhány vidéki levél későn érkezőn, jövő számban adatik.

Télelő 1.

22. sz.

Turynak „A költőnek” s Urházy „Furesa állapot” című költeménye, valamint Bérczy Károly versei is elfogadtatnak. — Bus Arzén versei nem közölhetők. — Timon költeményeiben sok szép gondolat villan meg, de egy sincs köztük, mely egészen kielégítő volna. — A „Kézesók” s „Szemere Bertalanhoz” és „Holdvilágkor” című próza és versek, dagályos, érthetlen előadásuak lévén, nem adhatók. — T. J. igen lelkes és nyomos beszédű nagy-bányai levele politicai lapban igen, de divatlapban nem közölhető. — Literáty J. költeménye, mihelyt a sor rá kerül, adatni fog; Lévay J. Életkorok című verse hasonlókép. — Bártfaynak Erdély egy igen érdekes részét s az aldunai vidéket ismertető *Utazási tőredékeit*, mint tanulságos és mulattató közleményt, köszönettel vettük, s annak koronkénti közlését még ez évben megkezdjük. — Sz. László „Halljuk” című jeles művét nem adhatjuk. — A többi beküldött művek sorsáról jövő alkalommal.

Télelő 8.

22. sz.

Koller János munkái közül több elfogadtatik, azonban a jövő évnél előbb, a beküldött czikkek halmaza miatt aligha adhatók. — Benőfi Soma versei közül is használni fogunk egy párat. — „A művészet tisztelői” című szatira sok jó gondolatot tárgyaz, de a rossz nyelv és hibás verselés miatt nem közölhető. — „Éhes ember ábrándozása” szinte e miatt nem adható. — A mintegy 10 beküldött novella sorsáról csak később adhatunk tudósítást, miután azok már ez évben ugysem közölhetők. — A „Tiszaháti életképeket” szívesen vesszük, de az előzmény nem szükséges. (A Szom-

* Az idézőjél befejezése az eredetiben is hiányzik.

bathelyi levelet jövő számunk adandja.) — Budaméri levelét a pánszlávizmusról political lapba adtuk.

Télelő végén**

Utolsó szám

A „Frangepán Beatrix — Tirza — Vándorgyűrű — A sátán szerelme, Tárczay Anna s Pórfiu” című beszélek a jövő félévben adatni fognak. Ellenben az „Egy kép az életből” és az „Álferj” című beszély nem adható. A „Buda” és „Visegrád” című történeti cikkek, bármily helyesen irvák is, lapunk mulattató körén kívül eső dolgok. A „Cransaci fogadó” című igen ismeretes, hosszas német beszély fordítása is visszavehető. A „Végrehajtás és következményei” című megyei életképekben elbeszélési tehetség mutatkozik, de motívumai s előadása oly gyöngék, hogy e miatt lehetetlen azt közölni. — A védegyeleti nyílt levél hölgyeinkhez lapunk új évi első számában fog megjelenni. — A versek közül nem közölhetők: Rapsodiák, Búdal, Lelki testi betegekhez vigaszul, Panasz, Andalodás, Szépemhez, Nemadozó elméletek, Szegény szerkesztő, Kupaktanács, Sajóparti vándor, Bíró és leányai. Az „Első összeütközet” című próza is visszavehető. „J... mint van és nincs” közölni fog. — Az egri levelet political tartalmánál fogva nem adhatjuk.

1845 első negyed

Télhó 9.

3. sz.

A „Két csep borom” s „Főurakhoz” című költemény el nem fogadtatott, valamint a „Romon” s „Dédesvár düledékin”, Bíró és leányai, a „Magyar Életkép”, A bosszu, Hazámhoz, A váró leány, A kétségbeesett” című költemények, Arafí versei, H. D. epigramjai sem méltók közlésre versbiráink véleménye szerint. A „Kisfaludy Sándorra” irt szép epigrammok az idvezült költő arczépe mellett fogjuk közölni. B. Vince Erdélyi utazását csak egy barátunk ajánlata fogadtuk el, de később magunk is átolvasván azt, tapasztaltuk, hogyha közölni akarnók, rossz, szabálytalan stíljét egészen újra kellene átdolgoznunk, mit tőlünk kívánni nem lehet. B. Dániel urat kérjük szépen: ne alkalmatlankodjék többé oly sületlenségekkel mint a Báj-dal; ily versért a postabért fizetni, s még azt végig is olvasni, kétszeres bosszuság, noha lehetlen volt kacajra nem fakadnunk verse ilyetén kifejezésein:

** A nap és a szám közelebbi megjelölése az eredeti lapon sincs feltüntetve.

Hanyat fordult álomkirály, komoly tél
Belegyezi, beringatja Marcziszél,
Tavaszodik, engedődik az idő,
Kodkodával gömböt toj a kakasnő.

Hódvilágos éjszakkor a csalogány
Fülemüléz szerelmessen ágacsán,
Ohaj merült vonzzal várja tündérje,
Bájdal végén csókolgatja hű férje.

X. s. l. Horváth Lázár elleni leveles* az Ujhelyi titkok sem közölhetők.

— Noha Kolozsvártt van rendes levelezőnk, de azért Cs. ur leveleit szívesen fogadjuk ha érdekesek s rövidek lesznek. — Zelemér versei nem használhatók, S. I. versei sem.

Télhó 16.

5. sz.

A Gorove Nyugotjára többek által irt ellen-bírálatot azért nem közöljük, mert oly kritika, mint a honderüi volt, mely a nevezett utazásnak egyedül nyelvhibáit piszkálgatá, a józan olvasók előtt nyom nélkül szokott elenyészni. — Az „Erény és bűn” című társaséleti czikk, — az „Éji zene”, „Két pisztoly” című beszélyek adhatók. — Az eperjesi levelet jövő számunk hozandja. — A „Divatképek” című jeles életkép is rövid időn belül közölni fog. — A „Farkasvadász” s Ch. A. és Rid-i versei nem adhatók.

Télhó 26.

8. sz.

Cz... Népdalait, Kerényi, Pájer, Samarjay és Csobáncz néhány költeményeit s többek epigramjait kivéve, — a mai napig hozzánk beküldött 45 verszetből egy sem közölhető, sőt vannak ezek között oly isszonyu rosszak, hogy nem a vers, de magok a szerző urak érdemelének egy kis nyomást, például egy amolyan tolldias kéznyomást, hogy többé versírás végett tollat ne vehetnének kezökbe. — V. B. és D. Fülbevalói közül több adható; K. Néprajza szinte; a Nősors hasonlókép. — Az Ajánlat a bolti segédek magyarosítása iránt közölni fog.

Télutó 2.

10. sz.

A „Klárcsi” című eredeti beszély, erőtetett elmésségei, s érdektelen tartalma miatt nem közölhető. — A „Mit csinálnak Magyarhon-

* Valószínűleg sajtóhiba. Feltehetően „levél és” olvasandó helyesen.

ban?" ezimű költemény nagyon igaz, de nem olyan, hogy adni lehetne. — „A hölgy teremtése” adatni fog. — Á. ur elmés kép-talányait némi módosításokkal elfogadjuk. — A komáromi bárlól szóló levél elkésett.

Télutó 6.

11. sz.

A tati és becskerek-i leveleket kénytelenek voltunk jövő alkalomra halasztani.

Télutó 13.*

13. sz.

A. D. Földvári és törökszentmiklósi levél adatni fog. Az „Uti benyomások” közlését nemsokára megkezdendjük, szeretnők tudni a derék író nevét! — A Honderü ellen irányzott számos nyilatkozatok, felszólalások, miután perünk be van végezve, nem közölhetők. — Bevégezvén czáfolatunkat, jövő alkalommal közölni fogjuk az ipolysági, pozsonyi, egri, becskerek-i, déési, d.földvári, pápai, szebeni, szegszárdi b-i örvendetes híreket; és **É r t e s i t é s ü n k e t** a mult évi Pesti Divatlap j u t a l m a i r ó l.

Télutó 23.

16. sz.

A következő ezimű versek nem adhatók: „Én, A menyaszszony, Börtöni panasz, Székely hondal, Ábránd, Dal, Barátomhoz, Népdal, Bú, A példányok, Holt feleségem s az angyalok, A magyar gazda, A tánczosok, Naphoz, Áldozat, Csalódás, Barátom sirján, Dal s ugyan ezen mű szerzőjétől van egy költemény, mely eredetisége miatt, közlésre érdemes:

A DEÁK

— Néprománcz (!?!?) —

Szobában ül a diák
Füstös a pipája,
Nincsen pénze, de nagyobb
Holnap czensurája.

Könyvet ragad s de mint nem megy
Mindjárt a fejébe,
Káromkodva földhöz veri
A könyvet mérgében.

„A szónok az akolban”, az „Asztal alatt”, az „Éjfél van a hazában” közöltetni fog. T-r. M. művei nem adhatók. A „Kincs” szép tárgy, de rosszul van kidolgozva. T-nyi versei pedig szépen dolgozva ki, de tartalmatlanok, kivéve egy epigramját, Th. L. költeményei nem használhatók. A „Pinczér” című genrekép jó munka. Alpár két epigramja szinte, de a többi nem. F. „Körtáncza” elfogadtatott. N-y L-s epigramjai mit sem érnek. — Samarjay életképe adatni fog.

Tavaszelő 9.

20. sz.

A VÁCZI osztályok és iparvédők elmés ismertetését, valamint az „ÉJFÉL VAN A HAZÁBAN” című lelkes költeményt nem lehet közölnünk. A „MARI SZERELME” című beszélyke, és a „ZSIDÓ MENNYEGZŐ” adatni fog; a „SZÉPRŐL”-i értekezés némi módosításokkal szinte; Zichy Antal Uti benyomásait, melly még e hónapban be fog végeztetni, a hasonlóan érdekes, „RAJ-NAVIDÉKI” utazás követendi.

— Bolha úr helylyel-helylyel elmésen ír, de nyelve igen darabos, versei technikai tekintetben tökéletlenek, nem korszerűek. Az „Ösvény” című beszélyke jól van előadva, de tárgya legkisebb új érdekléssel sem bír. Az ígért napló tán érdekesebb lesz.

— A következő című versek nem használhatók: Örök váltsági népdal, Bordal, Enyelgés, Lengyel nő bucsuja, Egy éj őssiron; Usz-y M. valamennyi verse; és a Versfüzérke cím alatt beküldött dalok (egyébíránt ezen visszautasítás még nem dönti el, vajjon a szerzőben van-e tehetség vagy nines, ez egyiknél hamarabb, másíknál későbbben fejlődik ki.) —

A „LEGÁTUS” című életképen iskolai szag érezhető, mi divatlapba nem való.

— SZEBERÉNYI LAJOSNAK PETŐFIT DICSŐÍTŐ EPISTOLÁJA nem lévén olyan, melly magát a szerzőt is MEGDICSŐÍTENÉ, ünnepélyessen visszautasíttatik, kivált miután tapasztalni lehet, hogy némelly emberek úgy nevezett barátjaikat szemben dicsérni, álarcz alatt pedig gyalázní szokták.

Tavaszelő 20.

23. sz.

Sz. Lajosnak.* Petőfit érdeklő feleselése nem közölhető, miután Petőfi nem nyilvánítá azt, hogy Sz. úr volna verseinek

* Ugyan szerkesztő úr, mért nem tette ki már ennek az embernek nevét? Ha tudná ön, mint vásik arra fogja, hogy nevét nyomva lássa? — Petőfi.

hírnöki bírálója. Egyébiránt jelen szükségtelen felszólalásával elég vigyázatlan volt Sz. elárulni azt, hogy a Hírnökben csakugyan ő bírálta meg Petőfi verseit nem tiszta indulattal, hanem a Tavasz miatt keletkezett bosszuállási szenvedéllyel.

— Az 'Uj magyar szavak iránti észrevételek' tudományos lapba valók. — A 'Fekete szobát' nem lehet más lap után visszahangoztatnunk. Egyébiránt közlő ur elmés apróságait mindenkor szívesen veendjük. — A 'Kapniki anomalitásokat' közölni fogjuk. A 'Nő titka' igen gyöngé beszély, kár szerzőnek e pályán olly gyakori kísérleteket tenni, minden siker nélkül. — A 'Bezerédj Istvánhoz' irt versben sok csinos gondolat található, de e tárgyban már jobb verseket is írtak. — Az 'Ébredő hon, Árpád, Órához, Felelet, L. Barátomnak, Miska bácsi, Esengés, Egy éji ősiron,* Lengyel nő búcsúja,* Enyelgés, A fogoly'' czimű versek nem adhatók, valamint B-r Miklós, Anda Béla és Mathuzalem versei sem. Sz. Zsigmond és Hévey Kálmán több gyakorlat után jó verseket foghatnak írni, mindkettőben van költő tehetség. — Az asztal alatt czimű fordítást, és a Sáros Patak czimű jó verset nem lehet adnunk.

* A megjelölt verseket már az előző értesítés is elutasította.

NÉVMUTATÓ

- Ady Endre 50
 Anda Béla 94
 Arany János 53, 69
 Arnoult, François-Alphonse 19
 Avar (lásd : Spetykó Gáspár)
 Bajza József 7, 8, 19, 36, 51, 58,
 60, 74,
 Baróti Lajos 21, 46
 Bártfay Vince 27, 28, 89, 90
 Bartha János 79
 Bayard, Jean François Alfrède 19,
 79
 Beckford, William 41
 II. Béla (Vak) király 62, 64, 80
 Benőfi Soma 63, 89
 Bérczy Károly 37, 38
 Berecz Károly 66, 67
 Birányi Ákos 6
 Bóka László 8
 Bulyovszky Gyula 37
 Császár Elemér 16, 60
 Csobáncz (lásd : Jámbor Pál)
 Czakó Zsigmond 46
 Czuczor Gergely 37
 Degré Alajos 65
 Dezsényi Béla 9, 26, 40, 49, 69
 Dienes András 64
 Dobsa Lajos 22, 23, 39
 Ducange, Victor Henri 22
 Egressy Ákos 21, 46, 47
 Egressy Béni 76
 Egressy Gábor 7, 8, 18, 19, 20, 22,
 23, 79
 Endrődi Sándor 31, 39, 71, 75
 Erdélyi János 6
 Farkas Gyula 57
 Fekete János 37, 38
 V. Ferdinánd, király 62, 64
 Ferenczi Zoltán 9, 25, 69
 Ferenczy József 9, 68
 Fournier, Louis Pierre 19
 Földessy Gyula 58, 60
 Frankenburg Adolf 49, 50
 Garay Alajos 35, 38
 Garay János 12, 35, 37, 38, 39, 51,
 79
 Gorove István 30, 91
 Greguss Ágost 15, 16, 31, 74
 Gyulai Pál 9, 10, 37
 Halászy József 14, 37
 Hatvany Lajos 6, 12, 21, 45, 46,
 47, 50, 58, 60, 62, 64, 68, 69,
 71, 76
 Havas Adolf 8, 17, 18, 22
 Hévey Kálmán 86, 94
 Hiador (Lásd : Jámbor Pál)
 Horváth János 57
 Horváth Márton 57
 Hugo, Victor 53, 68
 Illyés Gyula 8, 50, 69, 70, 72
 Irinyi József 23
 Jámbor Pál (Csobáncz, Hiador,
 Kubinszky) 37, 38, 91
 Jókai Mór 12, 13, 23, 39, 40, 45,
 55, 69, 74
 Jósika Miklós 39
 Kaján Ábel (lásd : Pákh Albert)
 Kerényi Frigyes 37, 38, 91
 Kiss József 42

- Kock, Paul de 42
 Koller János 89
 Kolmár József 15, 16, 28, 31, 37, 38, 40
 Kossuth Lajos 26, 56
 Kovács Pál 89
 Kozma Sándor 21
 Kölesey Ferenc 62
 Körner, Theodor 18, 19
 Kubinszky (Lásd: Jámbor Pál)
- Lamartine, Alphonse de 53
 I. László király 81
 Lemouton Emília 89
 Lendvay Márton 23
 Lessing, Gotthold-Ephraim 76
 Lévy József 39, 89
 Lisznyai Kálmán 37, 38
- Mentovich Ferenc 37
- Nagy Ignác 7, 8, 40, 42, 43, 49, 69, 74, 86
 I. Napóleon 41, 55
 Nemes György 9, 26, 40, 49, 69
 Neumann Károly (Aszódi) 21, 22, 39
 Ney Ferenc 89
- V. Nyilassy Vilma 42, 60
- Obernyik Károly 68
- Pájer Antal 38, 91
 Pajor István 37, 38
 Pákh Albert (Kaján Ábel) 8, 39, 49
 Pálffy Albert 9, 46
 Pándi Pál 8, 57, 60, 62, 66
 Patikárus Feri, cigányzenész 68
 Petrichevich Horváth Lázár 14, 91
 Pintér Jenő 9
 Pusztay Sándor 84
- I. Rákóczi Ferenc 66
 Riedl Frigyes 71
- Samarjay Károly 34, 35, 39, 91, 93
 Sárosy Gyula 6, 37, 38, 71, 72
 Sass István 46, 47, 50
 Shakespeare, William 7, 68
 Speytkó Gáspár (Avar) 36
 Sue, Eugène 42, 53
 Sujánszky Antal 35, 37, 58, 59, 60, 71
 Sükei Károly 46
- Szalatnay Rezső 58
 Szathmáryné Farkas Lujza 79
 Szeberényi Lajos 7, 30, 31, 33, 39, 71, 93
 Székács Pál 37
 Szelestey László 34, 35, 37, 85
 Szemere Miklós 12, 72
 Szentpéteri Zsigmond 46
 Szinnyi József 9, 19, 25, 64
- Takáts Sándor 5
 Tánésics Mihály 60
 Tárkányi Béla 8, 37, 71
 Théaulon, Lambert de 19, 79
 Toldy Ferenc 7
 Tompa Mihály 37, 38
 Turóczy-Trostler József 57
- Vachott Sándor 27, 37, 38
 Váczy János 30
 Vadnay Károly 72
 Vahot (Vachott) Imre 5, 6, 7, 8, 10, 11, 12, 13, 15, 16, 17, 21, 26, 28, 29, 31, 33, 34, 35, 36, 38, 39, 40, 41, 43, 44, 47, 48, 53, 55, 56, 57, 60, 62, 63, 64, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 75, 76
 Vajda Péter 37, 38
 Vizkeleti Béla 68
 Vörösmarty Mihály 5, 6, 7, 8, 36, 37, 38, 46, 51, 52, 74
- Waldapfel József 66
- Zichy Antal 93
 Zilahy Károly 12, 68, 69

TARTALOMJEGYZÉK

„Most szerkesztő-segéd leszek”	5
A korrektor	11
A színbíró	17
A „versítési megbízott”	25
A Divatlap versrovara	34
Az újdondász és mindenek	40
Segédszerkesztői élet	44
Segédszerkesztés és költészet	49
Divatlap-politika	55
Vahot	68
Mérleg	74
Függelék	77
Névmutató	95

ben a Pesti Divatlap „szerkesztői értesítéseit az írókhoz”, amelyekről a szerző meggyőzően mutatja ki, hogy jórészt Petőfi munkáinak tekinthetők. Az újonnan feltárt írásokat elemezve, Fekete Sándor felvázolja Petőfi politikai fejlődését a ségedszerkesztői időszakban. Adatokkal és tényekkel támasztja alá azt az álláspontját, hogy a költő együtthaladása a nemesi liberális ellenzékkel szorosabb volt és tovább tartott, mint azt az eddigi életrajzi irodalom vallotta. A tanulmány ilyen módon az új Petőfi életrajz egyik fontos fejezetének tekiathető.

Ara: 12, - Ft